

ספר

הראנו בבנינו

ספר

הראנו

בבנינו

מאמרי חיזוק והתעוררות בענין הסיבות שגרמו לחורבן
בית מקדשנו, הצפייה לישועה והמסתעף
משולבים עם עובדות והנהגות מרבתינו גדולי ישראל

מאמרי

חיזוק

והתעוררות

בעניני

חורבן

בית

מקדשנו

והצפייה

לישועה

"הראנו בבנינו"

מאמרי חיזוק והתעוררות בענין הסיבות שגרמו לחורבן בית
מקדשינו, והצפיה לישועה והמסתעף משולבים עם עובדות והנהגות
מרבתינו גדולי ישראל

והוא אסופת ועדים שנאמרו לפני חברים מקשיבים בכולל היקר
"נחלת דוד" לייקואוד

לעורר להלהיב הלבבות להתחזק ולהשתפר בענינים אלו

אספתי וחברתי בחסדי ה' עלי

אברהם חנונו

שנת התשע"ה

טלפון המחבר בלייקואוד

732-901-2153

הרב אפרים גרינבלאט
רב ושו"ב במעמפיס
מח"ס שו"ת רבבות אפרים ח"ח

ନିଶ୍ଚୟ ଦେଖ ୧୫

[illegible]

תוכן הענינים

הסכמות יג

הקדמה כז

מבוא לא

הצורך להתחזק בענינים אלו ❖ מי לא מוכן לתרום לבנין בית המקדש?!
❖ בכוחו של אדם יחיד לבנות בית המקדש! ❖ כל דור שלא נבנה
בית המקדש בימיו...

חובת האבלות על החורבן והמעלות שהפסדנו

בגלל העדר בית מקדשנו לה

החויב להתאבל ❖ מי שיש לו יראת שמים מוכרח להתאבל... ❖
המתאבל על ירושלים זוכה לתורה! ❖ אנו חייבים לצעוק לבורא עולם
שיבוא ויגאלנו ❖ דברים נוראים מהגאון יעב"ץ זצ"ל ❖ למה נחרב
כפר סכניא של מצרים? ❖ מעשה עם המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין
זצ"ל ❖ משלו של המגיד מדובנא זצ"ל על חומרת ההיסח הדעת מחורבן
הבית ❖ "מזמור לאסף" או קינה לאסף? ❖ הנהגת הנודע ביהודה זצ"ל

הראנו בבנינו

בימים אלו ❖ כוס ה"דמועות" של המהר"י אסאד זצ"ל ❖ המשקה של החתם סופר זצ"ל בסעודה המפסקת ❖ מין במינו אפילו באלף לא בטל... ❖ היכן יותר מרגש בכותל המערבי או בקבר רחל? ❖ יש לדעת המעלות העצומות שהיו לנו בזמן שבהמ"ק היה קיים ❖ אין לנו השגה כלל מהו "יהודי פשוט" אשר חי בתקופת בית שני... ❖ מה צריך להיות עיקר הדגש בתפילתינו ❖ משחרב בית המקדש צריכים להתפלל יותר עם דמועות ❖ משחרב בית המקדש ניטל טעם הפירות ❖ ערכו הגדול של "רגע" אחד בתוך בית המקדש ❖ גודל מעלת ה"רצפה" של בית המקדש! ❖ סגולת האפר פרה ❖ בזמן בית המקדש היה כל אחד שרוי בשמחה עצומה ❖ מעלת הקרבנות ❖ אפשר להגיע לזה רק על ידי כח הציור

מאמר על צער השכינה ואמירת תיקון חצות נג

הקדם דבר: ❖ ימים אלו מסוגלים להרגיש אבלות על ירושלים ולהשתתף בצער השכינה ❖ חובתנו להשתתף בצער השכינה ❖ למה דוקא אנשי כנה"ג ובתוכם כמה נביאים היו מייסדי נוסח התפילה ❖ עומק הענין של התפילות ❖ בקשת הקב"ה מאיתנו ❖ להשתתף בצער השכינה מדין "והלכת בדרכיו" ❖ מעשה עם החפץ חיים זצ"ל ❖ חומר הענין של מי שלא מתאבל על ירושלים כראוי ❖ למה הבנים יוצאים לתרבות רעה?... ❖ על מה ולמה נחרב כפר סכניא?... ❖ דברים נוראים מהגאון היעב"ץ זצ"ל ❖ המעלות של המתאבל על ירושלים ❖ בענין אמירת תיקון חצות ❖ מה עדיף אמירת סליחות או אמירת תיקון חצות? ❖ הנהגת הגאון המהר"י אסאד זצ"ל ❖ מעשה עם הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל ❖ דברי החתם סופר זצ"ל על אמירת תיקון חצות בלי שום רגש ❖ דברי הפוסקים והנהגתם בענין אמירת תיקון חצות

סיבת החורבן – חילול שבת סה

הקדם דבר: ❖ ואת שבתותי חיללו מאוד... ❖ התביעה היא על ה"שומרי תורה ומצוות" של הדור ❖ שקולה שבת כנגד כל המצוות כולן! ❖

❖ השבת שורפת!... ❖ חומר הענין של מי שמחלל שבת ב"שוגג" ❖ מעשה עם החזון איש זצ"ל ❖ הכל תלוי בשבת... ❖ ביאור נפלא מבעל הערוך לנר זצ"ל ❖ מעלת וסגולת יום השבת ❖ מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ❖ ביום השבת השכר הוא כפול ומכופל ❖ חובה עלינו ללמוד הלכות שבת ❖ מי יכול להיות בטוח שלא יהיה לו חלק לעולם הבא?... ❖ מעשה עם בעל ה"דברי חיים" זצ"ל ❖ הנהגת החווה מלובלין זצ"ל ❖ מעשה עם הגאון מוילנא זצ"ל ❖ בגלל שאתה טלטלת אני לא יכולתי לישון! ❖ הנהגה נפלאה של הגאון רבי משה ברים זצ"ל ❖ מעשה עם בעל ה"ברכת שמואל" זצ"ל ❖ אלמלי משמרים ישראל שתי שבתות כהלכתם מיד נגאלים! ❖ דברים נפלאים המובאים בזוהר חדש

סיבת החורבן – על שביטלו קריאת שמע

פא

שחרית וערבית

למה נחרב הבית על ביטול קיום מצות עשה?... ❖ כוחה של פרשת קריאת שמע ❖ חורבן הבית היה על פי ההנהגה של מידה כנגד מידה ❖ הקורא קריאת שמע שלא בזמנה דומה למי שתוקע בשופר בליל פסח... ❖ משלו של החפץ חיים זצ"ל ❖ למה הש"ס מתחיל במצוה של קריאת שמע דוקא?... ❖ חומר של מי שאינו קורא קריאת שמע אפילו יום אחד בלבד! ❖ מי שביטל פעם אחת מצות קריאת שמע הוי "מעוות לא יוכל לתקון" ❖ למה שינה של שחרית היא מהדברים שמוציאים את האדם מן העולם... ❖ קריאת שמע רישומה ניכר במשך כל היום ❖ מעשה עם ראש ישיבת מנצ'סטר הגאון רבי יהודה זאב סגל זצ"ל ❖ גודל החשיבות של "השכמת הבוקר" ❖ הבא להרגך "השכם" להרגו ❖ יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו ❖ חידוש נפלא שהביא ה"עטרת זקנים" זצ"ל ❖ מי שלא מקדים לבוא לבית הכנסת מובטח לו שלא יצליח לכוין... ❖ למען לא נבוש ולא נכלם לעולם ועד... ❖ הנהגת הגדולים בענין זה ❖ מעשה נפלא עם הגאון רבי שלום שבדרון זצ"ל

סיבת החורבן – שלא היה להם בושת פנים

צז

הקדם דבר: ❖ מעשה שסיפר הגאון רבי אליהו לאפיאן זצ"ל ❖ עז פנים לגיהנם... ❖ עז פנים לגיהנם – בלי חילוקים... ❖ מכל עבירה נברא מלאך עם אותם תכונות של העבירה ❖ גודל מעלת מידת הבושה ❖ שלושה סימנים יש באומה זו... ביישנים ❖ תכלית מעמד הר סיני – מידת הבושה! ❖ מהו החסרון של מי שאין לו מידת הבושה למרות שאינו עז פנים ❖ בושה הוא להרגיש שלא יהיו סתירות בין ידיעותיו למעשיו ❖ סיפורו של הגאון רבי יעקב גלינסקי זצ"ל ❖ עוד ממעלות הבושה ❖ מעשה עם הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל ❖ דברי הרבינו יונה זצ"ל בשערי תשובה ❖ העושה דבר עבירה ומתבייש בו מוחלין לו על כל עוונותיו ❖ ביאור נפלא בדברי הגמרא במסכת שבת ❖ אינו דומה כלל עבירה "עם אנחה" לעבירה "בלי אנחה"... ❖ מה יעשה מי שבטבעו אינו ביישן?... ❖ משל נפלא בענין זה ❖ הנהגת הסבא מקלם זצ"ל בעת נסיון

סיבת החורבן – על שלא הוכיחו זה את זה

קיג

הקדם דבר: ❖ תועלת התוכחה אף כשאינה מתקבלת ❖ חובת התוכחה ❖ מעשה שסיפר החפץ חיים זצ"ל ❖ בזמנינו החובה מוטלת על כולם להיות מהמוכיחים ❖ סתירות בהנהגה של האדם הם התוכחה הכי גדולה ❖ חשיבות התוכחה ❖ לשמוח בתוכחה הוא פסק הלכה וחייב גמור... ❖ "אוהב את התוכחות" ❖ המעלה הראשונה: התוכחה כ"מראות הצובאות" ❖ אצל הקב"ה- אין "עבירות קטנות" ❖ "את שבתותי חללו מאד"- שני פעמים במשך ארבעים שנה! ❖ רק המקבל תוכחה מסוגל לתקן מעשיו ❖ "תשועה ברוב יועץ" ❖ המעלה השנייה: המקבל תוכחה מחליש כח הסט"א ❖ הנהגות הצדיקים בענין אהבת התוכחות ❖ אהבת התוכחה - תוצאה של אהבת האמת ❖ הנהגתו של החזו"א זצ"ל עם תלמידי הסבא זצ"ל ❖ אהבת התוכחות של תלמידי המשגיח הגאון רבי ירוחם זצ"ל ❖ חשיבות התוכחה מפי הצדיק ❖ התועלת שיש לנפש

האדם בקבלת התוכחה ❖ "כפה עליהם הר כגיגית" - הרי הקדימו נעשה לנשמוע? ❖ עיקר מצות ת"ת להיות שש ושמוח בהם, מדוע צריך כפייה? ❖ ע"י תחושת ההכרח יש קיום לתורה ❖ הר כגיגית בדורנו- סדרי הישיבה ❖ כפיית הר כגיגית- חסד עצום של הקב"ה ❖ ע"י הכרח מתעוררים באדם כחות נפלאים ❖ כיצד למד בחור ישיבה לרכוב על סוס בצבא הפולני... ❖ כדי להצליח בחיים על האדם לעשות עצמו למוכרח! ❖ האמור- הלכה מפורשת ברמב"ם ❖ "מדוע קבלת התוכחה נוגדת את טבע האדם?" ❖ הדרך הנכונה לקבל תוכחות

סיבת החורבן – שנאת חנם קלג

הקדם דבר: ❖ האם כל אחד מאתנו מוכן להיות שותף בבנין בית המקדש?... ❖ למה נחרב בית המקדש? ❖ דברים נפלאים מהמשגיה רבי גדליה איזמן זצ"ל ❖ שנאת חנם זה סתירה גמורה למקדש ❖ שנאה עם "סיבה" האם גם נחשבת לשנאת "חנם"?... ❖ השנאה באה על האדם בגלל חוסר בטחון ❖ שנאת חנם נובעת מ"אהבת עצמו" ❖ כל אחד יש לו חלק מחבירו ❖ השנאה היא כחומר "נפץ" בתוך האדם ❖ דברי המשגיה רבי מתתיהו סלומון שליט"א ❖ למרות שיש לאדם "סיבה מוצדקת" אסור לו לשנוא את חבירו ❖ התנאי שצריכים כדי שיהיה מותר לשנוא את השני ❖ דברי רבותינו זצ"ל על חומר הענין של שנאת חנם ❖ חטא שנאת חנם הוא באבר שהנשמה תלויה בה ❖ דברי הר"ן זצ"ל בדרשותיו ❖ מעשה נפלא עם המשגיה רבי זיידל אפשטיין זצ"ל

סיבת החורבן – על עזבם את תורתי קמז

חורבן הבית בגלל עוון ביטול תורה ❖ משל נפלא מהגאון רבי משה אלשיך זצ"ל ❖ עלינו להכיר את ערכה העצום של תורתנו הקדושה ❖ יסוד חשוב מהגאון רבי יצחק בלזר זצ"ל ❖ "עץ חיים היא למחזיקים בה" ❖ דבריו הנפלאים של הגר"ח מוולאז'ין זצ"ל ❖ מהו המושג של

הראנו בבנינו

"מסירות נפש לתורה"... ❖ גדולה ת"ת יותר מהצלת נפשות! ❖ דברי הח"ח זצ"ל בספרו תורת הבית ❖ מעשה עם המשגיח רבי יחזקאל לווינשטיין זצ"ל ❖ אוי לו לפפוס בן יהודה שנתפס על דברים בטלים... ❖ גדולה ת"ת יותר מהקרבת חכם תלמיד חכם קודם לכה"ג עם הארץ ❖ הגאון רבי ברוך בער זצ"ל: אני מוחה! ❖ סוד ההצלחה של ראש ישיבת לייקוואוד הגר"א קוטלר זצ"ל

סיבת החורבן – על דלא עבדו לפני משורת הדין קסא

הקשר בין בנין ירושלים להנהגה של לפני משורת הדין ❖ למה נחרב הבית על שלא נהגו ב"מידת חסידות"? ❖ ענינו של שופר- הנהגה של לפני משורת הדין ❖ סגולה לזכות בדין – הנהגה של "לפני משורת הדין" ❖ גודל המעלה של מי שמתנהג "לפני משורת הדין" ❖ שירי מצוה מעכבים את הפורענות ❖ עבור "הידורים וחומרות" משלמים השכר כאן בעולם הזה! ❖ דברי הרמח"ל זצ"ל בענין זה ❖ לפעמים יש "חומרות" שהן בעצם "עבירות"... ❖ מעשה שסיפר החזו"א זצ"ל ❖ הנהגה הראויה לעשרת ימי תשובה ❖ החיוב להדר בקניית ד' מינים ❖ לימוד נפלא מהיו"ט של חנוכה ❖ מפני מה התחייבו כליו בדורו של מרדכי היהודי ❖ כלל ישראל מתנהגים בכמה מיני חומרות בחג הפסח ❖ מעשה עם האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל ❖ הנהגת הסבא מסלבודקא זצ"ל באכילת מרור ❖ חומרות והידורים בעיני מקוואות

עיכוב הגאולה על ידי חילול כבוד בתי כנסיות קעג

הקדם דבר: ❖ חומר העוון של שיחה בטילה בבית הכנסת ❖ משל נפלא מהחפץ חיים זצ"ל ❖ כמה זמן האדם שוהה במשך ימי חייו בתוך הבית כנסת? ❖ פשט נפלא בפסוק "את ה' אלוקיך תירא" ❖ הסיבות למה לא נזהרים מלדבר בבית הכנסת ❖ דברים בטלים בבית הכנסת הוא איסור גמור ואינו חומרא! ❖ חומר הענין ❖ על איזה חטא באו גזירות ת"ח ות"ט... ❖ דברים נוראים מהאדמו"ר בעל ה"אמרי אמת"

מגור זצ"ל ❖ עדותו של הגאון רבי משה שטרן זצ"ל ❖ בתי כנסיות
ובתי מדרשות מגינים על הדור! ❖ המזלזל בדבר סוף הוא שלא יהנה
ממנו ❖ זהירותם של גדולי העולם בענין זה ❖ למה נתקבלו ספרי
המשנ"ב וכה"ח בקרב כלל ישראל ❖ חמש עצות האיך להנצל משיחה
בטילה בבית הכנסת ❖ מעשה נורא שהתרחש בימינו

הלומד תורה מתוך טירדות – כאילו בנה

קפז בית המקדש

תורה שלמדתי באף עמדה לי ❖ אל תאמר לכשאפנה אשנה - שמוא
לא תפנה... ❖ "המקום אשר אתה עומד עליו – אדמת קודש הוא" ❖
"ידחוק עצמו" לעסקה של תורה... ❖ אתה מוצא דברי תורה – אצל
המשים עצמו אכזרי על בני ביתו כעורב! ❖ "שום דבר לא בוער!" ❖
כיצד למד הרב מבריסק זצ"ל עם כל הכח והריכוז? ❖ "אל תאמר
לכשאפנה, אשנה" ❖ ודאי לא תיפנה! ❖ "עד דכפנת אכול!" ❖ כל
ימי חיך תלמוד בלי הכנות! ❖ אלף ימי חסד... ❖ על הלומד להשיג
צלילות הדעת! ❖ "לא תמצא התורה, כי אם במפנה לבו מכל דאגותיו"
❖ "בלי טרדות אי אפשר להצליח!" ❖ איזהו ת"ח? המבטל עסקיו
מפני משנתו! ❖ מה בכך שצדיקים רוצים לישב בשלוה? ❖ הזדמנות
חד פעמית! ❖ כיצד נכתבו ספריהם של הגדולים? ❖ "בשמים רוצים
שתלמד למרות עול הפרנסה!"

רג החיוב לצפות לישועה

"צפית לישועה" ❖ הקדם דבר: ❖ החיוב לצפות לישועה בכל יום ויום
❖ הצפיה לגאולה נכללת במאמר "אנכי ה' אלוקיך" ❖ כל מי שאינו
מחכה לגאולה הוי כופר בתורה! ❖ הסיבה שנושרים היום מהדרך רח"ל
- על שלא מאמינים בביאת המשיח! ❖ מעשה נורא עם האדמו"ר
מקלויזנבורג זצ"ל ❖ על ידי הצפיה מקרבים את הגאולה! ❖ לפדות
מחכי קץ ישועתו ❖ אין להחמיץ אפילו רגע קט לקראת המשיח ❖

הראנו בבנינו

מהנהגת רבינו החפץ חיים זצ"ל ❖ למה החפץ חיים זצ"ל לא רצה להתחיל קבלת שבת? ❖ נוסח הזמנה לחתונה... ❖ הצפיה למשיח צריכה להיות כמו הצפיה לאורח שהוזמן לשבת ❖ האמונה הפשוטה אצל כל יהודי ❖ שלוש דוגמאות נפלאות שסיפר הגאון רבי גמליאל רבינוביץ שליט"א ❖ אופנים איך לחכות ולצפות למשיח ❖ לגמור מסכתות! זה האופן לצפיה למשיח! ❖ "חזקו ידיים רפות, וברכים כושלות אמצו" ❖ הגאולה תבוא דוקא מתוך צרות... ❖ דברים נפלאים מרבינו החפץ חיים זצ"ל ❖ אם כן אז למה המשיח עוד לא בא?... ❖ מי היום מתאנח ומבקש משיח... ❖ בכוחנו להביא את הגאולה יותר מבדורות הקודמים ❖ אנו "כנסס הרוכב על גבי הענק" ❖ מעשה עם החפץ חיים זצ"ל ❖ משל נפלא מהחפץ חיים זצ"ל

הכנה לקראת בין הזמנים

הקדם דבר: ❖ בין הזמנים – הזדמנויות לעליה או סכנת אבדון? ❖ הבחינה היא בימי בין הזמנים... ❖ כתינוק הבורח מבית הספר ❖ איך צריכים לנוח ❖ איך נמדדת גדלות האדם? ❖ מה זה מנוחה ואיך משיגים אותה ❖ על ידי מידת הבטחון משיגים מנוחת הנפש ❖ הנהגה הראויה לבן תורה בימי הבין הזמנים ❖ דברי הגאון רבי ישראל אליהו וויינטרויב זצ"ל ❖ מלבוש ה"בן תורה" ❖ מעשה נורא מהמשגיח רבי נתן וואכטפוייגל זצ"ל ❖ כל ת"ח שאין תוכו כבדו אינו תלמיד חכם! ❖ זהירות בשמירת העינים ❖ למה היין בוגד בשליחותו? ❖ זהירות בענין "התפילות" ❖ בחור המזלזל בזמן קריאת שמע מותר לומר עליו שאין לו יראת שמים! ❖ ענין "לימוד התורה" בבין הזמנים ❖ הסטייפלר זצ"ל: הכרתי הרבה אנשים שנהיו גדולים בגלל הבין הזמנים! ❖ כמה זמן צריכים ללמוד בבין הזמנים ❖ פסק נורא מרבינו החזו"א זצ"ל ❖ מעלה עצומה של מי שלומד תורה בלילה... ❖ לימוד תורה בלילה - "במצב של לילה" ❖ התענוג והמנוחה של האדם היא לימוד התורה

הקדמה

אודה ה' בכל ליבי, ברוך שהחייני וקיימני והגיעני עד הלום, ובפרט על חסדיו יתברך שעושה עמדי ששם חלקי מיושבי בית המדרש, ואני תפילה שיתקיים בנו הפסוק: "אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו" מתוך בריאות הגוף והרחבת הדעת.

הספר הנוכחי הוא אסופת ועדים, שזכיתי לומר (בין השנים תשע"ג - תשע"ד) בפני חברים מקשיבים סגל של אברכים תלמידי חכמים בני עליה שליט"א השואפים לגדול בתורה וביראת שמים בכולל היקר "נחלת דוד". וכבר אמרו חז"ל (בב"מ דף קז: ועוד): "קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים". והרי בעוה"ר לב יודע מרת נפשו, ובודאי שאין אני ראוי לדבר בפני אחרים כלל וכלל אבל אחרי שהיו כמה בני עליה שאמרו שהדברים פעלו אצלם לחיזוק ולטובה א"כ לא נמנעתי מלהדפיסם וכדרכה של תורה, והרי סו"ס הם דברים שרובם ככולם נאמרו על ידי גדולי ישראל. וגם שהדברים עשו עלי רושם לטובה (והרי הדברים נאמרו עם כוונה שכל החבורה נוכל להתחזק יחד כאיש אחד בלב אחד) ולכן נזכרתי גם במה שאמרו חז"ל (בב"מ דף ח. ועוד): מגו דזכי לנפשיה זכי נמי לחבריה.

הראנו בבנינו

השתדלתי לכתוב בכל מאמר דברי חיזוק המלהיבים לב האדם, בעניני בין המצרים, בית המקדש, סיבות החורבן והמסתעף. גם הוספתי דברי חיזוק לקראת ימי בין הזמנים כי הרי ימי בין הזמנים הם מיד אחרי ימי בין המצרים. יש לציין שבכל ענין יש עוד הרבה עומק ומקום רחב לביאור ולבירור אמנם כל מטרתנו היתה לתת חיזוק באותו ענין, ולכן גם הבאנו הרבה עובדות והנהגות מגדולי ישראל כי על ידם נוכל לקבל מושג איך ההתנהגות צריכה להיות באותו ענין וכדי שנוכל לקרב את הדברים אל הלב ובגדר "כזה ראה וקדש!".

כתוב בירושלמי (שביעית פ"י ה"ג, ובמכות פ"ב ה"ו): היך בר נש דחכם חדא מיכלה ואזיל לאתר ואינון מייקרין ליה כד הוא חכם תרין מיכלה צריך לומר לון חדא מיכלא אנא חכים. ופירש בפני משה: שהיודע במסכת אחת והם מכבדין אותו בערך אם היה יודע בשתי מסכתות צריך לומר להן במסכת אחת אני יודע ולא יותר.

והחסיד רבינו יונה זצ"ל בשערי תשובה (שער ג' אות קפ"ה) הביא שמי שמשבח במעלות שאינו נמצאות בו הוא מכת השקרנים.

ולכן הנני מגלה בשער בת רבים שרובם ככולם של הדברים שכתבתי בספר אינם אלא לקוטי בתר לקוטי, ולא מרוב בקיאותי כלל. ואל יחשדו אותי בדבר שאין בי.

ידוע מה שכתב חד מן קמאי מרבתינו בעלי התוספות, רבינו אליעזר מגרמיזא זצ"ל בספר "הרוקח", שכל אדם צריך לרמוז שמו בספרו, ולכן קראתי את ספרי בשם "הראנו בבנינו" ראשית כל כי כשמו כן הוא, שע"י שנתקן הסיבות שגרמו לחורבן הבית ונתחזק בכל הני ענינים נזכה לראות בבנינו, בזה הנוסח הוא הבקשה שאנו מתפללים בשמונה עשרה של שלוש רגלים. וכמו כן שמי רמוז בו.

חובה נעימה היא לי לברך להכיר טובה ולהודות לכל מקומות התורה אשר זכיתי להסתופף בצילם ולהתבשם תחת צל קורתם מעודי ועד הלום, ובפרט

למרנן ורבנן רבותינו הגאונים ראשי הישיבה שליט"א ולהמשגיחים שליט"א. יאריך ה' יתברך ימיהם ושנותיהם בטוב ובנעימים ויזכו להמשיך במלאכתם מלאכת הקודש ולהעמיד תלמידים הרבה במנוחת הנפש והרחבת הדעת ולהרביץ תורה בישראל כאשר עם לבבם עד ביאת הגואל צדק בב"א.

הנני מוצא פה מקום להודות ולהכיר טובה לאברכים החשובים שליט"א חברי הכולל "נחלת דוד" כי חלקם רב בהוצאת ספר זה לאור עולם, על ידי ששמעו את הדברים מידי שבוע ושבוע והאירו את הערותיהם המועילות, יתן ה' שיוכלו להתמסר לתורה ולעבודת השם מתוך מנוחת הנפש והרחבת הדעת כרצונם הטוב בלי שום טירדה ומפריע.

ביראת הכבוד הנני רוצה להזכיר פה את מו"ר אדוני אבי עט"ר הבלתי נשכח הר"ר דוד חנונו ז"ל אשר מאז ומתמיד עזר לנו בכל יכולתו מעל ומעבר ודאג בכל עת שלא יחסר לנו כלום כדי שנוכל להתמסר ללימוד התורה בלי שום טירדה ומסר נפשו על זה, תמך בנו, וידענו שתמיד היה לנו על מי לסמוך בכל דבר הנצרך, החזיר נשמתו הטהורה בליל ששי ב' כסלו התשע"ג ונקבר בערב שבת אחרי חצות. ספר זה יהיה לעילוי נשמתו נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ.

הנני רוצה לחקוק עלי ספר כי אחרי השבר הגדול שהושברנו אחרי הסתלקותו באופן בלתי צפוי, בכל זאת ראיתי השגחה פרטית בענין זה שנלב"ע דוקא ביום זה, ב' כסלו, שהוא יום הזיכרון של מרן ראש הישיבה הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל ומרן המשגיח רבי נתן וואכטפוייגל זצ"ל, והרי מו"ר אבי ז"ל מסר נפשו ותמך על זה שיהיו מבניו ובני בניו גולים למקום תורה ה"ה עיה"ת לייקוואוד כדי שנוכל לספוג שם תורה ויר"ש על פי המסורת המסורה מדור דור. ת.נ.צ.ב.ה.

אברך בכל ליבי את אימי מורתי מרת לילי שתחי' עמו"ש, אשר במסירות נפש גדולה שלחה אותי ללמוד בישיבה בארץ הקודש במשך כמה שנים, ותמיד עוזרת, ותומכת בנו (לרבות גם הכולל היקר נחלת דוד) ברוח ובנפש

הראנו בבנינו

בכל שעה ובכל צורה. יתן ה' שתזכה לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות מתוך בריאות הגוף ומנוחת הנפש בשמחה, והקב"ה ממרום ישלח לה ברכה בכל מעשה ידיה וימלא כל משאלות ליבה לטובה ולברכה לאורך ימים ושנות חיים אמון.

כאן אזכיר בברכה והוקרה את מו"ח מוקיר רבנן ותלמידהון ר' משה חילו הי"ו וחמותי שתחי' עמו"ש אשר טורחים עבורינו ברוח ובגשם ועומדים לימיננו בכל עת ובכל שעה וביתם תמיד פתוח לפנינו. יזכר ה' לרוב ברכה ונחת דקדושה מתוך בריאות ואריכות ימים בשמחה, ויזכו לראות בנים ובני בנים עוסקים בתורה ובמצוות לאורך ימים ושנים אמון. ואחרון אחרון חביב אברך ולי נאה לברך ברכות עד בלי די לאשתי היקרה והחשובה לטי שתחי' עמו"ש אשר במסירות נפש עילאית ממש עומדת לימיני בכל הזמנים ומתאמצת הרבה מעל ומעבר לכוחותיה בעול ענייני הבית וגידול הילדים ומסירה מעלי כל ההפרעות כדי שאוכל לשבת ללמוד תורה במנוחת הנפש, ועליה אני אומר מאמר רבי עקיבא (במס' כתובות דף סב:): "שלי ושלכם שלה היא". ישלם לה ה' פעליה הטובים ויארץ ימיה ושנותיה בטוב ובנעימים ונזכה יחד לחנך את בנינו ובנותינו לתורה לחופה ולמעשים טובים ונזכה לראות את כל צאצאינו עוסקים ועמלים בתורה ובמצוות מתוך מדות טובות ויראת שמים. ונזכה יחד לגאולה העתידה בב"א מתוך בריאות הגוף ומנוחת הנפש.

בצאתי מן הכרך הזה הנני נותן הודאה על העבר וצועק על העתיד, וכפי פרושות בתפילה לאבינו שבשמים, כשם שעזרתי עד כה לשבת באהלה של תורה בבריאות גופא ונהורא מעליא, כן תעזרני על דבר כבוד שמך הגדול עוד רבות בשנים לשבת על התורה ועל העבודה מתוך מנוחת הנפש והרחבת הדעת, ונזכה להגדיל תורה ולהאדירה, ונזכה גם לקבל פני משיח צדקנו בב"א.

מבוא

הצורך להתחזק בענינים אלו

התעוררתי לדבר קצת על עניני בית המקדש, על הסיבות שגרמו לחורבן הבית, על צער השכינה ועל החובה שיש לצפות לגאולה שתבוא במהרה והמסתעף, כי עלינו לדעת שאם נתחזק בענינים אלו, יכולים אנו לפעול לקירוב הגאולה.

הגמרא במסכת סוכה (דף מא.) שואלת: ומנלן דעבדינן זכר למקדש? א"ר יוחנן דאמר קרא (ירמיה ל, יז) "כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך נאם ה' כי נדחה קראו לך ציון היא דורש אין לה". ודורשת הגמרא על מה שכתוב "ציון היא דורש אין לה", מכלל דבעיא דרישה.

המהר"ם בן חביב זצ"ל מבאר בספרו יום תרועה (ר"ה דף ל.) את הפסוק, שציון צועקת לפני ה' שאין ישראל זוכרים אותה לעשות לה זכר למקדש, ואם כן, אומר ה', איך אזכור לגאול אתכם. וכתב דלפירוש זה גאולתנו תלויה בעשיית זכר למקדש.

וכן מבואר בחידושי החתם סופר זצ"ל (סוכה דף מא.) דעל ידי הדרישה לציון וזכר למקדש נזכה לגאולה שלימה.

הראנו בבנינו

והגאון רבי יהודה הלוי זצ"ל בספר הכוזרי (מאמר ה, כז) כתב דהתעוררותם הנפשית של בני אדם לאהבת המקום הקדוש ההוא (בית המקדש), תמהר ותחיש את הגשמת התקווה המיוחלת, ונוסף לזה יש למתעוררים אלה שכר טוב וגמול רב. וכן כתוב בתהלים (קב, יד-טו) "אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה כי בא מועד כי רצו עבדיה את אבניה ואת עפרה יחוננו", כלומר ירושלים תבנה כשישתוקק עם ישראל אליו בשיא התשוקה והכיסופין, עד שיבואו ויחוננו את אבניה ועפרה.

מי לא מוכן לתרום לבנין בית המקדש?!

החפץ חיים זצ"ל אמר פעם שאם נתאר לעצמנו שהמשיח כבר הגיע ומבקש מכולם תרומות לבנית בית המקדש. האם לא היינו רוצים לתרום משהו? בודאי שכן! ואפילו מי שאין לו כסף לתרום, אבל יש לו משהו אחר שיכול לעזור לבנין הבית, ודאי היה מסכים בנפש חפצה לתרום את אותו דבר, והעיקר שיהיה לו "חלק" בבנין בית המקדש. ואם כן למה באמת לא עושים מעשים שגורמים לבניה של בית המקדש? למה לא משתדלים לתקן את אותם דברים שגרמו לחורבן הבית? למה לא מתפללים עם כונה ורצון אמיתי שיבנה הבית?

והאמת היא כי אנחנו חושבים בתוך תוכינו: "מה יוכל כבר להועיל ולעזור אם אנו נתחזק". וכי בשביל מעשינו הקב"ה יבנה את בית המקדש?

בכוחו של אדם יחיד לבנות בית המקדש!

אבל, היה אומר הגאון רבי משה שמואל שפירא זצ"ל ראש ישיבת באר יעקב, הרי מצינו בגמרא כמה פעמים שעוירות שלימות נחרבו בגלל אדם יחיד, כגון (עי' גיטין דף נה:): "על קמצא ובר קמצא נחרבה ירושלים", או "טור מלכא" שנחרבה בגלל מעשה שהיה עם אדם אחד, כמבואר בגמרא שם.

הרי רואים מזה שאם כדי להחריב עיר שלימה היה מספיק מעשה של אדם אחד, אם כן ק"ו כאן, כשמדברים על "לבנות" ששייך גם רק בגלל אדם אחד ויחיד, שהרי מידה טובה גדולה ממידת פורענות.

ועיין בספר מסילת ישרים (פרק י"ט) שכתב בזה הלשון: ואם יאמר אדם מי אני ומה אני שאתפלל על הגלות וירושלים, המפני תפילתי תצמח הישועה? תשובתו בצידו, כאותה ששנינו (סנהדרין דף לז): לפיכך נברא אדם יחיד, כדי שכל אחד יאמר בשבילי נברא העולם! ונחת רוח הוא לפניו יתברך שיהיו בניו מבקשים ומתפללים על זאת, והקב"ה שמח בזה.

ובספר בזכרנו את ציון כתב, שהמעין יראה כי בכל ששת סדרי המשנה, אין אנו מוצאים אלא סוג תפילה אחת בלבד, והיא המשנה במסכת אבות (פ"ה מכ"ג) "יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו שיבנה בית המקדש במהרה בימינו", והטעם כי זוהי תפילתם העיקרית של ישראל.

כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו...

הירושלמי ביומא (פ"א ה"א) כותב: "כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו!". רואים מזה שחז"ל הטילו את האחריות על כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו, כי אם היו מתקנים את הסיבות שגרמו לחורבן המקדש, ודאי שהיו זוכים לראות בבנינו. והדבר מפורש בדברי המדרש (תהילים סוף קלז) שאומר: ללמדך שכל דור שאינו נבנה בימיו מעלה עליו כאילו החריבו. ושואל המדרש: מאי טעמא? ומתרץ: לפי שלא עשה תשובה! כלומר, שעל ידי שעושים תשובה בעינים שגרמו את החורבן אז אפשר על ידי זה לבנות אותו בקרוב ממש. ולכן נראה שיש להתחזק באותן הסיבות שגרמו לחורבן הבית.

וכעין זה כתוב גם בתנא דבי אליהו (רבא פרק ל"א) שכתב: מעיד אני שמים וארץ שהקב"ה יושב ומצפה להן לישראל יותר ממה שמצפה האב לבנו והאשה לבעלה, שיעשו תשובה כדי שיגאל אותם ויבנה להם בית המקדש.

הראנו בבנינו

יהי רצון מלפני אבינו שבשמים שקונטרס זה יצליח לעורר אפילו במקצת, אותי ואת כל חברי הכולל בפרט, ואת כל מי שיעיין בו בכלל, לשיפור ולתיקון המעשים, ושיטע בנו געגועים לראות בנחמת ציון ובבנין בית המקדש בב"א.

חובת האבלות על החורבן והמעלות שהפסדנו בגלל העדר בית מקדשנו

החיוב להתאבל

כתוב בשו"ע (או"ח סימן א' ס"ג): "ראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג על חורבן בית המקדש".
וכתב ע"ז בספר חסד לאלפים שאין הכונה שזה ראוי "רק לירא שמים", אלא זה ראוי לכל אחד ואחד, אלא שלא יוכל לקיים זאת כי אם מי שהוא ירא שמים.

מי שיש לו יראת שמים מוכרח להתאבל...

ואפשר להמליץ על זה מה שאמר פעם הרב מבריסק זצ"ל: "לא כל מי שיש לו כיפה קטנה על ראשו הוי סימן שאין לו יראת שמים. אבל למי שאין יראת שמים יש כיפה קטנה על ראשו" ... וכמו כן אפשר לומר בעניינו: "לא כל מי שמתאבל מוכרח הוא שיהיה לו יראת שמים, אבל מי שיש לו יראת שמים מוכרח להתאבל"...

המתאבל על ירושלים זוכה לתורה!

והאמת היא, שלמרות שענין זה להיות מתאבל ומצטער על חורבן

הראנו בבנינו

ביהמ"ק מוטל על כל יהודי באשר הוא, מ"מ על בני התורה והתלמידים חכמים מוטל יותר חוב זה, כי הרי לפי רוב צערו על החורבן באותה מידה יהיה לו סייעתא דשמיא לזכות להבנה בתורה. וכמו שמבואר בתנא דבי אליהו (רבא פ"ד) וז"ל: כל חכם מישראל שיש בו דבר תורה לאמיתו, ומתאנה על כבודו של הקב"ה ועל כבודו של ישראל כל ימיו, ומתאוה ומיצר לכבוד ירושלים ולכבוד בית המקדש ולישועה שתצמח בקרוב זוכה לרוח הקודש!

ובספר קב הישר (פרק צ"ג) כתב: וקבלה אמיתית היא בידי: כל מי שבבלב תדיר צער על גלות השכינה, זוכה לכתר תורה!

והגאון בעל הבני יששכר זצ"ל כתב (אגרא דפרקא אות יב): "נ"ל כשילמוד האדם איזה דבר ואינו מבין, יתמרמר על הגלות ויתפלל על הגאולה, על ידי זה יתעורר דעתו להתבונן מה שלא ידע..."

הרי לנו מכל זה, שמי שמיצר ודואג על חורבן הבית זוכה לתורה!

אנו חייבים לצעוק לבורא עולם שיבוא ויגאלנו

כתוב במסכת מכות (דף כד.): אמר רב: מסתפינא מהאי קרא (ויקרא כו, לח) "ואבדתם בגויים". מתקיף לה רב פפא דילמא כאבידה המתבקשת דכתיב (תהלים קיט, קעו) "תעיתי כשה אובד בקש עבדך". וצריך ביאור מה הקושיא של רב פפא על רב.

וראיתי מבארים שיש שני סוגי אבידות.

א. כשנאבד "חפץ" או כל דבר "דומם", שאז קשה מאוד למצוא אותו.

ב. כשנאבד "שה" או כל דבר אחר שמשמיע קול, שאז יותר קל למצוא אותו, כי ה"שה" מרים את קולו וגועה, ושומעים את קולו, ולפי הקול אפשר להגיע אליו.

וזה הפשט בדברי הגמרא שרב פחד מהפסוק "ואבדתם בגוים", שאם עם ישראל נאבדים בין הגוים בבחינת "חפץ", אם כן איך ימצאו אותנו בין הגוים. וע"ז אמר לו רב פפא שאנו דומים לאבידה שמשמיעה קול כ"שה", וכמו שכתוב "תעיתי כשה אובד", וכשהשה משמיע קולו, אז יותר קל למצוא אותו. ולכן אנו צריכים להרים קול ולצעוק לרבש"ע כדי שיבוא ויגאלנו. ואם עד עכשיו לא נגאלנו, הרי זה סימן שאין אנו צועקים אליו מספיק ולא מצטערים במצב של גלות!

דברים נוראים מהגאון יעב"ץ זצ"ל

הגאון יעב"ץ זצ"ל בסידורו בית יעקב (דיני ת"ב חלק ו' אות ט"ז) כותב דברים נוראים בענין זה וכדאי להעתיק לשונו: וכאן מקום שראוי להרחיב בו הדיבור. **אלמלא לא היה אלא עוון זה בידינו שאין אנו מתאבלים על ירושלים כראוי די להאריך גלותנו!** והיא בעיני הסיבה הקרובה היותר גלויה עצומה וחזקה לכל השמדות המופלגות הגדולות הנוראות המבהילות הרעיונים אשר מצאונו בגלות בכל מקומות פזורנו על צווארנו נרדפנו.

לפי שיצא האבל הלז מלבנו, בהיותנו שוקטים בארץ לא לנו. שכחנו את ירושלים ולא עלתה על לבבנו, ע"כ כמת מלב נשכחנו. מדור לדור נוסף יגון על יגוננו ומכאובנו, וכל אוהב אמת יודה לדברנו. וכאשר יוכיח הנסיון, ביחוד ביום תשעה באב המר מי המתאבל ונאנח על חורבן הבית ושממות ארצנו כראוי ממעמקי הלב. כמה דמעות נשפכות על זאת. ואין צריך לומר בשאר ימי השנה אין זוכר ואין פוקד ואין דובר דבר ממנה, אפילו במחשבה לא בא זכרונה, כאילו מקרה הוא היה לנו.

על כן שבנו לחטאת אבותינו ללמוד דרכי העכו"ם שממנה נמשכו כל הרעות. עד כאן מדבריו הנוראים של הגאון יעב"ץ זצ"ל.

למה נחרב כפר סכניא של מצרים?

הגמרא במסכת גיטין (דף נז.) מספרת שג' אמוראים סיפרו אודות צדקתם של אנשי כפר סכניא של מצרים. אמר ליה אביי לרב יוסף: ומאחר שהיו צדיקים כל כך, אם כן מאי טעמא שנחרב עירם? אמר ליה: משום "שלא התאבלו על ירושלים".

ובספר החיים לאחיו של המהר"ל זצ"ל (גאולה פ"ב) כותב שאע"ג שאנו מבקשים על גאולתינו ועל פדות נפשינו בכל תפילותינו, יש לחוש שתפילה זו אינה בלב שלם. ומה מעיד על זה? שהרי ידוע שכל מי שיש לו שום צער או יגון בלבבו, מתאונן, מקונן ומספר ממנו תמיד, וכמו שכתוב (איוב לב, כ) "אדברה וירוח לי" ו"דאגה בלב איש ישחנה", אבל כאן אין אומר ואין דברים ולא נשמע קולינו ויגונינו על בית תפארתנו.

מעשה עם המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל

ומסופר שפעם המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל ניגש לאחד מבחורי הישיבה בקפידה גדולה, והוכיח אותו על ששמע שהוא מארגן טיול לימי בין הזמנים. הבחור אמר לו שראשית כל לא הוא זה שמארגן זאת אלא שהוא רק יצטרף לזה. ועוד, שלא מדובר על טיול אלא על נסיעה לבית הקברות כדי להתפלל בקברי הצדיקים, ועושים זאת בבין הזמנים כדי שלא לגרום ביטול תורה. ענה לו המשגיח זצ"ל: לא על זה הקפידא. אלא שאנחנו עכשיו באמצע תשעת ימי אבלות על חורבן בית המקדש, ומה שאתם עושים עכשיו הוא דומה למשל לאחד השרוי רח"ל באמצע ימי אבלות על פטירת אב או אם, ומתכנן כבר טיול שיעשה לאחר שיקום מימי השבעה!!? הלא לא כעת הזמן לעסוק בדברים אלו!

ומכאן תוכחה מגולה לאלו שרוצים לשמוע שירים הנקראים "אקאפילה" (ACAPELLA) בתוך ט' הימים, כי סוברים שאין שם כלי שיר וזה רק

מתנועות הקול שנשמע ככלי שיר וכו'. אבל השאלה היא האם בני אדם רגילים היו שומעים שירים כאלו גם בתוך ימי השבעה ב"מ?!

משלו של המגיד מדובנא זצ"ל על חומרת ההיסח הדעת מחורבן הבית

על מנת להמחיש את חומר הענין של היסח הדעת מחורבן הבית, יש להביא את משלו של המגיד מדובנא זצ"ל:

משל למה הדבר דומה: זוג אחד שהיה להם כל מילי דמיטב, הקב"ה נתן להם פרנסה בשפע, בריאות ושלוש בית, ורק דבר אחד היה חסר להם – פרי הבטן.

ויהי היום והקב"ה נתן להם במה שתחול הברכה, והזוג שהמתין כל כך הרבה שנים, ראו ושמחו שגם פרי בטן יינתן להם.

כשהגיע זמן הלידה נכנס הרופא לחדר הלידה, ולאחר כמה שעות יצא מהחדר ניגש אל הבעל ואמר לו בזה"ל: האשה ועוברה נמצאים בסכנת חיים, הגיע הרגע הקריטי, אתה צריך להחליט עכשיו, להציל את אשתך או את הבן?!... את שניהם אי אפשר להציל!... (כל זה הוא רק דרך משל כי ע"פ ההלכה כבר נפסק בשו"ע בעניין זה ואכמ"ל). הבעל שנעשה לשבר כלי אמר לרופא שקודם כל צריך לדבר על כך עם אשתו, וכמובן שנכנס לחדרה ומסר לה את כל דברי הרופא, וגם שצריכים להחליט תוך זמן קצר...

ענתה לו אשתו: הגם שחיינו יחד חיי אושר ועושר, והיו לנו יחסים טובים ושלוש בית מיוחד, אבל, הוסיפה בצורה פסקנית ובלי היסוס: "אני מוכנה ליתן את חיי רק כדי שיצא לאויר העולם הבן הזה שכל כך התפללנו עליו וחכינו עליו".

הראנו בבנינו

לאחר זמן קצר יצא הרופא מהחדר, ואומר לבעל: מזל טוב על הולדת הבן, וברוך דיין האמת על מיתת אשתך!

כמובן שכל המאורעות שאצל הבן נקשרו גם לאמו. יום הלידה היה יום פטירתה, יום הברית מילה היה תום שבעת ימי אבלות, יום פדיון הבן היה סוף השלושים, וכל יום הולדת של הבן היה יום ה"יארצייט" של אמו...

עברו שנים וסוף סוף הגיע הזמן שהילד יכול לומר קדיש כשהוא כבר בר חיובא, הגיע יום ה"בר מצוה".

למרות שהאב עדיין היה בצער על שחי כבר י"ג שנים בלי אשתו – אשת נעוריו, וסבל הרבה מכך שאשתו לא יכלה להיות עמו בלידת וגידול הבן, עשה האב את כל ההכנות לסעודת הבר מצוה בהתרגשות גדולה, כי מאידך גם היה בשמחה גדולה שעכשיו יוכל בנו לומר קדיש כבר חיובא...

והנה באמצע הסעודה פונה האב לבנו ואומר לו: "בני, עכשיו הגיע הזמן לשלם קצת לאמא ולהכיר לה טובה על כך שהיא נתנה לך חיים בעת שפסקה לעצמה מיתה, אנא, תאמר את הקדיש בכונה גדולה לעילוי נשמתה".

הבן כששמע שאביו מבקש ממנו לומר קדיש, עשה כרצון אביו, נעמד לומר קדיש וגמר את אמירתו במהירות רבה... ובעוד שהאב עומד משתומם, פונה אליו בנו: אבא גמרתי את הקדיש... נלך עכשיו הביתה.

כששמע האב דבר זה חלשה דעתו ולא היה יכול להוציא הגה מפיו למשך כמה רגעים מרוב צערו. משהתעשת מעט אמר שוב לבנו: אינך מתבייש?! איך אתה מסוגל לעשות כדבר הזה שלא להראות שום רגש למעמד זה?!... ענה לו בנו: אבי אבי, אינני יודע על מה כוונתך, ואינני מבין את כל "הרעש" סביב הקדיש. כששמע אביו דבר זה, התעלף!

ניגש אל הילד אחד מהמסובים שהיה שם ושאלו: אינני מבין אותך,

הלא אמך מסרה נפשה בשבילך, היה לה חיים כל כך מאושרים והקריבה את הכל בשבילך כדי שתגדל ותצליח, ועכשיו אין לך שום הכרה של רגש באמירת הקדיש לעילוי נשמתה?! הלא בגלל מסירות נפשה יצאת אתה לאוויר העולם, וקדיש יתום אחד אי אפשר לך לומר?!

ענה לו הילד: אינני מבין את שיחתך, מעולם לא ראיתי את אימי, כשנולדתי, היא מתה, מעולם לא דיברתי עמה ולא הכרתי אותה. אתה שראית והכרת אותה יש לך רגש וזכרונות על כל מה שעבר עליה, משא"כ אני, הכל הוא בבחינת "היסטוריה", מצבתה בביה"ק אינה שונה מבחינתי משאר המצבות, שאין לי שום שייכות אליהם.

לאחר תשובתו זו של הבן געו כולם בבכי...

ממשיך המגיד מדובנא זצ"ל ואמר: את הילד הזה אנחנו אף פעם לא פגשנו, אבל כל אחד מאיתנו חושב לעצמו, שאם רק היה פוגש אותו היה מענישו על רשעות ואכזריות שכזאת...

אכן האמת היא שהילד הזה אינו רק "משל" שלא היה ולא נברא... אך האמת הוא שילד זה חי וקיים, הילד הזה הנה הוא כל אחד ואחד מאיתנו!

"מזמור לאסף" או קינה לאסף?

והדבר יתבאר על פי דברי המדרש רבה (איכה פ"ד, י"ד) שאומר שהקב"ה בחר להיות בגלות, ושתהיה השכינה בגלות, והעדיף להחריב את בית המקדש כדי שלא יצטרך לכלות אותנו רח"ל, ולכן שפך חמתו על עצים ואבנים. וזה שכתוב (תהלים ע"ט, א) "מזמור לאסף אלוקים באו גוים בנחלתך", וכתוב על זה במדרש שלכאורה היה צריך לומר "בכי לאסף" "נהי לאסף" "קינה לאסף", ואיך שיין לומר כשבאו גוים בנחלתך וטמאו את היכל קדשך ושמו ירושלים לעיים לשון "מזמור", וכמו שכתוב "מזמור לאסף"? וזה מה שאמרו לאסף, הקב"ה החריב היכל ומקדש, ואתה יושב ומזמר?!

הראנו בבנינו

ועל זה ענה להם: מזמר אני על ששפך הקב"ה חמתו על העצים והאבנים ולא שפך חמתו על ישראל!

זאת אומרת, שהקב"ה אמר לבניו, בניי, אני אלך לגלות ותהא שכינתא בגלותא ואתם תשארו בחיים. וא"כ לפחות יום אחד בשנה מוכרחים להתאבל על הבית המקדש כמו שצריך, ולא להיות כמו אותו "ילד" של המשל, ולחפש כל מיני היתרים ודברים שונים כגון טיולים, וכדומה, "כדי שיעבור עלינו היום מהר"!

פעם באמת היו מרגישים כובד ראש ביום ט"ב, והיו מצטערים באותו יום עד למאוד. והרי כתב בספר פלא יועץ שבימי בעל הכנה"ג זצ"ל היה איש אחד שהתחיל לעשן אחרי חצות, והרב כנה"ג זצ"ל נדה אותו!

הנהגת הנודע ביהודה זצ"ל בימים אלו

מסופר על הנודע ביהודה זצ"ל (נדפס בסוף ספר "נודע ביהודה" ח"ב) כי משבעה עשר בתמוז עד ר"ח אב כבר לא אכל דבר מן החי. מראש חודש אב עד תשעה באב, לא אכל רק לחם יבש, ופיזר אפר על הלחם. מערב תשעה באב עד מוצאי תשעה באב לא פסיק פומיה מקינות ויללות, והיה מתעולל בעפר בבכי ודמעה.

כוס ה"דמעות" של המהר"י אסאד זצ"ל

על הגאון רבי יהודה אסאד זצ"ל מסופר שהיה לו כוס מלא בדמעות של בכי אשר שפך בעת אמירת תיקון חצות, ובאותן טיפות היה מחולל פלאות וישועות רבות!

המשקה של החתם סופר זצ"ל בסעודה המפסקת

ומסופר על החתם סופר זצ"ל שכאשר אכל סעודה המפסקת על

הקרקע היה שותה עם זה כוס מלא מדמעות ששפך על חורבן הבית, לקיים מה שנאמר (תהלים פ, ו) "האכלתם לחם דמעה ותשקמו בדמעות שליש".

מין במינו אפילו באלף לא בטל...

מסופר על הגאון רבי שמעלקא מניקלשבורג זצ"ל, שהיה אחיו של בעל ההפלאה זצ"ל, שאמר דבר נורא: כתוב במדרש שבשביל הדמעות שבכה עשו ואמר "ברכני גם אני אבי" זכה לכל הטוב הזה. ועוד כתוב במדרש ש"אין משיח בן דוד בא עד שיכלו דמעות של עשו". והקשה רבי שמעלקא זצ"ל שלכאורה היה צריך להיות שהבכיות שעם ישראל בוכים, מתפללים ומתחננים תמיד יומם ולילה במשך כל הדורות, יבטלו את דמעותיו של עשו, שהרי קיי"ל בכל התורה, שכל הדברים בטלים בשישים?

ומתרץ הגאון רבי שמעלקא זצ"ל שבאמת ההלכה היא שמין בשאינו מינו בטל בשישים, אבל מין במינו אפילו באלף לא בטל!

והנה הבכיות של עשו היו על עניני עולם הזה, על עניני גשמיות וברכה בזה העולם, וכמו כן בעוונותינו הרבים אצל כלל ישראל כל הבכיות הם עבור גשמיות העולם הזה, לבקש פרנסה, רפואה, שלום בית וכו', ורק מסתכלים על התועלת הגשמית של העוה"ז ולא על דבר רוחני כמו על גלות השכינה. וממילא מין במינו לא בטל אפילו באלף, ולכן אין לדמעות שלנו כוח לבטל את דמעותיו של עשו. אבל אם היינו בוכים על דבר רוחני, על צער השכינה, על בית המקדש וכדומה, אז היו סוג של דמעות שונה לגמרי, והיה זה "מין בשאינו מינו" עם דמעותיו של עשו, ובזה כן היה לנו הכח לבטל את דמעותיו של עשו.

וזהו שכתוב במדרש "אין משיח בן דוד בא עד שיכלו דמעות של עשו", כלומר שלא נבכה על עניני עוה"ז, אלא על גלות השכינה וכדומה, ובזה נזכה לגאולה העתידה.

היכן יותר מרגש בכותל המערבי או בקבר רחל?

אבל האמת היא שאפילו שאנו יודעים ומוודים שבעצם כך צריך להיות שיש לנו להתאבל ולהצטער על חורבן הבית, אין אנו מרגישים כלום בימים אלו, וצריך ביאור למה.

וההסבר הוא פשוט. ונסביר את זה במעשה שהיה (מובא בספר בזכרנו את ציון): כשהגאון רבי מרדכי גיפטר זצ"ל ראש ישיבת טלז עלה פעם ראשונה לארץ ישראל, אחרי כמה ימים ששהה שם שאל אותו ת"ח אחד האם כבר היה "בקבר רחל" ו"בכותל המערבי"? והשיב בחיוב, שכבר היה שם. ושוב שאל אותו היכן התרגש יותר? וענה: שאכן בקבר רחל התרגש, אבל בכותל המערבי התרגש הרבה יותר.

שאלו אותו ת"ח לפשר דבר, כי שאלה זו שאל כבר להרבה ת"ח וכולם אמרו שהתרגשו יותר בקבר רחל, וא"כ למה אצלו זה להיפך.

ענה לו הגר"מ גיפטר זצ"ל שאנשים צעירים יודעים ש"מאמע רחל" בוכה עליהם ומבקשת מאת הקב"ה רחמים עבורם, ולכן קל מאוד להתרגש שם. אבל מאידך, אנשים צעירים שלא היו לפני החורבן של אירופה לא מבינים מה היה שם. אני למדתי בטלז באירופה, וראיתי את הקהילות הקדושות שהיו שם, ראיתי גדולי תורה ויראה, ראיתי ישיבות, ראיתי מה זה "בחור ישיבה" באמת, ראיתי מה זה אלול וימים נוראים, וכל זה נחרב בעוונותינו הרבים. ואני יודע ששורש כל החורבנות הם מחמת חורבן הבית, ומשום כך אני מתרגש יותר כשאני רואה בעיני את חורבן הבית...

יש לדעת המעלות העצומות שהיו לנו בזמן שבהמ"ק היה קיים

וזה ההסבר גם אצלנו שאנו לא מתאבלים כמו שצריך, כי אנחנו לא יודעים מה הפסדנו, ומה שהיה לנו בזמן שבית המקדש היה קיים. ולכן

מחובתינו להתבונן איזה מעלות היו לנו ברוחניות ובגשמיות, ועל ידי זה נוכל להתעורר ולהצטער על החורבן כדבעי.

אין לנו השגה כלל מהו "יהודי פשוט" אשר חי בתקופת בית שני...

הגר"א מוילנא זצ"ל אמר על עצמו (ידוע שהוא זצ"ל ידע כל התורה כולה ישר והפוך וכל רז לא אניס ליה, וגם שפעמים רבות השכימו לפתחו מגידים מן השמים בשאלתם ובקשתם שרוצים למסור לו רזין דאורייתא, והיה דוחה אותם ולא היה נוטה אוזנו אליהם כלל) שיש לו השגה בגדלותם של ראשונים, וגם של גאונים, ואף באמוראים ותנאים תיתכן אצלו הבנה בגדלותם. אבל בדבר אחד אין לו השגה כלל, והוא בדרגת "יהודי פשוט" מתקופת בית שני, וק"ו מתקופת בית ראשון!!!

מה צריך להיות עיקר הדגש בתפילתינו

החפץ חיים זצ"ל היה אומר שהעולם טועים בזה ששמים את עיקר הדגש בתפילותיהם בברכת "רפאנו" ובברכת "ברך עלינו", ושמים פחות שימת לב וכונה בברכות השייכות לבנין הבית כגון "תשכון בתוך ירושלים", וזה טעות, כי אילו היה לנו בית המקדש אז כבר לא היתה סיבה להתפלל על שאר דברים, כי כל הצרות אינם אלא תוצאה מזה שאין לנו בית המקדש!

וביאר על פי משל, שכשהמלך נמצא בארמונו אז לא חסר לו כלום, וגם לבני ביתו לא חסר להם כלום, אבל אם מורידים אותו ממעמדו, או שמוכרח לעזוב את מעמדו, אז פשוט שצריך הוא לדאוג לעצמו לבגדים, לאוכל ולמקום לגור וכו', ועיקר הדבר זה לדאוג שיחזור למלוכה ואז כל הפרטים יסתדרו לבד.

הראנו בבנינו

וסיפר שבזמן מהפכת הקומוניסטים כשהשתלטו ותפשו את השלטון ברוסיה והכניסו את הצאר ניקולאי בבית הסוהר, אמרו לו שיכול לבקש דבר אחד ולא יוסיף, וימלאו את בקשתו. והוא ביקש "שיוסיפו לו עוד מנה של תפוחי אדמה למנת האוכל שלו!!" והיה זה לשחוק בעיני כל העולם, כי היה לו לבקש לכל הפחות שיתנו לו לצאת משם, או שיחזירו אותו למלוכה, ועי"ז ממילא הכל היה מסתדר!

וזה מה שקורה גם אצלנו שמבקשים מאת ה' יתברך רק עוד מנה של תפוחי אדמה...

משחרב בית המקדש צריכים להתפלל יותר עם דמעות

הגמרא במסכת ברכות (דף לב:) אומרת: א"ר אלעזר מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפילה ונפסקה חומה של ברזל בין ישראל לאביהם שבשמים. כלומר שהפסדנו את הדבר הזה שהוא כל כך יקר, שהיינו מתפללים ומיד נענים, ועכשיו אחרי חורבן ביהמ"ק צריכים תפילה יותר חזקה עם דמעות כדי לבקוע החומה, כי אע"פ ששערי תפילה ננעלו שערי דמעה לא ננעלו כדאיתא התם.

אבל אין לטעות ולחשוב שהתפילות לא מועילות וא"כ אין למה להתפלל, כי הרי כתב החי"א זצ"ל שלכן כתוב בגמרא במסכת ברכות (דף לב:) שמי שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל כמו שנאמר (תהלים כז, יד) "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'". והביאור בזה ש"ננעלו שערי תפילה" כתב במכתב מאליהו (ח"ד עמ' 262) שהכונה היא שיש יותר טמטום הלב שלא נותן לנו להרגיש את כוחה וחיבתה של התפילה, ולכן צריך להתאמץ הרבה יותר, וכשהתפילה היא עמוקה עד כדי דמעות אפשר לבקוע את הטמטום ולסלקו ולהתקרב אל ה', כי שער זה לא ננעל מעולם.

משחרב בית המקדש ניטל טעם הפירות

איתא במסכת סוטה (דף מח.): רשב"ג אומר: מיום שחרב בית המקדש ניטל טעם הפירות רבי יוסי אומר אף ניטל שומן הפירות.

וראיתי בספר שפתי חיים (מועדים ג') שכתב בשם המהר"ל זצ"ל שהכונה היא, שהיום, אפילו שבחיצוניות נראה הכל אותו דבר אבל כבר לא שבעים מזה! וזה לא רק בפירות אלא בכל דבר. ולכן עושים היום כל מיני דברים של גשמיות, והכל כדי לחפש הרגשת "שובע", ופשוט הוא שלמרות שיעשו כל מיני תחבולות כדי להשיג האושר וכל זאת בגלל החורבן לא יוכלו להשיגו, ולכן צריכים עוד ועוד ועוד ולא שבעים משום דבר. והכל נובע מצד החורבן של בית המקדש.

ומאידך גיסא מבואר בגמרא במסכת תענית (דף כג.) שבימי שמעון בן שטח היה יורד להם גשמים בלילי רביעיות ובלילי שבתות, ובזה לבד הספיק, עד שנעשו חטים ככליות ושעורים כגרעיני זתים ועדשים כדינרי זהב, ושמרו מהם דוגמא לדורות, להודיע כמה החטא גורם.

ובמסכת כתובות (דף קיא:) מסופר הרבה על ברכת פירות א"י ומה שהיתה זבת חלב ודבש עד חורבן בית שני, כמו למשל: "קלח של כרוב היינו עולים ויורדים בו בסולם", "מכרם אחד יכלו לבצור כל יום ג' מאות אשכולות גדולים", "הביאו לפניהם אפרסק של ה' סאין אכלו שליש, הפקירו שליש ונתנו לפני בהמתן שליש", "מדקל פלוני היינו גודרים מאה ועשרים כור לשנה", "אמר רבי יעקב בן דוסתאי מלוד לאונו שלושה מילין פעם אחת קדמתי בנשף והלכתי עד קרסולי בדבש של תאנים", "אמר ריש לקיש לדידי חזי לי זבת חלב ודבש של ציפורי והוי שיתסר מילין אשיתסר מילין".

וכל השפע העצום הזה נאבד מחמת חורבן בית מקדשנו.

ערכו הגדול של "רגע" אחד בתוך בית המקדש

המדרש רבה (בראשית סה, כב) מספר על יוסף משיתא שחזר בתשובה למרות העונשים המרים שענשו אותו. וזה לשון המדרש: יוסף משיתא, בשעה שבקשו שונאים להכנס להר הבית, אמרו, יכנס מהם ובהם תחילה (שיראו לנפשם מהכנס שם - עץ יוסף), אמרין ליה עול ומה דאת מפיק, דידך. (תכנס ומה שאתה מוציא יהיה שלך). נכנס והוציא מנורה של זהב, אמרו לו, אין דרכו של הדיוט להשתמש בזו אלא עול זמן תנינות (תכנס עוד פעם שנית) ומה דאת מפיק, דידך. ולא קיבל עליו. אמר רבי פנחס נתנו לו מכס ג' שנים ולא קיבל עליו. אמר, לא דיי שהכעסתי לאלוקי פעם אחת אלא שאכעיסנו פעם שניה!? מה עשו לו, נתנו אותו בחמור של חרשים (ספסל עב שמגררין בו את הנסרים - עץ יוסף) והיו מנסרים בו, היה מצוח ואומר וי אוי אוי שהכעסתי לבוראי.

מדברי המדרש הללו למד הגאון מפונוביז' זצ"ל לימוד נפלא, שרואים מזה "שרגע אחד שנמצאים בתוך ביהמ"ק, די בכוח קדושה זו להשפיע על האדם לחזור בתשובה!"

נורא נוראות!

גודל מעלת ה"רצפה" של בית המקדש!

ובספר יערות דבש (ח"א דרוש יא) הביא דבר נפלא על גודל מעלת רצפת בית המקדש וכדאי לצטט מלשונו: והנה יוסף בן גוריון בקינה שלו על בית המקדש שנחרב אמר, כי הדורכים על רצפת בית המקדש היו משיגים חכמה והיתה רצפה מחכמת, והוא כי המקום היה אדמת קודש, והדורכים עליה השיגו חכמה ונדבקה בהם רוח הקודש, ולכך הוצרכו לילך בלי סנדל, שלא יהיה דבר חוצץ בינם לבין האדמה אשר דורכים עליה, כדי ששיגו שפעת קודש מהאדמה, וזהו "של נעליך מעל רגליך כי המקום

אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא", ואין ראוי להפסיק ולבטל בהשגת קדושה.

וכעת בעו"ה אשר חרב, אנו לובשים מנעלים, כי בטלה הקדושה בעו"ה.

סגולת האפר פרה

עוד דבר שהיה לנו בזמן שביהמ"ק היה קיים הוא, שהיו זוכים לטהרה מכל מיני טומאות, כאשר היה אפר פרה אדומה שמטהר את האדם. ומובא בספר מדבר קדמות להגאון הרב חיד"א זצ"ל (א, כו) דבר נפלא ביותר וז"ל: ואני בעניותי פשיטא לי דרבינו האר"י זצ"ל היה נטהר באפר פרה על יד אליהו זכור לטוב, ואז נחה עליו רוח הקודש להפליא. והגם כי לא ראיתי כתוב רמז מזה ולא שמעתי, לבי אומר לי שהרב ז"ל היה מעלים הדבר העלם נמרץ לרוב ענותנותו.

בזמן בית המקדש היה כל אחד שרוי בשמחה עצומה

בילקוט שמעוני (תהילים, תשנה) עה"פ "יפה נוף משוש כל הארץ", אמר רבי יצחק שהיתה משמחת כל הארץ. אדם עובר עבירה ודואג, אמר רב נחמן עלה לירושלים והקריב קרבן ונסלח לו, ויצא משם שמח.

ובעצם, אין שמחה גדולה מזו, שאדם שאין לו עבירות, הנשמה שלו שרוייה בשמחה, כי העבירות הם המביאות עצב לאדם.

וכבר היה פעם אחת שראו ילד קטן שהיה מאוד שמח והרב מבריסק זצ"ל שאל את מקורביו, האם יודעים אתם למה באמת הילד שרוי בשמחה עצומה ואדם מבוגר לא? וכל אחד מהנמצאים שם ניסה להגיד הסבר כגון: בגלל שלילד אין דאגות פרנסה, לילד לא אכפת אם לא מכבדים אותו,

הראנו בבנינו

לילד אין הכרה בהרבה דברים שחסרים לו וכו'. עד שהרב מבריסק זצ"ל דחה את כל ההסברים ואמר שהאמת היא שילד תמיד שרוי בשמחה, וההסבר לזה הוא בגלל שהקב"ה ברא את הנשמה שמחה, אלא שהמבוגרים מקלקלים את אותה שמחה על ידי העבירות שלהם...

והיום כולם רצים לכל מיני דברים כל היום וכל הלילה, וכל מטרם היא רק להשיג שמחה, אבל אם היה ביהמ"ק קיים היינו ממילא משיגים שמחה עצומה בכל יום ויום!

מעלת הקרבנות

הגמרא במסכת יומא (דף לט:): אומרת: אמר רבי יצחק בן טבלאי למה נקרא שמו (של ביהמ"ק) לבנון? מפני שמלבין עוונותיהם של ישראל.

בזמן שבית המקדש היה קיים היו שם קרבנות שהיו מכפרים על כל העבירות, וכמו שכתוב במדרש רבה (במדבר כא, כא): אמר ר"י בר ר' סימון, מעולם לא היה לן אדם בירושלים ובידו עוון. כיצד, תמיד של שחר מכפר על עבירות שבלילה, ותמיד של בין הערבים היה מכפר על עבירות שנעשו ביום. ולכן לא היה לן אדם בירושלים ובידו עוון. וכן היה שם קרבן חטאת שכל מי שעבר וחטא, היה מביא קרבן חטאת ובזה היה מתכפר לו.

וזה היה דבר עצום ונורא, אלא שאנו לא מחשיבים זאת, ולא מתפעלים מטובה זו כי חסרה לנו הערכה של חטא. כלומר, לא יודעים מהו חומר החטא.

וכדאי להביא דוגמא קטנה מה צריך לעשות בזמנינו כדי לכפר חטא דרבנן.

מובא ברמ"א הל' שבת או"ח סוף סי' שלד: ואם עבר וחילל צריך

להתענות ארבעים יום שני וחמישי, ולא ישתה יין ולא יאכל בשר, ויתן במקום חטאת י"ח פשיטים לצדקה. וצריך כפרה זו אפילו לאיסור תחומין שאסור מדרבנן כמבואר במ"ב ס"ק ע"ז בשם המג"א זצ"ל.

ובבית יוסף (או"ח סי' רסג ס"ט) הביא מעשה שהיה וז"ל: וזה הדבר שפסקו על רבי אברהם ורבי יעקב אחיו כי באו לעיר בליל שבת כשהקהל יוצאים מבית הכנסת ולא נתנו להם הקהל שלום, ולא הניחום ליכנס שחרית לבית הכנסת כדי שלא יקחו אחרים מהם קל וחומר, ובאחד בשבת גזרו עליהם צום ז' שבועות חמישים יום רצופים חוץ משבתות וראשי חדשים ולהשלים נ' ימי המעשה בצומות ומלקיות. ועוד גזרו עליהם לתת מממונם לפדיון נפשם לקופה של צדקה, ואח"כ גזרו עליהם בי"ב חדשי השנה ג' ימים בכל חודש שני וחמישי ושני שהם ל"ו ימים כנגד ל"ו כריתות שבתורה. אבל אם חס ושלום היו עושין כן בזדון היו מחמירין להוסיף עליהם עוד שלא להתגלח, ולהתנדותם שלושים יום, וכל המחמיר בזה יניחו לו ברכות על ראשו. עכ"ל.

רואים מזה עד כמה שהיו צריכים להתענות כדי לכפר חטא אחד, ובזמן בית המקדש היינו מתקנים את כל זה בהבאת הקרבן, ודבר זה הפסדנו כיום שאין לנו בית המקדש.

אפשר להגיע לזה רק על ידי כח הציור

וכדי שנוכל לעבוד על זה, היה אומר המשגיח רבי נתן וואכטפויגל זצ"ל (לקט רשימות) שתנאי באבלות הוא שצריכים "להרגיש שחסר", ואם לא מרגישים קשה מאוד להגיע למצב של אבלות. ולזה אפשר להגיע רק ע"י "כח הציור", שיצייר האדם לעצמו איך היתה ההרגשה בזמן ביהמ"ק, ולמשל שיחשוב על זמן שהיה לו עונג נפלא, כגון שהיה במקום יפה או איזה שעה של הצלחה ושל התרוממות וכדומה, וידע שזה כלום כלפי

הראנו בבנינו

ההרגשה של הנעימות והטוב שהיה בירושלים. וכן על זה הדרך צריכים לצייר שאר דברים כגון כובד החטא וההרגשה הנפלאה של מחילת העוונות שהיה לנו שם וכו'. ורק בדרך זו נוכל לקרב את הדברים אל לבנו, ואז נוכל להתאבל נכונה על עיר תפארתנו ירושלים הקדושה שתבנה במהרה אמן.

מאמר על צער השכינה ואמירת תיקון חצות

הקדם דבר:

אנו נמצאים כבר בימי בין המצרים. ימים אלו הם ימי אבלות. חז"ל תיקנו בהם דרגות שונות של אבלות, מי"ז בתמוז עד ר"ח אב, מר"ח אב עד ערב תשעה באב, ערב ט' באב, וביום ט' באב עצמו.

ימים אלו מסוגלים להרגיש אבלות על ירושלים ולהשתתף בצער השכינה

בתקופה זו ההרגשה העולה על לבנו היא לאמר "מי יתן ויעברו כבר ימים אלו", אולם כותב בספר שפתי חיים שהמבט של בן תורה צריך להיות שונה לגמרי. הבן תורה, רואה בכל הזמנים ובכל האירועים כח מיוחד ועבודה מיוחדת הנצרכת לזמן ההוא. וכמו שכל זמן וזמן יש לו את סגולותיו ואת השפעותיו המיוחדות לאותו זמן, ועלינו לנצל את סגולות הזמן, כמו כן ימים אלו הם יותר מסוגלים כדי שכל אחד יוכל להשתתף בצער השכינה ולהרגיש אבלות על ירושלים.

הראנו בבנינו

אם בכל השנה קשה לנו להרגיש דברים אלו בגלל שאנו רחוקים מאוד מזה אבל עכ"פ בימים אלו הרי חז"ל הטילו חיוב על כל אחד ואחד להתאבל על החורבן, ואם כן משמע שזה זמן שכל אחד "יכול" להגיע לזה. ולכן מוטלת עלינו העבודה להשקיע כוחות ומאמצים והתבוננות כדי שנוכל להתאבל על ירושלים ועל בית המקדש כראוי.

והדבר הכי חשוב כדי שנוכל להגיע לזה, הוא התבוננות. יש להתבונן במאמרי חז"ל שמדברים על ענין זה ועל ידי זה כל אחד יוכל להגיע לאיזה שהוא שייכות והשתתפות בצער על חורבן הבית.

חובתינו להשתתף בצער השכינה

אני רוצה לדבר קצת על ענין מאוד מרכזי ובפרט לימים אלו, והוא ענין "צער השכינה", ונראה גם שעל כל אחד ואחד מאיתנו מוטל החיוב להשתדל "להשתתף" בצער השכינה.

למה דוקא אנשי כנה"ג ובתוכם כמה נביאים היו מייסדי נוסח התפילה

יש להבין, למה היה נצרך שדוקא אנשי כנסת הגדולה ובתוכם כמה נביאים, יהיו מייסדי הנוסח של כל תפילת שמונה עשרה, ולמה לא היה אפשר זולתם לקבוע את נוסח התפילה. והרי לכאורה הדעת נותנת שגם אנשים פשוטים יוכלו לתקן נוסח יפה ומועיל לכל בקשותינו הפרטיות כגון רפואה פרנסה ישועה וכו'. ולמה אם כן היו צריכים דוקא את אנשי כנסת הגדולה והנביאים כדי לתקן מטבע התפילות?

עוד יש להבין מה ששואל הגאון רבי חיים מוולאז'ין זצ"ל בנפש החיים (שער ב' פרק י"א) שאיך אנחנו מבינים ענין זה של תפילה שאנו מתפללים להקב"ה ומבקשים ממנו יתברך שיסיר מעלינו הצרות והיסורין וכו', והרי

אנו מאמינים באמונה שלימה שכל אלו הצרות אינן באות לאדם על חינם ח"ו, אלא הכל בא בחשבון מדוייק מאוד, ואם הקב"ה שולח לאדם יסורין זה כדי שעל ידם יוכל הקב"ה לכפר על עוונותינו, וכמו שכתוב במסכת שבת (דף נה.) "אין יסורין בלא עוון" ואם כן אם עוד לא חזרנו בתשובה ועוד לא נתכפר העוון מה שיך להתפלל להשי"ת שיסיר את אותם יסורין? ולכאורה למה להתפלל על כך?

והרי זה דומה לרופא הרוצה לרפאות את החולה, וכדי לרפאותו צריך להשקותו סמים חריפים ומרים, ולפעמים גם צריך לכרות ממנו חלק מהבשר או מהאבר כדי שלא יתפשט יותר ארס החולי, וכי יעלה על הדעת שהחולה הזה יתחנן אל הרופא שלא ישקהו התרופות המרות? או שלא יכרות האבר? והלא החולה עצמו יודע שרק כך יוכל להרפאות. ואם כן כיצד אנו מתפללים להשי"ת שיסיר מעלינו הצרות והיסורין הנועדים לכפרת עוונותינו וריפוי תחלואינו הרוחניים?

כמו כן ניתן להביא עוד דוגמא. לילד שמאוד מלוכלך ואמו רוצה אותו במים חמים כדי לנקותו, הרי שלמרות שחמימות המים כואבת ומצערת אותו אבל מכל מקום מוכרח הוא לסבול כדי שיוכל להתנקות לגמרי.

ואותו דבר הוא עם העבירות שמי שרוצה להתנקות מהעבירות שבידו מוכרח הוא לעבור איזה שהוא "נקיון" כדי להתנקות מהלכלוך. ומה שיך אם כן לבקש בתפילות שיסיר הקב"ה מאיתנו את היסורין?

ולפעמים כשילד מקבל מכה חזקה והרופא אומר שזה מסוכן אם ילך לישון מיד, אז ההורים מפריעים לו ולא נותנים לו לישון, ואף שהוא בוכה ומצטער מאוד מחמת עייפותו ומתחנן שיתנו לו לישון, אבל בכל זאת ההורים שאוהבים אותו מפריעים לו ועושים כל מיני תחבולות כדי שלא ירדם, ואף אם יבכה ויבקש הרבה, האבא מתוך רחמנותו עליו צריך להתעלם מכל בקשותיו של הילד וצריך להמשיך ולהפריע לו כדי שלא ישן כי הרי זה לטובתו.

עומק הענין של התפילות

ולפי זה צריך להבין היטב כיצד ולמה אנו מתפללים ומבקשים מהשי"ת שיסיר מאיתנו את המכאובים והיסורין המועילים והנצרכים לתיקון הנפש. אבל הענין הוא, כפי שביאר בנפש החיים, שידוע הוא שכשהאדם נמצא בצער אז גם השכינה משתתפת איתו בצערו וגם היא נמצאת בצער כביכול וכמו שכתוב בגמרא במסכת סנהדרין (דף מו.). אמר רבי מאיר: בשעה שאדם מצטער, שכינה מה לשון אומרת, "קלני מראשי קלני מזרועי" ואם כן בכל צער שבן ישראל מצטער, גם השכינה מצטערת איתו ולכן עלינו להתפלל שהקב"ה יסיר מאיתנו את אותן יסורין ואותו צער כדי שכביכול יסיר אותם מהשכינה עצמה!

ורק מסיבה זו אנו מתפללים ומתחננים לפניו יתברך שיסיר מעלינו כל הצרות והיסורין, כדי שלא יהיה צער לשכינה ח"ו. וזהו היסוד של "תפילה" שאנו מבקשים מהשי"ת שיסיר הצער כדי שיוסר הצער מהשכינה!

ולכן מובן למה היו צריכים אנשי כנה"ג ומהם כמה נביאים לתקן את הנוסח של התפילה, כי התפילה אינה מיועדת לצרכינו הגשמיים והפרטיים, אלא שהתפילה מכוונת כלפי צער של מעלה! והכל צרכי גבוה הוא! ולכן דוקא אנשי כנה"ג ידעו איך לנסח את התפילה בכל מילה מדודה ומכוונת כדי שנוכל להסיר ע"י את צער השכינה. ולכן מובן גם איך אפשר לתפילות לפעול להסיר הצרה שלכאורה באה לאדם כדי לנקות אותו מהעבירות.

יוצא לנו מזה מבט חדש על כל הענין של "תפילה" שלפי דברי הנפש החיים עיקר ענינה היא להשתתף בצער השכינה ועל ידי זה הקב"ה שומע את תפילותינו.

ואם כן נראה להרחיב הדיבור בענין חשוב זה של "צער השכינה", ועל ידי שנתבונן בזה נוכל יותר בקלות להרגיש את צער השכינה ולהשתתף בצערה.

בקשת הקב"ה מאיתנו

מצינו בירמיה (יג, טו-יז) שהקב"ה התחנן כביכול לפני עם ישראל שיעשו תשובה כדי שלא יצטרך להחריב הבית, כי אם לא יחזרו בתשובה אז יצטער הרבה כביכול, ומבקש כביכול שיתחשבו בצער השכינה ולכן מבקש שישובו בתשובה כדי שלא יצטרך להחריב את בית המקדש.

ובילקוט שמעוני (איכה - תתרט) כתוב: מיום שחרב בית המקדש, כביכול אין שמחה לפני הקב"ה.

וכמו כן ידוע מה שאמר המגיד בשם השכינה לבית יוסף זצ"ל מובא בשל"ה הקדוש (מס' שבועות) וז"ל: ואילו הייתם משערים אחד מאלף אלפי אלפים ורוב רבי רבבות מהצער אשר אני שרויה בו, לא היתה נכנסת שמחה בלבבכם ולא שחוק בפיכם בזכרכם כי בסיבתכם אני מושלכת בעפר.

ובהקדמה לספר "חרדים" כתוב שכשהיו עוסקין באמרותיו של רשב"י היו בוכים בראותם איך שרבי שמעון בר יוחאי וחבריו בדורותיו היו מצטערים ובוכים כל יום על גלות השכינה ועל כבוד ה' המחולל בגויים. והרי אותם צדיקים לא היו גרמא בנזיקין, וק"ו לנו שאנו הגורמים, שיש לנו לבכות ולהצטער על צער השכינה.

להשתתף בצער השכינה מדין "והלכת בדרכיו"

ובספר ראשית חכמה (שער הענוה פ"ו) כתב שראוי להאדם להצטער בצער השכינה מדין "והלכת בדרכיו", על דרך מה הוא וכו' אף אתה וכו'. וכמו שכתוב (ישעיה סג, ט) "בכל צרתם לו צר". וכדאי לצטט קצת מלשוננו: ולכן ראוי לאדם שידמה לקונו. וכמו שבגלות אבינו מצטער בצערנו, כן ראוי לאדם להצטער. וכמו שהוא בוכה, כן ראוי שיבכה. וכמו שמיום שחרב בית המקדש אין שחוק לפניו, כן אין ראוי שימלא פיו שחוק.

מעשה עם החפץ חיים זצ"ל

ומסופר על רבינו החפץ חיים זצ"ל כי לעת זקנותו כאשר קשתה עליו הישיבה על ספסל של עץ, הביא לו נכדו כסא מרופד ובעל משענת מוילנא למען יוכל לשבת בנוח. הח"ח זצ"ל סירב להשתמש בו והסביר שחז"ל אומרים שהקב"ה נשבע שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה את זכר עמלק, ואם כן על כבודו של הקב"ה לא חסת ועל כבודי חסת? ולכן לא השתמש בכסא זה!

חומר הענין של מי שלא מתאבל על ירושלים כראוי

ונראה קצת את חומר הענין של מי שלא מתאבל על ירושלים כראוי, ולאידך את גודל השכר למי שכן מתאבל על ירושלים.

הגמרא במסכת חגיגה (דף טו:) מספרת: ת"ר מעשה באחר שהיה רוכב על הסוס בשבת, אחר היה חכם עצום, והיה רבי מאיר מהלך אחריו ללמוד תורה מפיו. כיון שהגיע לתחום שבת אמר לו: מאיר, חזור לאחריך, שכבר שיערתי בעקבי סוסי עד כאן תחום שבת. אמר ליה (רבי מאיר לאחר) אף אתה חזור בך (תחזור בתשובה). ענה לו אחר: ולא כבר אמרתי לך כבר שמעתי מאחורי הפרגוד: שובו בנים שובבים חוץ מאחר.

ומבואר מדברי הגמרא על גדלותו העצומה בתורה של אחר, שהיה כה גדול בתורה, עד כדי כך שבעת שהיה רוכב על סוסו בשבת הלך אחריו רבי מאיר ללמוד ממנו תורה.

בהמשך הגמרא שואלת: אחר מאי? ופרש"י זצ"ל דהיינו שמפני מה בא לידי כך שלא הגינה תורתו עליו. הרי התורה מגנא ומצללא?

מתרצת הגמרא: "כי זמר יוני לא פסק מפומיה" דהיינו שהיה שר שירי עכו"ם. ומה החסרון בכך? פרש"י זצ"ל וז"ל: והיה לו להניח בשביל חורבן הבית.

היתה חסרה אצלו האבלות על ירושלים!

למה הבנים יוצאים לתרבות רעה?...

מדברי רש"י זצ"ל אלו מד"ק הגאון רבי חיים קריסווירטה זצ"ל שרואים מכאן דבר נורא. אם היו שואלים אותנו על אחד שיצא לתרבות רעה: למה קרה לו כדבר הזה? היינו מצביעים על כל מיני פרטים טכניים, כמו: היו לו חברים רעים, השפעות רעות, אינטרנט וכו' וכו'. והכל נכון. אך עלינו לדעת יסוד גדול: לרוחניות יש מהלך שונה! וחז"ל מגלים לנו שתחילת נפילתו של אחר היתה על חסרון באבלות על חורבן ירושלים!

רואים מזה את חומרת הענין של מי שלא מתאבל על ירושלים כראוי!

על מה ולמה נחרב כפר סכניא?...

ובמסכת גיטין (דף נז.) הגמרא מספרת על כפר סכניא שהיו אנשיו צדיקים ואעפ"כ נחרב! ממשיכה הגמרא ושואלת: א"ל אב"י לרב יוסף ומאחר דהוו צדיקים כולי האי מאי טעמא איענוש? א"ל משום דלא איאבול על ירושלים!

מבואר מדברי הגמרא שלמרות שהאנשים שדרו בכפר סכניא היו צדיקים גדולים בכל זאת לא הועילה צדקתם להגן על המקום שלא יחרב והטעם היה על שלא התאבלו על ירושלים!

דברים נוראים מהגאון היעב"ץ זצ"ל

היעב"ץ זצ"ל בסידורו בית יעקב (דיני ת"ב חלק ו' אות ט"ז) כותב דברים נוראים בענין זה וכדאי להעתיק לשוננו: וכאן מקום שראוי להרחיב בו הדיבור. אלמלא לא היה אלא עוון זה בידינו שאין אנו מתאבלים על ירושלים כראוי די להאריך גלותנו! והיא בעיני הסיבה הקרובה ביותר גלויה עצומה וחזקה לכל השמדות המופלגות הגדולות הנוראות המבהילות הרעיונים אשר מצאונו בגלות בכל מקומות פזורנו על צווארנו נרדפנו.

הראנו בבנינו

לפי שיצא האבל הלז מלבנו, בהיותנו שוקטים בארץ לא לנו. שכחנו את ירושלים ולא עלתה על לבבנו, ע"כ כמת מלב נשכחנו. מדור לדור נוסף יגון על יגוננו ומכאובנו, וכל אוהב אמת יודה לדברנו. וכאשר יוכיח הנסיון ביחוד היום תשעה באב המר מי המתאבל ונאנח על חורבן הבית ושממות ארצנו כראוי ממעמקי הלב. כמה דמעות נשפכות על זאת. ואין צריך לומר בשאר ימי השנה אין זוכר ואין פוקד ואין דובר דבר ממנה אפילו במחשבה לא בא זכרונה כאילו מקרה הוא היה לנו.

על כן שבנו לחטאת אבותינו ללמוד דברי העכו"ם שממנה נמשכו כל הרעות. עד כאן מדבריו הנוראים של הגאון יעב"ץ זצ"ל.

המעלות של המתאבל על ירושלים

אבל מצד שני מצינו מעלה גדולה למי שכן מתאבל על ירושלים.

בתנא דבי אליהו (רבא פ"ד) כתוב: כל חכם וחכם מישראל שיש בו דברי תורה לאמיתו, ומתאנח על כבודו של הקב"ה ועל כבודו של ישראל כל ימיו, ומחמד ומתאוה ומצפה על כבוד ירושלים ועל בית המקדש ועל הישועה שתצמח בקרוב בימינו ועל כינוס גלויות, מיד שורה רוח הקודש בקרבו!

ובספר קב הישר (פרק צג) כותב: "וקבלה אמיתית בידי, כל מי שבלבו תדיר צער על גלות השכינה זוכה לכתר תורה!"

ובמסכת דרך ארץ זוטא (פ' השלום) כתוב: אמר הקב"ה לישראל אתם גרמתם להחריב את ביתי ולהגלות את בני, הוו שואלים בשלומה ואני מוחל לכם!

מבואר כמה מהמעלות שזוכה מי שמתאבל על ירושלים ומשתתף בצער השכינה.

בענין אמירת תיקון חצות

יש ענין אחר אשר בו מבטאים את ההשתתפות שלנו עם צער השכינה. אמנם להלכה למעשה כל אחד ישאל את המורה הוראה שלו שידריך לו הדרך אשר ילך בה. ואני לא באתי אלא לעורר.

המשנ"ב בסוף סימן תקנ"א כותב: ובכוונות האריז"ל כתב שיתאבל בימים ההם אחר חצי היום ויבכה כמו חצי שעה.

יש ענין גדול המובא בפוסקים, וכן היה מנהג פשוט בדורות שלפנינו והוא הענין לערוך "תיקון חצות". עם שאיננו נמצאים במדרגה זו במשך כל השנה אבל לפחות בימים הללו יש להשתדל לאמרו, ולפחות להשתדל לקיים מה שהמשנ"ב כותב שבימי בין המצרים יש לעשותו באמצע היום.

מה עדיף אמירת סליחות או אמירת תיקון חצות?

הברכי יוסף זצ"ל (סי' תקפא ס"ק ג) כותב שמי שקם באשמורת בימי הסליחות וכבר הציבור אומרים סליחות ואין לו פנאי לומר תיקון חצות וסליחות וצריך לבטל אחד מהם, מה יעשה? וכתב שם וז"ל: "טוב שיאמר תיקון חצות והוא עיקר גדול יותר מסליחות".

הגאון רבי אליהו לאפיאן זצ"ל אמר (לב אליהו פ' יתרו) שבהיותו ילד קטן נכנס פעם בבין המצרים לבית הכנסת הגדול בשעה שתיים אחה"צ, ומצא בית הכנסת מלא אנשים יושבים על הארץ ואומרים תיקון חצות. ואנשים אלו היו אנשים פשוטים כגון סנדלרים, נגרים חייטים וכו'. אז כולם ידעו שיש לערוך תיקון חצות. והיום לא רואים את זה כבר.

וכדאי להוסיף מה שאמר המשגיח רבי מתתיהו סלומון שליט"א בשם רבו הגר"א לאפיאן זצ"ל שהיה אומר לבחורים שטוב לעשות תיקון חצות בימי בין המצרים, והוסיף שכדאי לעשותו בחצות היום. ושוב שאלו את

הראנו בבנינו

הגר"מ סלומון שליט"א האם בחור ישיבה צריך לחשוש לזה מחשש שיראה משונה, וענה שהיום כל מה שעושים על פי השו"ע נראה לאנשים כדבר משונה, ולכן אין להשגיח על זה...

ובדרושי הצ"ח (דרוש ד' אות כ"א) כותב הנודע ביהודה זצ"ל שבין הלומדים ובין שאר העם, קודם כל דבר יסדרו תיקון חצות להוריד דמעות על גלות השכינה, ובפרט בדור הזה יש להזהר, ואמר בזה"ל: וראוי לכל אחד להזהר בזה יותר מאשר היו צריכים הדורות הראשונים להזהר בזה, כי עכשיו צריך להוציא מלבם של צדוקים...

הנהגת הגאון המהר"י אסאד זצ"ל

ועל כוחו הגדול של תיקון חצות מסופר, איך שהגאון המהר"י אסאד זצ"ל היה מוריד דמעות רבות בכל לילה על חורבן בית המקדש. ודמעות הללו היה שומרן בתוך כלי, וכל פעם שהיה בא אצלו אדם חולה היה נותן לו כמה טיפות מדמעות אלו ובזה היה פועל ישועות.

עד כדי כך שמסופר שפעם אחת נפל אדם מגג גבוה ואם כי לא נשקפה סכנה לחייו אבל גדולי הרופאים אמרו שמכח המכה נתקלקל ונאבד כח ראייתו לעד. וכשבאו למהר"י אסאד זצ"ל וספרו לו זאת, הטיף לו כמה טיפות מהדמעות הללו לתוך עיניו, ומיד נפקחו עיניו!...

מעשה עם הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל

וכן מסופר שכשרצו לפתוח בית ספר בירושלים יצא הגאון רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל נגד אותו מוסד בצורה חריפה ביותר. עד שמנהל המוסד בא לדבר איתו ושאל אותו על מה ולמה יצא נגדו בצורה כל כך חריפה והרי גם בבית ספר שלו הילדים לובשים ציצית כיפה וכו'.

שאל אותו הגר"ח זוננפלד זצ"ל: האם מהבית ספר שלך יצאו כאלו

תלמידים שיאמרו תיקון חצות? וכשענה לו בשלילה אז אמר לו לכן אני יוצא נגדך. וכשתמה הלה הלא גם בישיבות אחרות אין אומרים תיקון חצות. אז ענה לו, נכון, אבל יש כאלה שכן אומרים. אבל בבית ספרך אף אחד לא יגיד תיקון חצות ולכן אני לוחם נגד המוסד!

דברי החתם סופר זצ"ל על אמירת תיקון חצות בלי שום רגש

בדרשות חתם סופר (ז' מנ"א דף שוה בהגהה) מסופר שהגאון החת"ס זצ"ל היה מגיע כל ליל שישי לאמר תיקון חצות עם בני הישיבה. והיה להם חזן קבוע איש צדיק תמים רבי פישל סופר זצ"ל אשר היה מעורר את הציבור לבכי. פעם אחת הוא לא היה ושלחו חזן אחר לומר התיקון ואמר בלי התעוררות לבכיה. אחרי שסיים, אמר החת"ס זצ"ל: כמדומה אני שהוא מכת שבת צבי ימ"ש. כי איך אפשר לעשות תיקון חצות בלי תאניה ואניה?!

דברי הפוסקים והנהגתם בענין אמירת תיקון חצות

ובעצם רואים בדברי הפוסקים שכן נהגו פעם לומר התיקון חצות, והתייחסו לזה עם רצינות גמורה. הכה"ח זצ"ל (בסימן א, אות ט"ז) מאריך מאוד בגודל החשיבות לומר תיקון חצות עד שאומר שאם אין שהות לומר תיקון חצות וגם לעסוק בתורה, תיקון חצות עדיף!

וכן בארחות רבינו (ח"א דף רג) מובא שהסטייפלר זצ"ל נהג לומר כל לילה תיקון חצות בהסתר. וכבר ראינו שכן נהגו החתם סופר זצ"ל והנודע ביהודה זצ"ל גם כן. גם בשו"ת אור לציון כותב (ח"ג, פכ"ה) שיש לומר תיקון חצות, ועורר על זה והפליג במעלתו (ע"ש בח"ב פ"ב ת"ח) וכן ראיתי שמובא בהליכות שלמה (פ' י"ד) שהגרש"ז אויערבך זצ"ל נהג במשך שנים רבות ללכת לבית הכנסת בחצות היום בימי בין המצרים ולערוך שם תיקון חצות ע"ש.

הראנו בבנינו

וכמו שאמרנו, שחוץ מהמעלה הגדולה שיש לתיקון חצות כמבואר בכתבי האריז"ל ובפוסקים, בזה שאומרים תיקון חצות האדם מגלה את כאבו על חורבן הבית ומראה את רצונו ואת השתוקקותו העזה לבשורת הגאולה וניכר עליו שהענין קשור לנפשו. וככל שהאדם מרגיש שהדבר נוגע לו גם כן, הרי הוא משתדל בכל האופנים לקיים את זה.

ועם כמו שאמרנו שהלכה למעשה יש לשאול כל אחד למורה הוראה שלו איך להתנהג. אבל בכל אופן, קצת שייכות צריך שתהיה לנו ולחורבן הבית וגלות השכינה.

וכבר אמר המשגיח רבי נתן וואכטפויגל זצ"ל שאם אומרים רק פרק אחד תהילים כמו "על נהרות בבל" וחושבים על החורבן זה כבר נחשב לנו לתיקון חצות! ולכן כל אחד שיעשה מה שביכולתו ובאפשרותו לעשות, משהו שבמשהו. ובזה הוא יכנס לכלל של אלו שמתאבלים על ירושלים שנאמר עליהם. "כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה".

סיבת החורבן - חילול שבת

הקדם דבר:

כדאי להתבונן בכל הדברים שגרמו לחורבן הבית כי רק על ידי שנתחזק בהם ונחזור בתשובה על אותם ענינים אז נזכה לגאולה שלימה וכמבואר כל זה בירושלמי (יומא א, א).

הגמרא במסכת שבת (דף קיט:): אומרת: אמר אביי לא חרבה ירושלים אלא בשביל שחללו בה את השבת. ואין לחשוב שאנו נקיים מחילול שבת ודברי הגמרא נאמרו רק כלפי אלה שמחללים שבת בפרהסיא או שעושים עבירות גדולות כל שבת ושבת, אלא אפילו חילול שבת על דבר "קטן" נחשב לחילול שבת גדול מאוד!

ואת שבתותי חיללו מאוד...

ויש לדעת שהתורה הקפידה מאוד על חילול שבת דהנה בנביא יחזקאל (כ, יג) כתוב: "וימרו בי בית ישראל במדבר בחוקותי לא הלכו ואת משפטי מאסו אשר יעשה אותם האדם וחי בהם **ואת שבתותי חיללו מאד** ואומר

הראנו בבנינו

לשפוך חמתו עליהם במדבר לכולותם". פסוק זה עוסק בתקופת המדבר, והנביא אמר שהקב"ה רצה לשפוך חמתו עליהם ולכלותם על כי "חללו את השבת מאוד"! וראיתי שהגאון רבי אביגדור מילר זצ"ל דייק בזה, ושאל שהרי לכאורה בכל משך ארבעים שנה בהיותם במדבר לא מצינו בתורה רק שתי פעמים חילול שבת.

(א) בענין ה"מן", כשאנשים בודדים ביקשו לחלל את השבת שיצאו ללקט את המן ולבסוף לא חיללו את השבת בפועל כי לא ירד אז מן.

(ב) איש אחד שהיה מקושש עצים ביום השבת.

ומבואר מזה שלכאורה לא מצינו דור של "שומרי שבת" כמו דור המדבר, כי בכל משך הארבעים שנה היה חילול שבת רק פעם אחת ויחידה של איש אחד המקושש עצים. ובפעם השניה רק "רצו" לחלל השבת אבל למעשה לא היה שם חילול שבת. ואעפ"כ הנביא התבטא על זה "ואת שבתותי חללו מאוד", ואם כן רואים אנו מזה התביעה הגדולה שיש על ענין זה של חילול שבת.

התביעה היא על ה"שומרי תורה ומצוות" של הדור

עוד יש להביא את דברי החתם סופר זצ"ל בדרשות (ה"ג) שכותב שכל מקום שמצינו בגמרא את הלשון של: "לא חרבה ירושלים אלא על וכו'..." אין הכונה שם על פריצי הדור ודומיהם, אלא הכונה היא על הטובים של הדור, על השומרי תורה ומצוות של הדור שהיות שהיה בהם איזה משהו של אותם חטאים לכן לא יכלו להגן על הדור. ואם כן הדברים נוגעים לכל אחד ואחד מאתנו, שיש לדעת שהאחריות היא עלינו. ולכן עלינו להתחזק בענינים אלו כדי שנוכל לקרב בנין הבית, שהרי הכל תלוי רק בנו.

אחרי שראינו עד כמה שהקפידה התורה על חילול שבת וכמבואר בדברי

הנביא יחזקאל, וגם ראינו שהתביעה היא על השומרי תורה ולומדי התורה של הדור ולא על העמי הארץ של הדור. אם כן כדאי להביא קצת מדברי חז"ל בהם רואים את חומר הענין של חילול שבת, ומצד שני עד כמה שחשוב הענין של שמירת השבת כהלכתו.

שקולה שבת כנגד כל המצוות כולן!

רבינו בחי' זצ"ל בספרו כד הקמח כותב שמצינו שבבית ראשון היו בידם עבירות הרבה. הג' חמורות שהם: ע"ז, גילוי עריות ושפיכות דמים. וגם היה שם גזל, לשון הרע, עוון אשת איש. ואע"פ שהיו בהם כל העבירות הללו, לא תלה הכתוב חורבן בית המקדש אלא על חילול שבת! ללמדך, כי השבת שקולה כנגד כל המצוות כולן!

ובירושלמי במסכת תענית (פ"ד, ה"ה) כתוב: טור שמעון היה מוציא מאה מדות של פתיתי לחם שהיו נותנים לעניים בכל ערב שבת, ולמה נחרב? מפני שהיו משחקין בכדור בשבת!!

השבת שורפת!...

הגמרא במסכת שבת (דף ק"ט): אומרת: א"ר יהודה בריה דרב שמואל משמיה דרב: אין הדליקה מצויה אלא במקום שיש חילול שבת.

דרך אגב, יש להביא מעשה שהיה שפעם אחת באו באמצע שבת קודש ואמרו למרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל שאוטובוס שהיה נוסע בשבת מירושלים לתל אביב נשרף! אמר על זה הרב מבריסק זצ"ל: השבת שורפת!... ושאל אותו אחד: הרי ראינו שגם בימות החול קרה כן שאוטובוס נשרף? ענה להם מרן הגרי"ז זצ"ל: מזה שקורה בחול אינני יודע למה זה, אבל הפעם הזו אני כן יודע למה זה קרה...

החפץ חיים זצ"ל מבאר (שם עולם פ"ו) את דברי הגמרא הזו ואומר

הראנו בבנינו

ש"דליקה" זה לאו דוקא, והכונה היא לכל מיני הפסדים שיש לאדם כגון דליקה גניבה שטפון וכדומה. וזו אחת מן הסיבות שמצוי היום שבעלי בתים יורדים מנכסיהם בזמן לא סביר, והוא על שבעוונותינו הרבים נתגברה החילול שבת בעולם.

ובעצם זה גמרא מפורשת במסכת גיטין (דף לח:) אמר רבה: בהני תלת מיילי נחתי בעלי בתים מנכסיהון. ואחד מהם על "דסיירי נכסייהו בשבתא". ופרש"י ז"ל: שמסתכלין בשדותיהן בשבת לידע מה הן צריכין.

ובאבות דרבי נתן (לא, ב) מובא: כל המחלל שבת אחת מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא!

חומר הענין של מי שמחלל שבת ב"שווג"

עוד רואים חומר הענין אפילו של מי שחילל שבת בשווג, ממה שמבואר מדברי הרמ"א זצ"ל (סי' שלד סכ"ו) וז"ל: ואם עבר וחילל (מייירי כשעבר בשווג) צריך להתענות ארבעים יום שני וחמישי ולא ישתה יין ולא יאכל בשר ויתן במקום חטאת י"ח פשיטים לצדקה עכ"ל. וצריך כפרה זו אפילו לאיסור תחומין שאסור מדרבנן כמבואר במ"ב ס"ק ע"ז בשם המג"א זצ"ל.

ובבית יוסף (או"ח סי' רסג ס"ט) הביא מעשה שהיה וז"ל: וזה הדבר שפסקו על רבי אברהם ורבי יעקב אחיו כי באו לעיר בליל שבת כשהקהל יוצאים מבית הכנסת ולא נתנו להם הקהל שלום ולא הניחום ליכנס שחרית לבית הכנסת כדי שלא יקחו אחרים מהם קל וחומר, ובאחד בשבת גזרו עליהם צום ז' שבועות חמישים יום רצופים חוץ משבתות וראשי חדשים ולהשלים נ' ימי המעשה בצומות ומלקיות. ועוד גזרו עליהם לתת מממונם לפדיון נפשם לקופה של צדקה, ואח"כ גזרו עליהם בי"ב חדשי השנה ג' ימים בכל חודש שני וחמישי ושני שהם ל"ו ימים כנגד ל"ו כריתות שבתורה. אבל אם חס ושלום היו עושין כן בזדון היו מחמירין להוסיף עליהם עוד

שלא להתגלח ולהתנדוותם שלושים יום, וכל המחמיר בזה יניחו לו ברכות על ראשו. עכ"ל.

וכן בספר כף החיים (בסימן שלד ס"ק קמג) הביא שמי שעובר על איזה אב מלאכה בשבת צריך שיצום תנ"ד ימים וכו' ע"ש שהאריך עוד בזה. ודי לנו בזה לראות חומר הענין.

מעשה עם החזון איש זצ"ל

בספר מעשה איש (ח"ג) מסופר על גאון אחד זצ"ל שנסע פעם באוטובוס מירושלים לבני ברק (נסיעה ארוכה בימים ההם) ביום ששי אחה"צ, ואירע בדרך תאונת דרכים רח"ל, וגם אותו צדיק נפגע בה.

לאחר שהשתחרר מבית החולים נכנס אל החזו"א זצ"ל ושאלו החזו"א זצ"ל: מדוע אירע לו הדבר? השיב לו: וכי חסר לי עבירות?... אמר לו החזו"א זצ"ל: אף על פי כן – תורה מגנא ומצלא!

המשיך רבינו החזון איש זצ"ל ושאל: באיזה שעה היה יוצא לך להגיע לבני ברק? אמר לו את השעה המשוערת. ויצא שזה כבר היה מאוחר וסמוך לשבת. אמר לו אז החזו"א זצ"ל: אם כן זה לא לפי ההלכה, וכשעושים שלא כהלכה, התורה זזה ממקומה ואינה מגינה!

רואים החומר של חילול שבת אפילו בשוגג שאז אין התורה מגנא ומצלא!

הכל תלוי בשבת...

וצריכים לדעת עוד דבר אחד חשוב, והוא עד כמה שהכל תלוי בשבת. המדרש (בראשית רבה פ"א, ח) אומר: תני ר' שמעון בן יוחאי, אמרה שבת לפני הקב"ה: רבונו של עולם לכולן יש בן זוג (יום א' עם יום ב', ג' עם ד', ה' עם ו') ולי אין בן זוג. אמר לה הקב"ה כנסת ישראל היא בן זוגך. והנה מבואר מדברי המדרש שעם ישראל נמשלו לבן זוג של שבת קודש.

הראנו בבנינו

וכמו כן אנו אומרים בכל שבת "בואי כלה בואי כלה", דהיינו, ששבת קודש היא בבחינת "בת זוג" של כלל ישראל.

ואפשר לומר על דרך הדרוש, עפ"י הפסוק (בראשית ב, יח) "לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו" וכותב רש"י ז"ל: זכה עזר, לא זכה כנגדו להלחם! ויתכן לומר שכן הוא גם לענין שבת, מי ששומר שבת כהלכתו שהיא ה"בן זוג" של הכלל ישראל, אז השבת נהיית לאדם ל"עזר", ועוזרת לו ומביאה לו ברכה בכל הענינים, אבל מי שלא זכה לכבד את השבת כדבעי, אז השבת נהיית לו "כנגדו להלחם"! וזה שראינו בגמרא דלעיל שמי שלא שומר שבת אז הדליקה מצויה אצל נכסיו רח"ל.

ואחר זמן רב שמעתי שכעין זה פירשו כמדומני האריז"ל או האור החיים הקדוש זצ"ל על הפסוק (שמות לא, טז) "ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת" שלכאורה מה מובן המילה "לעשות" את השבת. ואיך "עושים" שבת?

וביארנו ז"ל שיום השבת הוא הבת זוג אצלנו וכפי איך ששומרים אותה, מזה נולדים "בנים" שהם ימי השבוע, דהיינו שעל ידי שמירת השבת אנו "עושים" את שאר ימי השבוע, ה"שבת", אם לטוב או...

וזהו שאומרים "לעשות" את השבת.

ביאור נפלא מבעל הערוך לנר זצ"ל

ובעצם, לא רק את ימי השבוע אנו עושים על ידי שמירת השבת, אלא שההצלחה של כל השנה כולה מונחת בענין זה של שמירת השבת.

יש חידוש נפלא בענין זה בספר מנחת עני מבעל הערוך לנר זצ"ל.

בפרשת האזינו הוא כותב דבר נפלא מאד, שאם מסתכלים ומתבוננים על קיומם של כלל ישראל במשך השנים נראה שיש משהו מעניין. אותם

שנים שר"ה חל בשבת היו שנים לא רגילות, אלא מחד גיסא היו שנים שהיו מאוד טובות, וכגון שנת מחילת העוון העגל, וכן שנת הקמת המשכן, וכן השנה שנכנסו לארץ, כל אלו היו שנים אשר ר"ה שלהם חל בשבת. ומאידך גיסא מצאנו ג"כ לצד השני, כגון שתי השנים אשר נחרבו בהם שני בתי המקדש היו גם הם שנים אשר ר"ה שלהם חל בשבת. ויש לתת טעם לזה.

להסביר תופעה זו הביא משל נפלא, וזהו המשל:

שר אחד שהיה עובד עם המלך חטא, והמלך קצף עליו, ולכן היה צריך לעמוד במשפט. השר הזה חיפש מישהו שיוכל לבוא איתו למשפט כדי שיהיה לו לסניגור, אבל כל מי שרק הלך לבקש ממנו עזרה התחמק מללכת איתו, כי פחדו מהמלך, עד שבסוף אשתו שהיו לה קשרים טובים עם אנשי המלוכה, אמרה לו שהיא מסכימה ללכת איתו למשפט ושהיא תשתדל להגן עליו, ולדבר עליו דברי סגוריא. הגיע יום המשפט ובאמת האשה היא זו שהצילה אותו מהדין מות שהיה צפוי לו.

אחרי כמה ימים קרה אותו מקרה לשר אחר של המלך, וגם הוא חיפש מי שיוכל לבוא איתו להיות סניגורו, וכולם השתמטו ופחדו מללכת איתו למשפט, עד שבליט ברירה ביקש מאשתו שגם היא היתה מכירה הרבה אנשים של המלוכה ויכלה לעזור לו, שתבוא איתו ללמד עליו סגוריא על העוולה אשר עשה.

ושונה מהראשון היה בעל זה, כי הראשון היה מכבד את אשתו ואוהב אותה וממילא גם היא דאגה להצילו, אבל השר הזה השני, לא רק שלא היה מכבד את אשתו, אלא שגם היה מכה אותה מכות נמרצות, וגופה היה מלא חבורות וצלקות שנשארו לה מאותם מכות, אבל מכיון שסוף כל סוף היה מדובר על הצלת חיי בעלה הסכימה ללכת איתו למשפט.

כשהיו בבית המשפט התחילה ללמד זכות על בעלה, ואז השופט שראה אותה עם כל מיני סימנים של מכות, שאל אותה, מה קרה לה ואיך נהיו

הראנו בבנינו

המכות האלה בגופה והיא לא רצתה לומר אבל בסוף השופט בירר יותר ונוכח לראות שהבעל היה מכה אותה מכות נמרצות, ואז אמר לו השופט: לא דייך שאתה רשע ועשית כך וכך וכו' אלא שגם אתה מכה את אשתך?! לכן ראוי אתה לעונש חמור ביותר...

אומר הערוך לנר זצ"ל, זוהי הבחינה של ר"ה שחל בשבת. כי הרי כל השנה עושים עבירות, וכשמגיע יום הדין והמשפט יש לנו עורך דין "מצויין" והוא "השופר" שאנו תוקעים בו כדי לערבב השטן. אבל בשנה שחל ר"ה בשבת ואין תוקעין בשופר, אז השבת עצמה היא הבאה להגן ולבקש בעדינו, שבזכות שמירת שבת נצא זכאין בדין, ולכן הקב"ה רואה, אם שמרנו את השבת כראוי אז הוא מקבל את זה ויוצאים זכאין בדין, אבל אם ח"ו השבת באה לבקש ולטעון עבורינו והקב"ה רואה אותה עם "מכות", חילול שבת פה וזילזול שבת שם וכו' אם כן כביכול הקב"ה אומר: לא די שלא תקעתם בשופר ועברתם עבירות וכו' אלא שגם לא שמרתם שבת?! ולכן שנים אלו יכולים להיות הכי טובים או ח"ו... וזהו כוחה של שבת קודש! הכל תלוי בשבת!

מעלת וסגולת יום השבת

מצד שני עלינו לבאר ולהכיר ג"כ את מעלתו וסגולתו הגדולה והעצומה של יום השבת, ובזה נדע איך צריכים לנצל את היום הקדוש הזה. במדרש תנחומא (בראשית ג) כתוב: כבוד שבת עדיף מאלף תעניות! ואיתא בזוהר הקדוש (הקדמת תיקון"ז ה): בראשית אותיות "ירא שבת", ובספר היראים (תי, צח) כתב שכשם שצוה הקב"ה לתת מורא למקדש כך צוה הקב"ה לתת מורא לשבת, שהרי הוקשו זה לזה דכתיב (ויקרא יט, ל) "את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אני ה'". והסביר בספר נתיבות שלום, שהרי בית המקדש הוא השראת השכינה "במקום", ושבת היא השראת השכינה "בזמן".

מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה

ויש לדעת שזמן השבת הוא זמן מאוד מסוגל להתעלות בתורה ובכל הענינים הרוחניים, כי זה זמן יקר מאוד, ולכן מצינו בגמרא במסכת שבת (דף י:) שאמר לו הקב"ה למשה רבינו ע"ה "מתנה טובה" יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם.

ויש להקשות על זה, לכאורה מה הענין הזה שאמר הקב"ה למשה רבינו ע"ה "לך והודיעם", ובשביל מה אנו צריכים לדעת שיש מתנה טובה ששבת שמה. תינתן לנו השבת ונראה את טובה?

אבל אפשר לבאר הענין על פי מעשה שהיה עם הגאון רבי שמואל שמעלקא מניקלשבורג זצ"ל, שפעם בא עני לביתו, ולא מצא בבית מאומה לתת לעני אלא טבעת אחת. נתנה לו ושב לתלמודו. כעבור רגע קט חפשה הרבנית את הטבעת ואז אמר לה שנתן אותה לעני לצדקה. הרבנית נדהמה: הלא טבעת זהב היא זו ואינה טבעת נחושת פשוטה! כיון ששמע הגאון זצ"ל את דבריה מיהר לחפש אחרי העני, וכשראה אותו אמר לו שאין זו טבעת פשוטה של נחושת, אלא היא טבעת יוקרתית של זהב ולכן אל לו למכור אותה בפחות משוויה!

וזהו הביאור בדברי הגמרא, שהקב"ה רצה שנדע את ערכו הגדול והעצום של יום השבת, שזו מתנה טובה שמגיעה מבית גנזי של הקב"ה, ובזה נדע להעריך אותה ולתת לה את חשיבותה הראויה שמגיעה לה, ולא נפסיד את אותו זמן יקר על כל מיני דברים של מה בכך, דברים שלא מעלים ולא מורידים.

ולכן מחובתנו לבדוק שכל שעות היום הקדוש הזה יהיו מלאים עם תורה ותפילה ועבודת השם.

והרי כך כותב המאירי זצ"ל במסכת מגילה (דף כא:) כנתינת טעם על מה שבשבת במנחה לא מפטירין בנביא, וגם למה אין עולין יותר מג'

הראנו בבנינו

אנשים לתורה, וז"ל: בשבת במנחה קורין שלשה, אין פוחתין מהן ואין מוסיפים עליהם. והטעם מפני ששני וחמישי הם ימי מלאכה ונמצא בהארכתם ביטול מלאכה לעם. ובשבת במנחה הוא סמוך לערב שכבר עמדו שם רובו של יום בקדושה בין תפילה ותורה ודרשה, ויש בהארכתם טורח גדול, והוא הטעם שאין מפטירין בהם בנביא.

ביום השבת השכר הוא כפול ומכופל

ומפורסם מה שכותב הבן איש חי זצ"ל (פ' שמוות) בשם המקובלים ז"ל, שעסק התורה בשבת פועל "אלף פעמים" יותר מן הנעשה מעסק התורה של ימי חול!

וכבר אמר הגאון רבי אליהו לאפיאן זצ"ל בשם רבו החפץ חיים זצ"ל שהרי כתוב ששקולה שבת כנגד כל התורה כולה, ולכן מצוה שעושים בשבת שזה תרי"ג, ולפי הגר"א מוולנא זצ"ל שכל אות שלומדים בתורה היא מצוה בפני עצמה, יוצא שכשלומודים בשבת מכפילים כל אות ואות במספר תרי"ג, (ואם נוסיף לזה החשבון של הבן איש חי זצ"ל, שכל אות נחשבת לאלף) א"כ יוצא שמי שלומד תורה בשבת, אין סוף לריווח הרוחני שמשגיג בזה. וכל מי שנמצא בעסקים יודע שאם יש לו עסק כזה שהזדמן לו באופן שירויח ודאי יותר מאלף פעמים מעסקים אחרים, אז בודאי היה מתעסק בעסק זה, והרי בנידון דידן היינו הך כי הרי עסק התורה ביום השבת שזה אלף פעמים כפול תרי"ג יותר ממה ששזה ביום חול, ואם כן כמה עלינו לנצל יום השבת בלימוד התורה ובמצוות.

וכבר אמר המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל (אור יחזקאל ימים נוראים שכט) שאם היינו באמת מאמינים בדברי חז"ל אלו, ששקולה שבת כנגד כל התורה כולה, אז היינו רצים בכל כוחינו ללמוד הלכות שבת, ולהקפיד על שמירת שבת כהלכתה, והיינו משקיעים כל כוחותינו בכך.

חובה עלינו ללמוד הלכות שבת

ועל גודל הנחיצות ללמוד הלכות שבת כותב הגאון רבי יהונתן אייבשיץ זצ"ל בספרו יערות דבש, ומובא בהקדמה של המשנ"ב ח"ג, שאי אפשר במציאות כלל שינצל מאיסור שבת אם לא לומדים הלכות שבת כסדר! ובדרוש י"ג מוסיף הגאון רבי יהונתן זצ"ל וכותב: כל איש ישראל אשר איננו בקי בהלכות שבת מרישא לסיפא, לא יכונה אצלי בכלל איש השלם! ואיך אנו מצפים ומייחלים לגאולה העתידה, הרי חז"ל אמרו שאלמלא שמרו ישראל שתי שבתות מיד נגאלין, הרי שהגאולה תלויה בשמירת השבת, ואנחנו בעוונותינו הרבים עוברים בחסרון ידיעה על רוב איסורי דאורייתא, ודרבנן!

מי יכול להיות בטוח שלא יהיה לו חלק לעולם הבא?...

ומשפט נוקב אמר הגאון רבי דוד בהר"ן זצ"ל, מגאוני וצדיקי ירושלים. בדברי התעוררות שאמר, הדגיש שחייבים לקבוע עתים ללמוד הלכות שבת, ולא מספיק ללמוד מסכת שבת אלא צריך ללמוד שו"ע הלכות שבת, והוסיף ואמר וז"ל: "כי מי שאינו לומד או"ח או חיי אדם אפשר שיהא בטוח שאין לו חלק לעולם הבא! כי הרי יכשל בכל שבת בכמה וכמה הלכות בגלל אי הידיעה שלו.

ובבית הכנסת שלו בשערי חסד, תלה מודעה על הדלת המזהירה על כל אדם ללמוד הלכות שבת בכל יום, וסיים בזה הלשון: "ומי שאינו לומד הלכה בכל יום יכול להיות בטוח שלא יהיה לו חלק לעולם הבא!"

מעשה עם בעל ה"דברי חיים" זצ"ל

והרי אי אפשר לצאת חובתינו כלפי שמים אלא אם כן לומדים ההלכות. וכמו כן אי אפשר לומר, טוב, אני לא אלמד, אבל לא אעשה שום דבר ולא אתעסק בשום דבר, ולא אדבר שום דבר כדי שעי"ז לא אעבור על

הראנו בבנינו

שום איסור בשבת. וכבר אמר על זה הדברי חיים מצאנז זצ"ל שפעם אחת היה ע"ה תמים שלא ידע הלכות שבת כלל וכלל, ובכ"ז היה ירא שמא יעבור על איזה איסור בשבת, ע"כ כל פעם כשהיה מגיע ערב שבת, היה פוקד על אשתו שתקשור אותו סביב למיטתו כדי שלא יוכל להתנועע באבריו ויהיה בטוח שלא יחלל את השבת. ואמר הדברי חיים זצ"ל על זה: אמנם לא חילל את השבת בקום עשה אבל על עונג שבת כן עבר... נמצינו למדים מזה שאי אפשר לעבור את השבת כדבעי אלא אם כן לומדים את ההלכות. וזו נקודה שצריכים להתעורר בה.

הנהגת החוזה מלובלין זצ"ל

והדבר כל כך חמור הוא, עד שבספר אור הנר כתב על הנהגה נוראה שהיה נוהג החוזה מלובלין זצ"ל והיא ששום פעם לא היה הולך החוזה זצ"ל לעשות קידוש בליל שבת קודש עד אשר למד מקודם כל הלכות שבת מחבר ורמ"א עם באר היטב!

והביאור בזה הוא, כי הגדולים הבינו וידעו מה החומר של מי שעובר בשבת על עבירה אפילו בשוגג ואפילו עבירה דרבנן. וכדאי להביא כמה דוגמאות לזהירותם הגדולה של הגדולים זצ"ל, כדי שבזה נוכל לסבר את האוזן, ולקבל מושג מה הזהירות והחשיבות של יום השבת.

מעשה עם הגאון מוילנא זצ"ל

מסופר על הגאון מוילנא זצ"ל שפעם אחת נגע בשבת בקליפה, ומיד כשהבחין שהיתה זו קליפה, והיה חשש משום "מוקצה" התעלף! וידוע שהגר"א זצ"ל היה אדם חזק וגיבור עד שהרופאים אמרו לו שלפי חוזק גופו הוא יכול היה לחיות שלש מאות שנה! ואעפ"כ כשנגע בקליפה התעלף! וכאשר העירו אותו מהתעלפותו וראה שוב הקליפה התעלף שנית! עד שהרבנית ע"ה ראתה את הדבר ואכלה את הקליפה כדי להראות

להגאון זצ"ל שהקליפה היתה ראויה לאכילה וממילא אין היא נחשבת למוקצה! פלא גדול, רבינו הגר"א זצ"ל התעלף על שעבר חשש איסור דרבנן בשוגג!

בגלל שאתה טלטלת אני לא יכולתי לישון!

כמו כן מסופר על ראש ישיבת מנצ'סטר הגאון רבי יהודה זאב סגל זצ"ל, שפעם אחת היה בעיירת נופש ויצא לחצר מעורבת עם בחור אחד, והבחור הזה נשא כמה ספרים כדי שיוכלו ללמוד שם. הוברר להם אח"כ שהיתה פירצה באיזה מקום בגדר ועל כן התעוררה שאלה האם העירוב עדיין בכשרותו. אחרי כמה זמן הבחין הבחור שראש הישיבה זצ"ל אינו יכול להרדם מרוב אימה שמא עברו על איסור טלטול בשבת. שאל אותו הבחור, אבל הרי אני הוא שטלטלתי ולא הרב? נכון, השיבו ראש הישיבה זצ"ל, בגלל שאתה טלטלת אני לא יכולתי לישון! וכן מסופר על החתם סופר זצ"ל שהיה רגיל להזהר כל ימות השבוע מליגע בלי כונה בכלי כדי שלא ישכח בשבת לטלטל כלים אלו במקום שאין בהם צורך.

הנהגה נפלאה של הגאון רבי משה ברים זצ"ל

וראיתי שהגאון רבי חיים ברים זצ"ל סיפר על אחיו הגאון רבי משה ברים זצ"ל שפעם בשבת מצא על ידו פרעוש מת. ותלה הדבר שבחסרון זהירות תוך כדי שינה מעכו, וקיבל על עצמו שבמשך שנה שלימה גם בימות החול, לא יבריח מעליו שום בעל חי מעופף, הגם שבימות הקיץ רבים הם, קטנים וגדולים...

מעשה עם בעל ה"ברכת שמואל" זצ"ל

וכן מסופר על הגאון בעל הברכת שמואל זצ"ל, שכשביקר בארצות הברית נכנס פעם בשבת קודש לביה"כ, ואחר שנכנס הבחין שהאור נדלק

עם פתיחת הדלת ונכבה עם יציאתו מבה"כ, ולכן החליט להשאיר בפנים כל משך השבת. אח"כ סיפר שכשהחליט להשאיר שם כל השבת גמר בדעתו לוותר על סעודת שבת ועל התפילות, כי הרי עצם הישיבה שם היא מצוה, שאינו מחלל שבת ע"י יציאתו, אולם על דבר אחד הצטער ביותר, על "איך אפשר לשבת יום שלם בלא לחשוב ולהרהר בדברי תורה". וזה היה המסירות נפש שלו עבור השבת!

כך נזהרים אלו שיראים מלחלל את השבת.

אלמלי משמרים ישראל שתי שבתות כהלכתם מיד נגאלים!

לסיום יש דבר חשוב מאוד שצריכים לדעת.

הגמרא במסכת שבת (דף ק"ח:) אומרת: אמר רבי יוחנן משום רשב"י: אלמלי משמרים ישראל שתי שבתות כהלכתם מיד נגאלים!

מבואר מדברי הגמרא שהגאולה העתידה תלויה בשמירת שבת כהלכתה.

ובאמת, כששומעים את זה, בהתחלה מאוד מתלהבים שיש אפשרות לא כל כך קשה שבשתי שבתות שנשמור כראוי אז הגאולה תבוא. אבל המציאות מוכיחה שבמשך הזמן נופל בכל אחד מאתנו רפיון מסוים, כי כשעוברת שבת אחת ורואים שלא הצלחנו להעביר אותה באופן "חלק", עם תורה ומצוות, עם קדושה ותפילה בלי שום נדנוד חטא, ואז נופלת בלבנו איזה תחושה של "יאוש", שלשמור שתי שבתות זה לא דבר של מה בכך אלא זה דבר קשה מאוד.

אמנם מה מאוד גדלה שמחתנו כשאנו עומדים בשנה שיש אפשרות מאוד "קלה" לשמור את שתי השבתות האלו, והיא, כי הרי השנה ר"ה חל ביום ששי, "ושבת תשובה" תחול מיד אחר ר"ה שעוד אנו עם ההשפעה של ראש השנה ועם היראת שמים ששאבנו מראש השנה, ולכן נראה לומר שזה נחשב "לשבת" שמאוד קל לשמור אותה. ושמחתנו מתרבה

וגודלת כשאנו יודעים כי "שבת השניה" תהיה ביום הקדוש ביותר דהיינו "יום כיפור שחל בשבת", שגם מאוד קל לשמור את אותה שבת יום הכיפורים. ואם נתחזק בזה אז יש לנו המפתח של הגאולה בידינו.

ואם ישאל השואל, נכון שאנו נוכל לשמור שבת כראוי במשך אותם שתי שבתות, אבל מה נעשה לאחינו הרחוקים מן האמת רח"ל, שגם בשתי שבתות אלו, סביר מאוד שהם לא יוכלו לשמור שבת כהלכתו... וא"כ הגאולה עוד רחוקה מאתנו?...

דברים נפלאים המובאים בזהר חדש

אבל יש בזה דבר נפלא מהמשגיח רבי מתתיהו סלומון שליט"א, שהביא את דברי הזהר חדש (פ' נח מדרש הנעלם) שכותב דברים נפלאים וכל דבריו הם כקילורין לעינים, וז"ל: רבי אליעזר אמר, כל הגלויות שגלתה כנסת ישראל, נתן לה הקב"ה זמן וקץ, ונתעוררה תמיד בתשובה, וגלות האחרון אין לו קץ וזמן, אלא הכל תלוי בתשובה... אמר ליה רבי עקיבא אם כן איך יהיה דבר זה שכל ישראל יחד יתעוררו בתשובה, ואיך יתחברו יחד לעשות תשובה? אמר לו רבי אליעזר: חייך! שאם יחזרו בתשובה כראוי "ראשי העדה" או "חדא כנישתא" בזכותם יתקבצו כל הגלויות!

הרי לפנינו שאם רק בית כנסת אחד, כולל אחד, ישיבה אחת, קהלה אחת יחזרו בתשובה כראוי אז מיד תבוא הגאולה בזכותם!

וע"כ עלינו לקבל לשמור שתי שבתות האלו שאמרנו, שבת שובה ושבת יוה"כ, ועל ידי זה נזכה ליגאל בגאולת עולם בב"א.

סיבת החורבן – על שביטלו קריאת שמע שחרית וערבית

הגמרא במסכת שבת (דף קיט:) אומרת: אמר ר' אבהו: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו קריאת שמע שחרית וערבית.

למה נחרב הבית על ביטול קיום מצות עשה?...

ויש לעיין למה נחרב הבית על שביטלו קריאת שמע של שחרית וערבית הרי סוף סוף זה רק ביטול קיום מצות עשה של קריאת שמע, ולמה אם כן מגיע עונש על זה שיחרב הבית. בשלמא על חייבי כריתות ומיתות בית דין אפשר להעניש בחורבן ירושלים, אבל למה נענשו על ביטול מצות עשה של קריאת שמע?

אמנם אחרי העיון נראה שלא קשה מידי. ונבאר את הדברים בהקדם דברי ספר החינוך (מצוה תכ) שביאר שורש המצוה של קריאת שמע שחרית וערבית וז"ל: משרשי המצוה, שרצה השם לזכות עמו שיקבלו עליהם מלכותו ויחודו בכל יום ולילה כל הימים שהם חיים, כי בהיות האדם בעל חומר נפתה אחרי הבלי העולם ונמשך לתאוותיו, צריך על כל פנים זכרון תמידי במלכות שמים לשמרו מן החטא, על כן היה מחסדו לזכותנו, וצונו

הראנו בבנינו

לזכרו שני העיתים האלה בקבע ובכונה גמורה, אחת ביום להועיל לכל מעשינו שביום, כי בהיות האדם זוכר בבוקר אחדות השם ומלכותו וכי השגחתו ויכלתו על הכל, ויתן אל לבו כי עיניו פקוחות על כל דרכיו וכל צעדיו יספור לא יתעלם ממנו דבר מכל דבריו, ולא יוכל ממנו להחביא אחת מכל מחשבותיו, הלא יהיה לו למשמר מחשבתו זאת והודאת פיו בדבר הזה כל היום ההוא, ויהיה לו הודאת הלילה בזה גם כן למשמר כל הלילה. עכ"ל.

ומבואר מדבריו, שעל ידי שקוראים קריאת שמע פעמים ביום, מקבלים אנו בזה עול מלכותו יתברך, ומכירים שהקב"ה מביט עלינו בכל עת ובכל זמן, וזה שומר אותנו מלחטוא, ולכן צריכים לקרוא פעם אחת ביום כדי שנשמור את כל היום בלי עבירות, ופעם אחת בלילה כדי שנשמור את כל הלילה בלי לחטוא.

כוחה של פרשת קריאת שמע

ויש להוסיף על זה מה שהביא בספר מנורת המאור (נר השלישי כלל ג' ח"א פ"ו) מהמדרש שכתוב: למה התקינו קריאת שמע שחרית וערבית? לפי שאמר הקב"ה לישראל: "לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך והגית בו יומם ולילה" (יהושע א, ח), וחזר ואמר "ששת ימים תעשה מלאכה" (שמות לה, ב), היאך יתקיימו שני מקראות הללו? לפיכך תיקן להם קריאת שמע שחרית וערבית, שכל הקורא אותה כאילו קורא כל התורה.

משל למלך שנתן לבנו שדות הרבה, והיה יגע בעבודתם, כיון שראה המלך שהיה יגע בהן, תיקן לו כרם אחד והביא כל מעדני עולם ושתל בו. כך הקב"ה נתן לישראל תורה נביאים וכתובים, אמר: כל מי שמתיגע בהן אין קץ למתן שכרו, וכל מי שאין יכול להתייגע בהן דיו שיקרא קריאת שמע שחרית וערבית.

ובספר צרור המור (פ' ואתחנן) כתב שזה ידוע שפרשה זו של שמע ישראל כוללת בתוכה את כל התורה כולה, בסוד עשרת הדברים, ולפי שכוללת

כל התורה כולה, יש בה סוד הייחוד וסודות גדולים, ולפי שראה השם אורך הגלות וגודל הצרות עד שכמעט נשתכחה תורה מישראל, רצה לתת להם פרשה קטנה שרוב גופי התורה תלויין בה. ע"ש שמאריך בענין זה דברים נפלאים ואח"כ אומר: והמיוחד שמו של הקב"ה בזה הפסוק, הוא כקורא כל התורה כולה.

יוצא לפי זה, שבפרשת קריאת שמע כלולה כל התורה כולה, ואם כן, ברגע שקוראים קריאת שמע ומקבלים עול מלכות שמים עלינו, מונח באותה קריאה גם הציווי של השם יתברך שאמר לא לעבוד עבודה זרה, גילוי עריות, שפיכות דמים, שנאת חנם, חילול שבת וכו' וכמבואר בפסוקים.

ואם כן, יוצא לנו שמה שלא קראו קריאת שמע שחרית וערבית ולא קיבלו עליהם עול מלכות שמים, זה הביא אותם לעבור על כל העבירות שבתורה ולבטל הרבה מצוות, ולכן חרבה ירושלים. ועל פי זה צריכים לומר, שמה שאמרה הגמרא שלא חרבה ירושלים אלא בשביל שביטלו קריאת שמע שחרית וערבית, הוא משום שזה היה שורש ירידתם, משום שזה ירדו ברוחניות וחטאו כל מיני חטאים ולכן חרבה ירושלים.

חורבן הבית היה על פי ההנהגה של מידה כנגד מידה

ובעצם, יש בזה הנהגה של "מידה כנגד מידה", שהרי הגמרא במסכת ברכות (דף ו.) אומרת: אמר להם הקב"ה לישראל: אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם. אתם עשיתוני חטיבה אחת בעולם שנאמר (דברים ו, ד) "שמע ישראל ה' אלוהינו ה' אחד", ואני אעשה אתכם חטיבה אחת בעולם, שנאמר (דה"א יז, כא) "ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ".

ונראה לומר שהכונה היא, כמו שאנו מיחדים שמו יתברך על ידי קריאת שמע, כמו כן הוא מאחד אותנו, וזה היה בזמן שבית המקדש היה קיים שכל כלל ישראל היו במקום אחד, אבל אם אנו ביטלנו קריאת שמע של

הראנו בבנינו

שחרית וערבית, כלומר, שלא ייחדנו את שמו הגדול, לכן במידה כנגד מידה הוא פיזר אותנו בין הגויים, וזה על ידי שהיה חורבן הבית שגלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו.

עוד דרך להבין למה נחרב הבית בגלל שביטלו קריאת שמע שחרית וערבית, אפשר להבין על פי דברי היעירות דבש זצ"ל (דרושה) שכתב שלהשמר מעבירה צריך קריאת שמע, דהיינו למסור נפשו לה' ולהיות נהרג על קדושתו ולא יחוס על עצמו ובניו בשביל קדושת המקום וקדושת שמו יתברך. וכאשר זה יהיה תמיד רגיל אצלו וחקוק במחשבתו, לא יהיה כח ביד יצר הרע להתגבר עליו לפתותו לעבור רצון קונו לשום סיבה מה שתהיה שיתן בתוך לבו לפתות אותו, כיון שחקוק בלבו להיות מוסר כל נפשו וגופו וקניניו עבור השם ותורתו, ואיך בשביל שום דבר יעשה הרע בעיני השם. עכת"ד.

ובעצם זה גמרא מפורשת במסכת ברכות (דף ה.) שאומרת: אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש: לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע, שנאמר (תהלים ד, ה) "רגזו ואל תחטאו", אם נצחו מוטב, ואם לאו, יעסוק בתורה שנאמר (שם) "אמרו בלבבכם", אם נצחו מוטב, ואם לאו יקרא קריאת שמע שנאמר (שם) "על משכבכם". ומבואר שעל ידי שקוראים קריאת שמע יש כח שנמשך מזה כדי להשמר מהיצר הרע, ולכן נראה שאם ביטלו קריאת שמע שחרית וערבית וזלזלו בענין זה, אז הקב"ה החריב את הבית ועל ידי זה הסיר את השראת שכינתו משם וממילא יותר קשה להשמר מהיצר הרע, וזהו גם מידה כנגד מידה.

הקורא קריאת שמע שלא בזמנה דומה למי שתוקע בשופר בליל פסח...

אחרי שראינו את חשיבות הענין של קבלת עול מלכות שמים שבאה מהקריאת שמע בשחרית וערבית, נראה להרחיב הדיבור על זה, ולהראות את חשיבות הענין של קריאת שמע והשכמת הבוקר, כי הרי מה שלא

משכימים בבוקר זה עיקר הסיבה שנפסדת מאיתנו מצות קריאת שמע, כי זמנה עובר, והרי כתב הגאון רבי חיים מוולוז'ין זצ"ל בספרו נפש החיים (פרקים פרק ד') שמי שאינו מקפיד לומר קריאת שמע במועדו ובזמנו, דומה למי שתוקע שופר בליל הראשון של פסח, ואוכל כזית מצה בראש השנה, ומתענה בערב יום הכיפורים וביום הכיפורים נוטל לולב במקום מצות עינוי... האם עולה על הדעת שזה יחשב למצוה?!

משלו של החפץ חיים זצ"ל

וכבר המשיל בענין זה החפץ חיים זצ"ל משל למה הדבר דומה: לכפרי אחד שנולדה לו בת ומיד החל לדאוג לצבור כסף לנדונייתה. היה אפוא קובץ על יד, ומשהיה מזדמן לו שטר כסף חדש ויפה היה מטמינו למטרה זו, שכן ידע כי יהיה עליו להחזיק את השטרות לזמן מרובה והיה חשש שלא יפסדו.

סוף סוף הגיעה בתו לעת דודים, עמד והוציא את מטמון השטרות והתחיל מסובב על החנויות כדי לקנות לבת צרכי הנשואין, ברם למרבה תמהונו סרבו הסוחרים לקבל את שטרותיו.

נמלך בלבו והלך לבנק ממלכתי לפרוט את השטרות. משבא לבנק, התיצב בתור ובנתים הסתכל כיצד הפקידים מטפלים בלקוחות שעמדו בתור לפניו.

ראה והנה אנשים מפקידים או מחליפים שטרות כסף, שמהם רבים בלויים ומטושטשים ומהם גם קרועים לשנים. אמנם הפקידים גערו באנשים אלה על שלא השגיחו כראוי על שטרות המלוכה, אבל למעשה, לאחר שבדקו את קרעי השטרות ומצאום מתאימים, הדביקום יחד וקבלו אותם בערכם הנקוב.

חשב הכפרי בלבו: אם שטרות קרועים ובלויים אלה מתקבלים, על אחת כמה וכמה השטרות שלי שהם חדשים ושלמים, בודאי שיתקבלו,

הראנו בבנינו

ברם לתדהמתו, משהגיש את השטרות להפקיד, החזירם הלה מיד לידי בסרוב.

התחיל הכפרי מוחה וצועק: את השטרות הבלויים והקרועים קבלתם, ואילו את שטרותי השלמים והיפים הנכם מסרבים לקבל?! מה פסול מצאתם בהם?

השיבו לו: שטרותיך אם כי שלמים ויפים הם, אבל כבר עבר זמנם והמלכות פסלתם, ואילו שטרותיהם של האחרים, אם כי בלו ונטשטשו מרוב שימוש, אבל זמנם לא עבר ובתקפם הם עומדים... והנמשל מובן מאליו...

למה הש"ס מתחיל במצוה של קריאת שמע דוקא?...?

ונתחיל עם החשיבות של קריאת שמע עצמה.

הנה צריך ביאור למה התחיל רבינו הקדוש את הש"ס בענין קריאת שמע דוקא, הרי יש עוד הרבה מצוות שיכל להתחיל מהם.

הרבה טעמים נאמרו על זה, אבל נביא את פירושו של הרא"ז זצ"ל (מובא בשלטי הגבורים) שכתב, שמסכת ברכות אינה קשורה לסדר זרעים, והיא נמצאת בה מתוך רצון לפתוח בה את סדר המשנה: "ראשית חכמה יראת ה'", על כן סדרו רבותינו הקדושים להתחיל סדר המשנה ביחודו של הקב"ה, ואמרו שחייב אדם לקרוא קריאת שמע לייחד שמו של הקב"ה, ולקבל עליו עול מלכות שמים ועול תורה ומצוות ערב ובוקר, שנאמר "ובשכבך ובקומך".

וכן ראיתי שהגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצ"ל אמר שהיו צריכים להתחיל דוקא בהלכה זו של קריאת שמע כי זו היא הקדמה נצרכת לתורה. כי כשיהודי קורא שמע ישראל ובקריאתו משמיע לאזניו מה שקורא ומאזין בלבו לקול הקריאה הקוראת אליו "שמע ישראל", הרי מיד מתמלאת לבו

סיבת החורבן – על שביטלו קריאת שמע

תשוקה ואהבה לקבלת עול מלכותו להיות מצווה ועושה, ולבו נכסף ללימוד התורה.

ויש להוסיף את דברי הגמרא במסכת ברכות (דף יג.) שאומרת: למה קדמה "שמע" ל"והיה אם שמוע", אלא כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחילה ואח"כ יקבל עליו עול מצוות.

חומר של מי שאינו קורא קריאת שמע אפילו יום אחד בלבד!

הגמרא במסכת ברכות (דף סג.) אומרת: אמר ר' תנחום בריה דרבי חייא איש כפר עכו. תדע שהרי אדם קורא קריאת שמע שחרית וערבית וערב אחד אינו קורא דומה כמי שלא קרא קריאת שמע מעולם.

מי שביטל פעם אחת מצות קריאת שמע הוא "מעוות לא יוכל לתקון"

לימוד נפלא לומדים מהגמרא במסכת חגיגה (דף ט:): הגמרא מביאה על הא דכתיב בקהלת (א, טו) "מעוות לא יוכל לתקון", ודורשת הגמרא על זה: זה שביטל קריאת שמע של שחרית או קריאת שמע של ערבית.

ולכאורה צריך ביאור, אמאי נקטה הגמרא דוקא עבירה זו דהלא, גם מי שסיפר לשון הרע או חילל שבת או עבר על כל שאר עבירה, הרי הוא בבחינת "אינו יכול לתקון" ואם כן למה נקטו דוקא מצות קריאת שמע? ותירץ על זה הגאון רבי משולם דוד סאלאוויציק שליט"א, שצריכים לומר, דעל כל העבירות הרי אם עשה תשובה כהלכתה "זדונות נעשות לו כזכויות" כמבואר במסכת יומא (דף פו:), ואם כן הרי זה בבחינת "יכול לתקון", משא"כ במי שלא קרא קריאת שמע בזמנה, אין בכח התשובה שעושה לאחר מכן, ליצור מצב כאילו קרא את קריאת שמע בזמנה, ולכן מקרי "מעוות לא יוכל לתקון".

הראנו בבנינו

וראיתי בספר האר עינינו (על מסכת ברכות דף כו.) שהביא משמיה דגברא רבא שאמר שתשובה דומה לכביסה שמנקה בגד מלכלך אבל אינה תופרת כפתורים חסרים...

ולכן היה אומר החפץ חיים זצ"ל, שחייב האדם להתאמץ בעשיית מצוה עוד ביתר זהירות אשר בבריחתו מן העבירה, שכן לעבירה מועילה תשובה, או עונש, למחות את העוון כאילו לא נעשה מעודו, בעוד שלהשלים פגמה של מצוה אין תשובה מועילה ולעולם המצוה בפגמתה עומדת, כי הרי לביטול קיום מצות עשה אין בכוחה של תשובה להחשיבה כאילו נעשתה. וזהו כונת הגמרא שאומרת שהמבטל קריאת שמע זהו "מעוות לא יוכל לתקן".

ובעצם, אינו רק דבר שלא קיים, אלא שיש על זה גם עונש, וכמו שכתוב בזוהר הקדוש (פ' בלק דף קפז.): כל מי שאינו קורא קריאת שמע בזמנו, הוא בנדוי כל אותו היום!

למה שינה של שחרית היא מהדברים שמוציאים את האדם מן העולם...

וכן במשנה באבות (פ"ג מ"י) כתוב: רבי דוסא בן הרכינס אומר: שינה של שחרית, ויין של צהרים, ושיחת הילדים, ושיבת בתי כנסיות של עמי הארץ, מוציאים את האדם מן העולם. ופירש הרע"ב זצ"ל וכתב שהכונה של "שינה של שחרית" היא, שהולך וישן עד שעונת קריאת שמע עוברת.

קריאת שמע רישומה ניכר במשך כל היום

ובענין זה ראיתי בהקדמת הספר "אגלי טל" מה שהביא הגאון רבי אברהם בורנשטיין זצ"ל מסוכטשוב בשם האריז"ל, שקריאת שמע של שחרית רישומה ניכר כל היום, ולכן אין צריך לומר קריאת שמע בתפילת

מנחה, ולכן כשמקבלין עול מלכות שמים בשחרית אף שאח"כ אין מחשבתו בזה מ"מ נשאר בו רושם קבלת עול מלכות שמים כל היום.

מעשה עם ראש ישיבת מנצ'סטר הגאון רבי יהודה זאב סגל זצ"ל

ולפי דברים אלו מובן היטב מה שאמר הגאון רבי יהודה זאב סגל זצ"ל ראש ישיבת מנצ'סטר, כשנכנס פעם לחדר בפנימיה של הישיבה, וראה שם בחור ישן, והיה זה כמה דקות לפני סוף זמן קריאת שמע, והוא לא העיר את הבחור.

בשעה אחת עשרה כשנכנס הבחור לישיבה, קרא לו ראש הישיבה זצ"ל ואמר לו: "יש לך לב חזק", ולא הוסיף.

הלך הבחור והתישב במקומו והתחיל לחשוב על דברי ראש הישיבה זצ"ל, האם זו היתה ברכה, או חידה... למה הוא התכוון. חזר אל ראש הישיבה זצ"ל ושאל אותו: כבוד הרב, מה כונת דבריך?

ענה לו ראש הישיבה זצ"ל: כשהייתי בחדר שלך וראיתי אותך ישן שנת ישרים חמש דקות לפני סוף זמן קריאת שמע, חשבתי שאם תתעורר ותראה כי עבר הזמן, בטוח שתתעלף. בסוף אני רואה שהגעת לשיעור כרגיל, כלומר שהכל עבר בשלום, הבנתי שכנראה יש לך לב חזק...

ובאמת, שהגדולים שמבינים על מה מדובר, מאוד מפחדים להפסיד זמן קריאת שמע. וכן מסופר על המשגיח דקמניץ הגאון רבי משה אהרן שטרן זצ"ל, שפעם אחת התעורר באמצע הלילה והיה מאוד נסער... אשתו שאלה מה קרה, ואמר לה: חלמתי שאיחרתי למנין בישיבה...

גודל החשיבות של "השכמת הבוקר"

ומענין לענין באותו ענין, כדאי לעבור לנושא אחר שאכן קשור הוא למה שדברנו עד עכשיו, והוא החשיבות של "השכמת הבוקר", כי הרי הרבה תלוי בהשכמת הבוקר כדי שיוכל לקיים מצות קריאת שמע כתיקונה.

הבא להרגך "השכם" להרגו

איתא במסכת סנהדרין (דף עד.): "הבא להרגך השכם להרגו". וכתב על זה בספר פלא יועץ בשם המפרשים, שרצונו לומר על היצר הרע הבא להרגך, השכם להרגו, שאין לך דבר טוב להרגו ליצר הרע כמו ההשכמה בבוקר.

יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בורא

כתוב בפרשת בלק (במדבר כג, כד): "הן עם כלביא יקום וכארי יתנשא", ופרש"י זצ"ל וז"ל: כשהן עומדין משינתם שחרית הן מתגברים כלביא וכארי לחטוף את המצוות ללבוש טלית לקרוא את שמע ולהניח תפילין. עכ"ל. וקשה, הרי השבח של כלל ישראל הוא במה שהם מקיימים את כל מצוות התורה, ולמה אם כן היה צריך לומר שהשבח הוא ש"מתגברים כארי"? וביאר המשגיח רבי נתן וואכטפויגל זצ"ל, שיסוד היסודות הוא ה"יתגבר כארי", השבח של כלל ישראל הוא, במה שהם מתגברים, וצריכים לדעת, שאם לא מתגברים כארי לעמוד בבוקר לעבודת הבורא, אין מקיימים המצוות כראוי!

ולכן כתוב מפורש בשו"ע (או"ח סי' א' ס"א) יתגבר כארי! כי זה לא סתם חומרא או הידור או מילתא דחסידותא, אלא זו הלכה בשולחן ערוך!

והיה מוסיף ואומר שהאנשים עושים טעות ולא מבינים שה"ווארט" של שינה בלילה הוא כדי לקום בבוקר להתגבר ולעמוד כארי...

וראיתי שהגאון רבי שמואל וואזנר שליט"א אמר, שחז"ל הקדושים משבחים ומפארים את המשכימים לקום באשמורת הבוקר, וכן מצינו אצל כל גדולי ומאורי האומה שנהגו כך. החתם סופר זצ"ל כתב רוב תשובותיו - מאות ואולי אלפי תשובות - בזמן השכמת הבוקר, וכידוע שמסיים בתשובותיו: "פרשבורג אור הבוקר יום פלוני ופלוני", דהיינו שבאור הבוקר כבר גמר לכתוב את התשובה...

חידוש נפלא שהביא ה"עטרת זקנים" זצ"ל

יש עוד דבר חשוב שצריכים לדעת.

ידוע לכולם מה שהפליגו חז"ל במסכת ברכות (דף מז:): בגודל המעלה להגיע מעשרה הראשונים בבית הכנסת שאפילו מאה אנשים באים אחריהם הם נוטלים שכר כנגד כולם.

הרבה פעמים קורה לבן אדם שמשום מה רואה שכבר לא יהיה מעשרה הראשונים שבבית הכנסת וממילא זה גורם לו יותר רפיון ומגיע מאוחר יותר, אבל כדאי להביא דבר נפלא מה שכתב העטרת זקנים זצ"ל (מודפס בשו"ע או"ח סי' צ') שבאמת לאו דוקא עשרה הראשונים הם במעלה יתירה ושאר האנשים לא, אלא כל מי שבא מוקדם לבית הכנסת מעלתו הרבה יותר גדולה מהבאים אחריו, ונעתיק לשונו: "ולעולם ישתדל אדם להקדים לבית הכנסת אפילו אם לא יהיה מעשרה ראשונים, שכל המקדים הוא יותר קרוב אל שורש הקדושה, ואחרונים יונקים מענפי ענפים. ויש מאנשי מעשה שנוהגים שאותו יום שאין הולכים להיות מעשרה ראשונים מתעניין! מכאן תדין עליך איזה קנס וילך לבית הכנסת".

מי שלא מקדים לבוא לבית הכנסת מובטח לו שלא יצליח לכוין...

ולא עוד, אלא שמי שלא מגיע מוקדם לבית הכנסת מובטח לו שלא יצליח להתפלל כדבעי, כי הרי הרמב"ם זצ"ל בהלכות תפילה (פ"ד הט"ו-הט"ז) כותב: כל תפילה שאינה בכוונה אינה תפילה, ואם התפלל בלא כוונה חוזר ומתפלל בכוונה. ממשיך הרמב"ם זצ"ל וכותב: כיצד היא הכוונה. שיפנה לבו מכל המחשבות ויראה עצמו כאילו הוא עומד לפני השכינה, לפיכך צריך לישב מעט קודם התפילה כדי לכוון את לבו ואחר כך יתפלל בנחת ותחנונים.

הראנו בבנינו

מדויק מכאן הגרש"ד פינקוס זצ"ל (שערים בתפילה פ' ההכנה) שסדר זה דישהה מעט קודם התפילה, אינו דברי מוסר והתעוררות או מילי דחסידותא, אלא הלכה, שהרי הביאה הרמב"ם זצ"ל בלשון "כיצד היא הכוונה", וכונה עצמה היא מן הדברים המעכבים התפילה.

נמצא שהמאחר לבית הכנסת בשחרית, וחוטף את הטלית והתפילין ומתפלל בריצה ובחיפזון, או במנחה ומעריב הממהר לתפוס את הציבור בשמו"ע, הרי זה נגד ההלכה, וכבר מראש מובטח לו שלא יצליח לכון, ותפילתו תהא שלא כהוגן.

מבואר מזה את החשיבות הגדולה להשתדל להגיע מוקדם לבית הכנסת.

למען לא נבוש ולא נכלם לעולם ועד...

כדאי להוסיף מה שהביא הגאון רבי חיים קניבסקי שליט"א (אורחות יושר ערך תפילה) את דברי הגמרא במסכת ברכות (דף מג:): ת"ר ששה דברים גנאי לו לת"ח, ואחד מהם: "ואל יכנס באחרונה לבית המדרש" דקרו ליה פושע ועצל, ולעתיד לבוא יקראוהו כולם בשם הפושע והעצל (כמ"ש בתנחומא ריש ויקהל שלעתיד לבוא יקראוהו לפי מעשיו), עכת"ד.

ולכן היה אומר החפץ חיים זצ"ל, שזה הפשט במה שאנו אומרים כל יום: "למען לא נבוש ולא נכלם ולא נכשל לעולם ועד", כי מה שיקראו לאדם בעולם הבא יהיה על פי מעשיו בעולם הזה, ואם כן מי שיקראו לו פושע ועצל, זה יהיה לו לבושה ולכלימה לנצח נצחים, וזה מה שאנו מבקשים שלא נבוש ולא נכלם לעולם ועד.

ולכן כמה זהירות צריכים בדבר זה להשתדל תמיד להיות מהראשונים בבית הכנסת ובבית המדרש.

הנהגת הגדולים בענין זה

והנהגת הגדולים בענין זה הוא מן המפורסמות, כמה היו דואגים שלא להמשיך בשינה כדי שלא יבואו ח"ו על ידי זה להפסיד הזמן של קריאת שמע.

ומסופר על המשגיח הגאון רבי אליהו לופיאן זצ"ל שהיה ישן כשרגליו לא היו על מטה, רק על הכסא הסמוך למיטתו. וכששאלו אותו מה טעם, ענה שהוא ישן בצורה זו כדי שיהא קל לו לקום בבוקר...

וכן מספרים על הסטייפלר זצ"ל (ספר תולדות יעקב) על גודל זהירותו מלאחר זמן קריאת שמע, לפי שיטת המג"א זצ"ל, ומספר עד ראייה: זכורני כיצד היה קם כארי כשהיה מתפלל בקביעות בביהמ"ד לדרמן במנין של שבע בבוקר, לעבר שעון הקיר כדי לראות האם אין חשש שנאחר זמן קריאת שמע לפי דעת המג"א זצ"ל.

בחורף, היה מבקש שמיכה דקה להתכסות, כדי שלא יקשה עליו לקום לתפילה. בבחרותו היה לומד עד אישון ליל, ומחשש פן יאחר זמן קריאת שמע, הוציא ספסל לרשות הרבים וישן עליו, בהיותו בטוח שהעוברים ושבים באשמורת הבוקר יעירוהו...

כמו כן מסופר על ראש ישיבת פונוביז מרן הרב שך זצ"ל, וכמו שהעיד אחד מנכדיו: מעולם לא ראיתי את זקני זצ"ל שוכב על מטתו כשרגליו מכוסות בשמיכה, וטעמו ונימוקו עימו: כי בבוקר יהיה חם כשהרגליים מכוסות ויהיה לו קשה לקום. ויותר מזה, באחד מימות החורף היה קר עד למאוד וראיתי שהוא רועד מקור, כיון שכך, משראיתיו שכבר נרדם כיסיתי לו את הרגלים תוך כדי שינה, אך מתוך השינה השליך מעל רגליו את השמיכה...

מעשה נפלא עם הגאון רבי שלום שבדרון זצ"ל

על הגאון רבי שלום שבדרון זצ"ל מסופר שבערוב ימיו לאחר אירוע מוחי שני קשה מאוד, החליט רבי שלום זצ"ל שלא כדאי להשאר בבית, עדיף להתגורר בבית אחד מבנותיו.

קבלו את כל האישורים, יצאו מבית החולים והגיעו לבית. היה זה בשעות הערב, רבי שלום זצ"ל הכאוב, המותש, החולה, התפלל מעריב, ומיד בסיום התפילה אחזתו תרדמה עמוקה, חבלי שינה אפפוהו עד הבוקר.

על אותו בוקר ספר נכדו בהתלהבות:

הגיע זמן קריאת שמע, וניגשתי לעורר את הסבא... אך הסבא ישן שינה שכל כולה שינה, זקנה אמיתית מהולה בחולי עז, אירוע מוחי. אין קול ואין קשב.

סבא! סבא! דפקתי על השמיכה, נשפתי באוזניו, התחננתי, ביקשתי – סבא, צריך לקום. אבל כלום...

קראתי לעוד אחד מבני המשפחה, גם הוא ניסה, עד שרבי שלום זצ"ל פקח את העינים, אבל נרדם שוב.

בתו נכנסה לחדר ואמרה: "בואו, אני אראה לכם איך מעירים את אבא שלי!" ניגשה הבת למיטה וקראה בקול: אבא! זמן קריאת שמע! עוד כמה דקות סוף זמן קריאת שמע!

מיד, ללא גוזמה, רבי שלום זצ"ל הישיש פתח את עיניו לרווחה, הרים את ידו והסיט בה את השמיכה הגדולה, וכשכולו אפוף בערפל של חולי וחבלי שינה, גם יחד, הגביה את שתי רגליו בבת אחת, הניף אותן מחוץ למיטה, הניחן על הריצפה והתיישב.

אוי! אוי! למה לא אמרו לי? הלא בעוד כמה דקות סוף הזמן, הביט רבי שלום על שעונו בכאב, והזדעק בחרדה.

סיבת החורבן – על שביטלו קריאת שמע

בני הבית הרגיעו אותו ואמרו לו שאפשר עוד להספיק. נרגע רבי שלום זצ"ל – חיך את חיוכו הנצחי ואמר: יישר כוחכם! תודה רבה! ונעמד על רגליו.

רואים מכל זה, זהירותם ומסירות נפשם של גדולי ישראל זצ"ל לקיים מצות קריאת שמע בזמנה, והפחד שהיה להם לא להפסיד אותה.

נסיים במשפט שכתב בספר מעלות המידות (מעלת התפילה): והשתדלו להתפלל כל תפילותיכם בעונתן וסדרן, ותקראו קריאת שמע שחרית וערבית בעונתה, כדי שיקבל הקב"ה תפילותיכם לרצון, ותזכו לראות בבנין בית המקדש.

סיבת החורבן - שלא היה להם בושת פנים

הקדם דבר:

הגמרא במסכת שבת (דף קיט:) אומרת: אמר עולא לא חרבה ירושלים אלא מפני שלא היה להם בושת פנים זה מזה!

מבאר בעץ יוסף על העין יעקב, על פי דברי החובות הלבבות שכתב שיש כמה מצוות שלא נתקיימו אלא בשביל הבושה, והוסיף שכ"ש שהבושה היא מניעה לשיעשו עבירות, ולכן כל זמן שהיה להם בושת פנים זה מזה לא נחרבה ירושלים, כי כמה עבירות נמנעו מלעשותם מפני הבושה וכמה מצוות נעשו מפני הבושה, אמנם משהסתלקה מהם בושת פנים, סרו מטוב ועשו רע, כי בסור הסיבה יסור המסובב. עכת"ד.

ולכן נראה להרחיב הדיבור על מידה זו והיפוכה, דהיינו מידת הבושה, והיפוכה מידת העזות פנים. כי הרי בגללם נחרב הבית ונסבב מזה הרבה צרות לכלל ישראל.

ובעצם כשמתבוננים בענין זה רואים עד כמה שזה חשוב לאדם שיהיה לו בושת פנים, ומצד שני כמה חמור הוא הענין של מי שאין לו בושת

פנים אלא שיש לו עזות פנים, שעל ידי זה מגיע לכל העבירות שבתורה ונמנע ממנו לעשות תשובה.

נתחיל לבאר את חומר הענין של "עזות פנים".

מעשה שסיפר הגאון רבי אליהו לאפיאן זצ"ל

סיפר הגאון רבי אליהו לאפיאן זצ"ל: מנהל ישיבת ראדין, רבי צבי הירש לוינסון זצ"ל, חתן החפץ חיים זצ"ל, בא לחותנו וסיפר לו כי ישנו בישיבה בחור שסרח, ואמר לו הח"ח זצ"ל שאין להוציאו מהישיבה. וגם שבסוף עוד יהיה רב בישראל. (והפטיר הגר"א לאפיאן זצ"ל כי הוא הכיר את אותו הבחור, ואכן נעשה רב בחו"ל) לאחר כשבועיים באה אשה בעלת אכסניה שבה התאכסנו מספר בחורים מהישיבה, וסיפרה להח"ח זצ"ל כי אחד הבחורים התריס והתחצף כנגדה.

לאחר בירור, ציווה החפץ חיים זצ"ל לחתנו שישלק מיד את אותו בחור מהישיבה!

שאלו חתנו רבי הירש זצ"ל: הרי לפני כמה ימים אמר רבינו בקשר לבחור שנכשל שיניחהו, ומאי נפקא מינה?

השיב לו הח"ח זצ"ל: "אנא מתניתא ידענא". חז"ל אמרו באבות (פ"ה, מ"ב) "עז פנים לגיהנם" וצריך ביאור. ממה נפשך, אם אותו חצוף עבר עבירה ולא עשה תשובה, עם כן על כל עבירה יש גיהנם ולמה דוקא "עז פנים לגיהנם", ואם חזר בתשובה, הרי אין לך דבר שעומד בפני התשובה, וגם עז פנים בכלל?

אלא הביאור הוא, אמר הח"ח זצ"ל, ודאי על כל העבירות אם שב בתשובה מוחלין לו, אך מי שהוא "עז פנים" חזקה עליו שלא יעשה תשובה! ולכן נחרץ משפטו ישר לגיהנם! ולכן פסקתי שאותו בחור שהתחצף יסלקוהו מהישיבה.

ואכן כך היה בסופו של דבר, אותו בחור יצא לתרבות רעה...

עז פנים לגיהנם...

ועל דרך זו מסופר גם על הגאון מטשעבין זצ"ל שבהיותו עוד צעיר לימים כשהיה אברך, סירב להתעטר בכתר הרבנות מחמת שלא רצה ליהנות מכתרה של תורה, ולפרנסתו עסק במסחר. אבל נסיבות המצב הכלכלי הביאו לכך שהיה נאלץ לעזוב את מסחרו ועלה לכהן פאר כרב ואב"ד טשעבין.

פעם אחת התבטא ואמר על עצמו, שמעולם לא הקפיד על אדם, חוץ מפעם אחת, אבל גם אז הקפיד רק מתוך חשש שמא תיפגע מרותו וכבוד הרבנות. ומעשה שהיה כך היה:

בתקופה הראשונה לכהונתו ברבנות, נפל סכסוך בין שנים מיהודי העיר, שאחד מהם נמנה עם חשובי הקהילה. הסכסוך הובא לפני הרב כמובן, ולאחר ששמע את שתי הצדדים, פסק לטובת היהודי הפשוט והנגיד יצא חייב.

הנגיד, שהיה מתקיפי הקהל כעס וזעם, ובהזדמנות הראשונה שבא לבית הכנסת, פרץ בדברים גסים נגד הרב: איך זה שאדם ששלח עד לא מזמן ידו במסחר, בא לשפוט שפוט, ועוד פוסק נגדי?!

עמד הגאון מטשעבין זצ"ל והאזין לכל הגידופין בלי אומר דבר, ורק לאחר שסיים הנגיד לכלות בו את זעמו - הפטיר לעומתו: "עז פנים לגיהנם!" מובטחני שימות בלי תשובה!

כשמוע הנגיד את דברי הרב זצ"ל: "התחכם" ואמר: הלא ידוע שבעל הנועם אלימלך זצ"ל הבטיח שמי שיזכה לבוא על קברו בוודאי ימות בתשובה, ואם כן במוצש"ק אקח את העגלון שלי ואסע מיד לקברו של הצדיק, ובכך אתגבר גם על אזהרה זו שאמות בלי תשובה...

ואכן במוצש"ק יצא עם העגלון לכיוון קברו של בעל הנועם אלימלך זצ"ל, אבל מיד לאחר שיצאו מן העיר נפל הנגיד מן העגלה ומת!

הראנו בבנינו

סיים הגאון מטשעבין זצ"ל את הסיפור, ובענוותנותו האופיינית תלה הכל בבעל הנועם אלימלך זצ"ל: הנה רואים אנו כיצד שומר בעל הנועם אלימלך זצ"ל על הבטחתו...

רואים מזה כמה חמור דינו של העז פנים שנמנע ממנו לחזור בתשובה. ונראה שזה לא מטעם "עונש", כי הרי יש עבירות יותר חמורות מזו, אלא זה מטעם "דרכו של עולם" כי מטבע העולם הוא, כי מי שהוא "עז פנים" מתחצף בפני כולם ולא מקבל מרות מאף אחד, וממילא לא יחזור בתשובה אף פעם...

עז פנים לגיהנם – בלי חילוקים...

וכדאי להביא מה שכותב החיי אדם זצ"ל בספרו בית אברהם (ס' כ"ג) על המשנה שאמרו "עז פנים לגיהנם ובושת פנים לגן עדן" וז"ל: אינו מחלק אם הוא צדיק או רשע, ת"ח או עם הארץ, אלא דינו פסוק שיוּרד לגיהנם. האמנם כי ישנן עבירות חמורות מעזות אבל סימן לגיהנם אינם, אבל העז פנים סימן הוא לגיהנם ודינו ודאי פסוק.

וכעין זה כתב במדרש שמואל ואמר ש"העז פנים" אף אם תראהו רודף אחר המצוות, עם כל זה סופו יורש גיהנם.

ואולי אפשר לומר ביאור בזה על פי דברי הגמרא במסכת תענית (דף ז'): שאומרת: אמר רב המנונא: כל אדם שיש לו עזות פנים "סוף" נכשל בעבירה. רב נחמן אמר "בידוע" שנכשל בעבירה. וע"ש עוד בדברי הגמרא דברים חמורים על מי שהוא עז פנים. אבל בכל אופן לפי זה אפשר להבין למה אפילו שאם הוא כעת עושה מצוות סופו יהיה בגיהנם, כי הרי לפי רב המנונא מי שהוא עז פנים "סוף" נכשל בעבירה, ולכן לא יעזור לו שום דבר.

מכל עבירה נברא מלאך עם אותם תכונות של העבירה

עוד דרך להבין למה העז פנים דינו הוא לגיהנם, ביאר הגאון רבי חיים אפרים זייצ'יק זצ"ל (פרי הארץ א, רלח) ואמר, שהרי מכל עבירה נברא מלאך

סיבת החורבן - שלא היה להם בושת פנים

רע, וכוחו של המלאך הרע חזק כפי כוחה וכמידתה של העבירה. אם אדם עובר עבירה וליבו נוקפו והוא מתבייש ומתמלא חרטה על סכלותו, ומרכך ליבו, ומחליש עזותו ותקיפותו - אז גם המלאך הרע הנוצר מעבירה זו חלש הוא - וגם הקיטרוג חלש.

אולם אם העבירה נעשית בעזות מצח וביד רמה, בהתלהבות, בחום וברגש, הריהו נידון באותה המידה, והמלאך שלו יהיה אלים ומקטרג בחרון אף חזק ביותר. ועל כן, עז פנים שעושה עבירתו בתקיפות, ביד רמה ובהתלהבות ובלי כל סימן של חרטה או נקיפת מצפון, עונשו עולה וחמור יותר מכל המידות הרעות - גיהנם!

וכל כך חמורים פני הדברים עד שזה מה שראה רבי צורך לבקש עליו בגמר תפילתו, וכמבואר בגמרא במסכת ברכות (דף טז:): רבי בטר צלותיה אמר הכי: יהי רצון מלפניך אא"ו שתצילנו מעזי פנים ומעזות פנים... וכן קבעו חז"ל נוסח זה לאומרו בכל יום ויום בסוף ברכות השחר.

גודל מעלת מידת הבושה

ועתה נדבר על מעלותיה העצומות של "הבושה", עד שבספר ארחות צדיקים (שער ג') כתב עליה: "מידת הבושה היא גדר ומחיצת הברזל לפני כל העבירות".

וכן בספר מעלת המדות (מעלה י') האריך לבאר מעלותיה של מידת הבושה, ובין השאר כתב: דעו בני, כי מעלת מידת הבושה מעלה חשובה עד מאוד, שכל מי שיש לו בושת פנים ניצול מן החטאים והעוונות. גדולה היא מידת הבושת, שבעבורה יזכה האדם למעשים טובים, ולא עוד, אלא שזוכה לגן עדן!

ובעצם אינה רק "מעלה גדולה" להאדם, אלא שזה דבר הכרחי לתשובה. והרי רבינו יונה זצ"ל הביא בשערי תשובה בעיקרי התשובה (שער ראשון אות

הראנו בבנינו

כא) ב"עיקר הששי" את הענין הזה של "בושה", ולכן מוכרח שיהיה לו לאדם את מידת הבושה כדי שיוכל להגיע אל מעלת התשובה!

שלושה סימנים יש באומה זו...ביישנים

וכן מבואר במסכת יבמות (דף ע"ט.): שלושה סימנים יש באומה זו: רחמנים ו"ביישנים" וגומלי חסדים.

תכלית מעמד הר סיני – מידת הבושה!

ולא רק שזה "סימן" לכלל ישראל שהם ביישנים, אלא שכל "מעמד הר סיני" היה עבור זה, וכמו שכתוב בתורה (פ' יתרו כ, יז) שכלל ישראל אמרו למשה רבינו ע"ה שהוא ידבר אליהם ולא הקב"ה כדי שלא ימותו, ואז משה רבינו ע"ה ענה להם: "ויאמר משה אל העם אל תיראו כי לבעבור נסות אתכם בא האלוקים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו".

ומכאן דרשו חז"ל במכילתא וכן הוא במסכת נדרים (דף כ.) "בעבור תהיה יראתו על פניכם" זו בושה. "לבלתי תחטאו" מלמד שהבושה מביאה לידי יראת חטא.

וכתב על זה המשגיח רבי ירוחם ממיר זצ"ל (דעת תורה פ' יתרו) שהרי זה ידוע שיראת שמים הוא מהמדרגות הכי גדולות, תכלית כל התורה כולה, וכמו שאמר הכתוב (דברים י, יב) "ועתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה", ועל זה אמרו חז"ל "שיראה" זו "בושה".

הרא"ש זצ"ל כתב בפירושו (שם): כי "משם ירשו את הבושת", ולכן ממשיכה הגמרא ואומרת: כל אדם המתבייש לא במהרה הוא חוטא. ומי שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני!...

ולכאורה יש להבין למה מי שאין לו בושת פנים בידוע שלא עמדו אבותיו על הר סיני? מה הקשר בין הדברים?

סיבת החורבן - שלא היה להם בושת פנים

אבל לפי מה שאמרנו מבואר היטב, כי הרי במעמד הר סיני הם ירשו את הבושת וכדברי רבינו הרא"ש זצ"ל, וזה היתה מטרת המעמד של קבלת התורה, וכמבואר בפסוק "כי בעבור לנסות אתכם בא האלוקים ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו".

מהו החסרון של מי שאין לו מידת הבושה למרות שאינו עו פנים

ועדיין צריכים אנו להבין למה זה כל כך רע אם אין לאדם בושה? כי הרי לא מדברים על אדם שהוא "עו פנים", כי על עו פנים כבר ראינו שדינו הוא ישר לגיהנם, אבל מדברים על אחד שהוא לא עו פנים, אבל מצד שני גם לא ביישן. ולכאורה מה לא טוב בזה? וראיתי בזה ששני נביאים התנבאו בסגנון אחד.

בושה הוא להרגיש שלא יהיו סתירות בין ידיעותיו למעשיו

במכתב מאלוהו (ח"ג עמ' 215) וכן בשפתי חיים (מועדים ח"א עמ' ריב) ביארו מהי שורש הבושה, והוא, שהבושה היא סימן שמצפוננו תובע ממנו שאין לעשות מעשה כנגד רצון ה' יתברך.

הבושה מייצרת הרגשה באדם שמעשיו צריכים להיות מתאימים לידיעותיו ולהכרותיו, וכשהאדם עושה דבר נגד רצון ה', אז מרגיש הוא שיש בו "סתירה" בין מעשיו לידיעותיו, וזה מה שמביא את האדם להתבייש מחטאיו. וככל שתגדל הרגשת הסתירה כך תגדל הבושה. אבל מי שאין לו בושה ואינו מתבייש ממעשיו, אז לא אכפת לו שמעשיו סותרים את השגותיו ואת ידיעותיו.

זאת אומרת שהאדם שאין לו "בושה" לא אכפת לו כשיש סתירה במעשיו, וממילא מוכן הוא לעשות הכל ולעבור על כל העבירות שבתורה, כי הרי לא מרגיש שום סתירה בין הידיעה למעשה.

סיפורו של הגאון רבי יעקב גלינסקי זצ"ל

וראיתי שהמגיד רבי יעקב גלינסקי זצ"ל (והגדת פ' במדבר) הביא יסוד זה גם מהסבא מנובהרדוק זצ"ל (ע' מדרגת האדם מאמר נקודת האמת) והמחיש את זה בדרך האופיינית שלו על ידי סיפור.

גוי אחד עבד עבודת יומו בפרך, והרויח כמה פרוטות להוציאם בבית המרזח כדי לשכוח את עמלו ויגיעו.

יום אחד עבר ליד בית הכנסת ולא האמין למראה עיניו. שכנו הגוי יוצא מבית הכנסת זחוח ומאושר. "מה מעשיך בבית הכנסת", שאלו. אמר לו: היהודים בעלי צדקה, והם מפרנסים עניי נוכרים עם ענייהם מפני דרכי שלום. ובכמה סיבובים במנחה וערבית מרויח אני כפלים ממה שהרוחת בעבודת השדה! שמע הגוי, והחליט לנסות.

למחרת סבב בבית הכנסת, והפרוטות זרמו. אך שם לב, שליהודים נותנים יותר. הטה אוזן ושמעם ממלמלים "צדקה, צדקה". תרגל כל הלילה, ולמחרת אכן קיבל כפלים.

אכן, שם לב שלפלוגי נותנים כפל כפלים. ניגש אליו וחקר לסודו. ענהו: "גר צדק אני, וישראל מקרבים את הגרים!" כך?! למחרת סבב ומלמל: "תנו נדבה לגר צדק" וישראל נתבעים ונותנים. גדש כפיו במטבעות.

אבל מה, שם לב שבצד יושב יהודי נכבד, מעיין בספר ומפעם לפעם קם ומסתובב - ולו נותנים שטרות לא מטבעות! לא התעצל, לא הביישן למד. ניגש ושאל לענינו. גילה לו: נכד הבעל שם טוב הקדוש אני ויהודים תומכים בצאצאי הצדיקים! כך?! למחרת סובב וחינן קולו: "יהודים, תנו נדבה לגר צדק, נכד הבעל שם טוב הקדוש..."

מה חסר כאן?!

הרגשת הסתירה!

סיבת החורבן - שלא היה להם בושת פנים

לכן כשמאבדים את הרגשת הסתירה אין עוד תקנה!

כולנו יודעים שחייבים ללמוד תורה, והרי כתוב (יהושע א, ח) "והגית בו יומם ולילה" ותלמוד תורה כנגד כולם וכשם שת"ת כנגד כולם, כך עוון ביטול תורה הוא כנגד כולם וכמבואר בספרי (פ' עקב). וא"כ למה אנו מתבטלים? התירוץ הוא פשוט מאוד, כי חסר לנו "הרגשת הסתירה"!

עוד ממעלות הבושה

כבר הבאנו מהגמרא במסכת נדרים (דף כ.) שאומרת: "כל אדם המתבייש לא במהרה הוא חוטא". ובעצם זה אחד מסגולות הבושה, שמי שמתבייש לא חוטא. וכבר כתב הגר"א מוילנא זצ"ל (באמרי נועם ברכות דף כח:): שהאדם כל זמן שנמצא קודם עשיית העבירה יכול לפרוש ממנה על ידי יראת שמים, אבל כשהתחיל לעשות את העבירה אז אינו מניחה מיראת שמים, ורק מיראת אדם מניחה!

וזהו עומק כונת הגמרא במסכת ברכות (דף כח:): שכשבאו תלמידיו של רבי יוחנן בן זכאי להפרד ממנו טרם מותו, ביקשו שיברכם, אמר להם: "יהי רצון שיהיה מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם".

והרי אם מתבוננים במצבנו רואים איך שאנו מתביישים מאוד מבני אדם. ולמשל אדם שנופל ומחליק לתוך הבוץ, מיד כשנופל מסתכל הוא לצדדים לראות אם יש מישהו שראהו בנפילתו, ואם יש מי שראהו כשנופל, אז מתבייש יותר ומכאיב לו גם יותר.

מעשה עם הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל

ובנותן טעם להביא מה שמסופר שפעם אחת נכנס אדם חשוב אצל הגאון רבי ישראל מסלנט זצ"ל בלי הודעה מוקדמת. ודיברו על איזה ענין, עוד הם מדברים ורבי ישראל זצ"ל נאנח אנחה עמוקה.

הראנו בבנינו

בני הבית לא ראו סיבה על מה נאנח רבי ישראל זצ"ל, ושאלו אותו אח"כ על דבר זה, ואמר להם שבאמצע שדיבר עם האורח החשוב הבחין שהשרוול שלו קרוע קצת, והרגיש קצת הרגשת בושה בפני האורח, וחשב לעצמו שאם הוא מתבייש מאדם שהוא בשר ודם מפני ששרוולו קצת קרוע, אם כן איך צריכים להתבייש מהבורא כל העולמים שהוא יודע כמה כתמים וכמה קרעים יש לנו בנפש. ועל דבר זה הוא נאנח!

דברי הרבינו יונה זצ"ל בשערי תשובה

וכדברים אלו כותב רבינו יונה זצ"ל בשערי תשובה (שער א' עיקר ו') וז"ל: והנה החוטא יבוש מאוד לעבור עבירות לפני בני אדם, ויכלם אם ירגישו ויכירו בעבירותיו, ואיך לא יבוש מן הבורא יתברך. ואין זה, כי אם לפי היות השם יתברך רחוק מכליותיו, על כן יבוש מן הנבראים ולא יבוש מן הבורא יתברך. עכ"ל.

ואם נצייר לעצמינו שאנו מוזמנים ללכת לבקר בבית אצל אדם חשוב מאוד, ורק לפני הכניסה לבית, בלי לשים לב, דורכים על לכלוך שהיה ברחוב ונכנסים כך לבית עם שני הנעליים מלאות לכלוך. וכך מטיילים על השטיחים היוקרתיים והיפים של בעל הבית וכו', ורק אחרי כמה דקות שהריח מתחיל להסריח, הבעל הבית מבחין בקילקול ומיד מרוב הוקרה וחיבה שיש לו כלפי השטיחים היוקרתיים שלו, הוא בכבודו ובעצמו מתחיל לנקות אותם במו ידיו!

במקרה כזה כמה היינו מתביישים ממצב לא נעים זה...

אבל צריכים לדעת שלא פחות מזה קורה איתנו כל יום!

כי הרי מובא בספר תומר דבורה (פ"א, ג) על המידה של "ועובר על פשע" וז"ל: זו מידה גדולה, שהרי אין המחילה על ידי שליח, אלא על ידו ממש של הקב"ה. ומה היא הסליחה? שהוא רוחץ העוון. כדכתיב (ישעיהו

סיבת החורבן - שלא היה להם בושת פנים

ד, ד) "אם רחץ ה' את צואת בנות ציון" וכן כתוב (יחזקאל לו, כה) "וזרקתי עליכם מים טהורים". היינו "עובר על פשע" שולח מימי רחיצה ועובר ורוחץ הפשע.

והנה ממש כדמות זה צריך להיות האדם, שלא יאמר, וכי אני מתקן מה שפלוגי חטא או השחית?! לא יאמר כך. שהרי האדם חוטא והקב"ה בעצמו, ולא על ידי שליח, מתקן את מעוותיו ורוחץ צואת עונו. ומכאן יתבייש האדם לשוב לחטוא, שהרי המלך בעצמו רוחץ לכלוך בגדיו, עכ"ל.

העושה דבר עבירה ומתבייש בו מוחלין לו על כל עוונותיו

יש עוד נקודה בענין זה שצריכים לדעת.

הגמרא במסכת ברכות (דף יב:) אומרת: ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב: כל העושה דבר עבירה ומתבייש בו מוחלין לו על כל עוונותיו.

והנה מפשטות לשון הגמרא שאמרה מוחלין לו "על כל עוונותיו" משמע, שעל ידי הבושה שמתבייש בעבירה אחת מוחלין לו על כל עוונותיו. וכן כתב הרי"ף זצ"ל בביאורו על העין יעקב, וביאר שם כי המתבייש בעבירה הוא סימן שנכנע מלפני יוצרו ובוש ונכלם מלפניו, ואין לך תשובה גדולה מזו, ולכן מוחלין לו על כל עוונותיו. אמנם יש ראשונים שחולקים על זה ואומרים שמוחלים לו רק על הדבר שהתבייש בו. (עי' חידושי המאירי ובריטב"א שם).

ביאור נפלא בדברי הגמרא במסכת שבת

אבל גם לפי שטתם יש לדעת דבר אחד, והיא ידיעה חשובה בענין זה.

הגמרא במסכת שבת (דף לב:) אומרת: ת"ר מי שחלה ונטה למוות אומרים לו התודה שכן כל המומתין מתודין. עלה למטה ונפל (למשכב מפני חליו) יהי דומה בעיניו כמו שהעלוהו לגרדום לידון שכל העולה לגרדום לידון

הראנו בבנינו

אם יש לו פרקליטין גדולים ניצול ואם לאו אינו ניצול. ואלו הן פרקליטין של אדם תשובה ומעשים טובים. ואפילו תשע מאות ותשעים ותשע מלמדים עליו חובה ואחד מלמד עליו זכות ניצול. ממשיכה הגמרא ואומרת: רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: אפילו תשע מאות ותשעים ותשע באותו מלאך לחובה ואחד לזכות ניצול שנאמר (איוב לג, כג) "מליץ אחד מני אלף".

ועיין שם בדברי המהרש"א זצ"ל שתמה על זה דאיך אפשר דבמעשה אחד יהיה תתקצ"ט פנים לחובה ואחד לזכות? וסיים: ויש ליישב.

אמנם נראה שאפשר ליישב על פי דברי המהר"ל זצ"ל בנתיבות עולם (נתיב הבושה פ"ה) שציין את דברי הגמרא במסכת שבת (דף קיט:): שאומרת: אמר עולא לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא היה להם בושות פנים זה מזה. וביאר המהר"ל זצ"ל: כאשר האדם עושה חטא ומתבייש מן אחר נקרא זה "שאין הכל חטא", אבל כאשר אין להם בושה, דבר זה נקרא ש"הכל" הוא בחטא ואז ראוי להיות חורבן גמור, אבל אילו היה להם בושה זה מזה לא היה כאן חורבן גמור עד שלא נשאר דבר, וזה מבואר.

אינו דומה כלל עבירה "עם אנחה" לעבירה "בלי אנחה"...

ולחבין דברי המהר"ל זצ"ל היטב יש להביא דברי הגאון רבי יצחק בלאזר זצ"ל שהביא אותם הגר"א לאפיאן זצ"ל (לב אליהו מערכות התשובה). כי מי שעובר עבירה ח"ו אבל מתחרט אח"כ ומתאנח, נכתב בשמים בפנקסו שעבר עבירה "עם אנחה" (וכ"ש עם בושה) והשני שעבר עבירה ולא נאנח, נכתב בפנקסו שעבר עבירה "ולא נאנח". ושמו תאמר שאין הבדל רב בין זה לזה? דע שהמרחק הוא כמרחק שמבין השמים לרום והארץ לעומק!...

ולפי דברים אלו יש ליישב קושית המהרש"א זצ"ל, כי הרי יכול להיות שבמעשה אחד יהיו תתקצ"ט לחובה וגם אותו מלאך, אבל בכל זאת יש

סיבת החורבן - שלא היה להם בושת פנים

צד לזכות באותו מעשה עבירה. והיינו מה שהתבייש מעצם עשיית העבירה עצמה! וזה שכתוב בגמרא שאם יש בכל זאת באותו מעשה צד אחד לזכות ניצול!

זהו כוחה של בושה!

מה יעשה מי שבטבעו אינו ביישן?...

עד כאן ביארנו את גודל מעלת "הבושה" והצורך שיש בה, ומאיך גיסא ביארנו גם את חומרת הדבר של מי שהוא "עז פנים" שנמנע ממנו לעשות תשובה. אבל עדיין יש מקום לשואל לשאול, מה יעשה מי שנולד בטבע שאינו מתבייש, כי הרי בטבעו אינו ביישן. הרי ה"בושה" היא תכונה שנולדים עמה, ויש מי שלא נולד עם תכונת הביישנות.

אבל האמת היא, שמידת הבושה היא מידה שכל אחד ואחד שעומל ועובד עליה יכול להשיגה, וכמבואר בדברי רבותינו ז"ל.

רבינו יונה זצ"ל כותב בשערי תשובה (שער א' סוף העיקר הששי) וז"ל: וישיג אדם מדרגת הבושה בהתבודד לחשב בגדולת השם וכמה רבה רעת הממרה את פיו, ובזכרו תמיד כי השם רואה מעשיו ובוחן כליותיו וצופה מחשבותיו.

כעין זה כתב גם בספר ארחות צדיקים (שער הבושה) וזת"ד: ועל כן ראוי לכל אדם להשתדל ולהתנהג במידה חשובה הזאת להתחכם לה עד שתהא קבועה בנפשו, ויגביר אותה על כל טבעיו, ותהיה בעיניו חשובה משאר מידותיו, כי בה יגיע אל רוב המעלות, וימנע מעבירות ומכל מידות מגונות.

...וישיג המדרגות של הבושה בהתבודדו לחשוב בגדולת השם ברוך הוא, ובזכרו תמיד הקב"ה שרואה מעשיו ובוחן כליותיו וצופה מחשבותיו.

מבואר מדבריהם ז"ל שהדרך להגיע למידת "הבושה" היא על ידי שיתרגל לחשוב על הקב"ה, על גדלותו ועל איך שהקב"ה משגיח עלינו וצופה

הראנו בבנינו

ומביט על כל דרכינו. ומי שבאמת יצליח לקבוע בליבו הרגשה זו, בקל ישיג את מידת הבושה ולא יעבור על רצון ה' יתברך.

משל נפלא בענין זה

ולחבין היטב את הדברים, כדאי להביא מה ששמעתי ממו"ר הגאון רבי יעקב בן-נאים שליט"א שהביא משל על פי דברי האור החיים הקדוש, וזה המשל:

אדם אחד בעל עסקים גדול, רצה להעסיק אצלו אדם אחר, אבל לפני שהסכים לזה רצה לנסות אותו ולבחון אם באמת הוא אדם "ישר ונאמן", שלא יהיה חשוד על גניבות וכדומה.

מה עשה? הכניס את אותו אדם בתוך משרד ופיזר שם כמה מאות שטרות של כסף בלי סדר כלל, ועשה זאת באופן שהדבר יראה כאלו נפלו שם, כדי שאם ירצה ההוא לקחת מתוך הערימה הגדולה כמה שטרות, אף אחד לא יוכל להבחין בכך עקב האסדר ששרר במשרד. הבעל עסקים סגר את הדלת והודיע לו שהוא חוזר בעוד שעתיים, שלוש...

בעל העסקים הלך והשאיר את הפועל שם לבדו. בראותו כל השטרות מפוזרים בלי סדר, התחיל לחשוב שאולי אם יקח כמה שטרות אף אחד לא יראה ולא יבחין, וכך התחילה מלחמה פנימית עם יצרו הרע. לאחר דין ודברים עם יצרו, החליט שכן "יקח" כמה שטרות, כי בין כה וכה אף אחד לא יראה אותו.

לפתע לפני שהושיט את ידו, הבחין שדרך חור הדלת בעל העסקים מציץ מן החרכים עליו, ומיד בראותו שהבעל העסק מסתכל עליו, הנסיון שלו נעלם ונעשה כלא היה, וזה בגלל שיודע שמסתכלים עליו, ואם כן אין לו אפילו "צד רחוק" לגנוב. ע"כ המשל.

סיבת החורבן - שלא היה להם בושת פנים

והנמשל הוא פשוט מאוד, לפעמים יש לאדם נסיונות והוא מתלבט אם לעשות את הדבר או לא. אבל יש לו לדעת שאם הוא ידע וירגיש שהקב"ה מסתכל עליו, אז ממילא באופן טבעי הנסיונות יעלמו ממנו.

וזהו כוחה של בושה מהבורא יתברך. מי שמתבייש ממנו יתברך ברור הוא שלא יפול במלכודת היצר.

אמנם ראיתי בספר שפתי חיים (מידות בעבודת ה' ח"א דף תפג) שכותב שהחוש אינו עוזר לנו להרגיש את מציאות ה' והמצאותו ביננו, ורק ע"י התבוננות ושימת לב אפשר לקנות את ההכרה האמיתית הזו בלב האדם.

הנהגת הסבא מקלם זצ"ל בעת נסיון

והביא מהנהגת הסבא מקלם זצ"ל שבכל עת נסיון או התלבטות באיזה צד לבחור, ואיזה צעד הוא הנכון לעשותו, היה מצייר לעצמו שהוא עומד לפני רבו הגר"ס זצ"ל, הרואה אותו וקורא את מחשבותיו, את ההתלבטות שנמצא בה, ומה היה אומר לו לעשות, ציור מוחשי זה, בו יש לו השגה ושייכות, שמר עליו שלא יכשל ולא יטעה בדרכיו.

וציור זה קל לצייר בגלל שהחוש עוזר לו. ואולי על ידי שהאדם יתרגל כך לצייר שרבו או חבירו מסתכלים עליו, במשך הזמן כבר יוכל לצייר גם שהקב"ה מסתכל עליו, ועל ידי זה ישיג בושה בלבו.

וכך יוכל להשיג את כל המעלות הטובות, ויוכל להתרחק מכל דבר שיש בו נדנוד עבירה.

ועל ידי זה נוכל לתקן החטא שגרם לחורבן הבית וממילא נזכה לראות בבנין הבית במהרה בימינו.

סיבת החורבן - על שלא הוכיחו זה את זה

איתא במסכת שבת (דף קיט:): א"ר חנינא: לא חרבה ירושלים אלא בשביל שלא הוכיחו זה את זה.

הקדם דבר:

- כדאי לבאר בענין זה כמה נקודות.
- (א) למה באמת נחרב הבית בגלל דבר זה שלא הוכיחו אחד את השני, והרי לכאורה לא היה מקום לתוכחה זו אחרי שאף אם היו מוכיחים אחד את השני לא היו מקבלים התוכחה מהם וכמבואר בגמרא במסכת שבת (דף נה.) ואם כן מה טעם לתוכחה זו?
- (ב) יש לבאר חשיבות התוכחה.
- (ג) עוד יש לבאר את גודל החיוב שמוטל על האדם להוכיח את חברו, וכן איך צריך להוכיחו.
- (ד) יש לבאר גם החיוב של "שמיעת התוכחה". דהיינו, לא מצד המוכיח, שיש חיוב לכל אחד ואחד להוכיח אלא שעל האדם "המקבל" את התוכחה לדעת שזה דבר גדול מאוד, עד שאמרו חז"ל (אבות ו, ו) ש"אוהב את התוכחות" הוא אחד מהמ"ח קניני התורה.

תועלת התוכחה אף כשאינה מתקבלת

ונתחיל בענין זה להבין למה נחרב הבית על שלא הוכיחו זה את זה, הרי בין כה וכה לא היו מקבלים את התוכחה, ואם כן מה טעם להוכיח במצב כזה?

וראיתי בזה שלוש מהלכים בספרים.

בספר כוכבי אור להגר"י בלזר זצ"ל (מאמר תוכחה - וחומר החטא) ביאר ענין זה בטוטו"ד וז"ל: הענין הוא כמ"ש (במדבר כה, יא) "פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי ולא כליתי את בני ישראל בקנאתי". הנה פנחס בקנאו קנאת ה' עצר המגפה מעל בני ישראל.

ההסבר הוא כדומה, איש אחד חירף וגידף רב גדול וגאון האב"ד דמתא כאחד הריקים, וכעס הרב מאוד מאוד ומכ"ש כשהיה בפני רבים. אולם אם אחד יקנא בעד הרב להשיב חורפו דבר שבעתים אל חיקו, ומכ"ש אם סטר לו להמחרף על הלחי, בזה שככה מעט חמת הרב.

כמו כן הוא הדבר כאשר חמת ה' יצאה על ישראל בעוון פעור, בזה אשר פנחס קנא לשמו ומסר נפשו בקנאתו לדקור בחרב את איש ישראל והמדינית, שככה חמת המלך. וזהו שכתוב "פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי" כי בזה אשר מקנאים לכבוד ה' לעשות נקמה בעוברי עבירה תשכך חמת מלכו של עולם, ובזה כיפר על בני ישראל.

וכן הדבר במצות התוכחה, כי מלבד עצם התכלית להחזיר את חברו למוטב, הנה המוכיח הוא בתור "מקנא קנאת ה'", להגיד למו פשעו כי הוא ממרה רצון השם יתברך, וזה הוא תועלת להשיב חמת ה', והוא מה שאמרו חז"ל "לא חרבה ירושלים אלא מפני שלא הוכיחו זה את זה". לא בשביל שלא קיימו המצוה של תוכחה, רק כי עצם התוכחה במה שמקנא

סיבת החורבן - על שלא הוכיחו זה את זה

קנאת ה' כנ"ל יש בכוחה להשיב חמת ה' כנ"ל, ואף כי לא היו מקבלים התוכחה, מכל מקום המוכיח מקנא קנאת ה' ומשיב חמת ה' ולא היתה חמת ה' נתנת להחריב ירושלים.

והגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל בספרו משנת רבי אהרן (ח"ג דף קנו) ביאר למה בזמן החורבן נענשו גם כן הצדיקים הגמורים, וכתב הטעם על שלא הוכיחו זה את זה והו"ל השתיקה כהודאה.

ועוד מעלה ישנה למי שמוכיח את חבירו למרות שחבירו לא יקבל דבריו, כי הרי על כל פנים מי שמוכיח בהכרח שהוא עצמו נמנע מן העבירות, וכיסודו של המשגיח הגאון רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל שאמר שמי שרוצה לעבוד על עצמו באיזה שהוא ענין, עצה טובה שידבר על זה עם החברים או שיוכיח את אחרים בענין ההוא, ואז זה ישים אותו במצב של "מוכרח" לקיים את אותו דבר אשר דיבר עליו, כי הרי אם רק עכשיו צעק והוכיח את חבירו על הדבר ההוא אם כן בודאי שהוא צריך להתנהג כראוי באותו ענין.

ולכן אם היו אז מוכיחים אחד את השני, לפחות אותם דברים שהוכיחו היו נשמרים אצל המוכיחים ולא היתה ירושלים נחרבת.

כל אלה הם דרכים להבין את התועלת שיש בתוכחה למרות שהשני לא יהיה מוכן לקבל, כי בכל אופן יש תועלת אצל המוכיח על כל פנים, וזה גם עוזר לשכך חמת ה' יתברך. ולכן ממה שלא הוכיחו אחד את השני נגרם שנחרב הבית.

ובאמת שחז"ל החשיבו מאוד ענין ה"תוכחה" עד שאמרו במסכת תמיד (דף כח.) "כל זמן שתוכחות בעולם חיים בעולם". ונאמר (משלי טו, י) "שונא תוכחת ימות".

חובת התוכחה

וכדי שנוכל לראות את גודל חיוב התוכחה, כדאי להעתיק מכתב מרבינו החפץ חיים זצ"ל הנקרא "מאמר התוכחה", שנכתב על ידי חתן רבינו הגר"א כהן זצ"ל והביאו בספר אהל משה, וזת"ד: באגרת שכתב רבינו הכהן הגדול מרדין, הוא מזרז את ציבור התלמידי חכמים לעמוד בשער ולהוכיח את ההמון המזלזל במצוות שונות. ומביא את הגמרא במסכת שבת (דף קיט:), אף ישראל שבאותו הדור (הדור של חורבן בית ראשון) כבשו פניהם בקרקע ולא הוכיחו זה את זה, ע"כ. דהיינו, שהגמרא קובעת כי בית המקדש הראשון נחרב בעוון ההשתמטות מחובת התוכחה. וחזינו עד כמה חמורה מצוה זו, שהלא ביטולה גרם לחורבן של בית המקדש! וע"ש שהוכיח שעל התלמידי החכמים שבכל עיר ועיר עליהם המצוה הזאת, להוכיח ולזרז את המון ישראל לתשובה.

מעשה שסיפר החפץ חיים זצ"ל

עוד היה מספר רבינו הח"ח זצ"ל על איש אחד שהיה מסחרו בין שרף, ומפני המס המרובה מאוד שהטילו הממשלה, ביחוד על מסחר זה, היה רגיל בכל שנותיו להעלים עסקיו ולגנוב דעת הממשלה, ומזה נתעשר מאוד, עד שפעם אחת נודעו מזה ותפשוהו, והוליכוהו בשלשלאות של ברזל למקום המאסר.

והנה בדרכו לבית האסורים עברו דרך העיר ראקאוו וביקש אותו האיש מן השוטרים כי יניחוהו לסור לרב העיר, וכאשר הגיע לפני הרב, יצא בטענות גדולות על הרב ואמר לו: "מדוע הנחתם אותי לעשות מעשים כאלה, מדוע לא הוכחתם אותי, מדוע לא אמרתם לי כי לא ארוויח מזה כי סוף גנב לתליה".

והיה החפץ חיים זצ"ל מסיים על זה המעשה: הנה כן יהיה לעתיד לבוא,

סיבת החורבן - על שלא הוכיחו זה את זה

כי כשיוליכו רשעים לגיהנם, יבקשו כי יובילו אותם אל הרב שלהם, ויתבעו את הרב על שלא הוכיחם, והניחם במעשיהם הרעים. החפץ חיים זצ"ל היה רגיל לחזור על מעשה זה בתוכחת מוסר על מניעת מצות התוכחה, כי רבה היא.

בזמנינו החובה מוטלת על כולם להיות מהמוכיחים

אבל לפי זה כולנו יכולים לטעון, שנכון הוא הדבר הזה, אמנם החיוב הוא רק על רבני העיר ולהחכמים שבה להוכיח את השני, אבל חיוב זה לא רמיא על כל אחד ואחד אחרי שלא כולם עומדים במדרגה גדולה כדי שיוכלו הם עצמם להוכיח את השני, ולכן נמנעים אנחנו מלהוכיח את חברינו מכל וכל.

אמנם הנחה זו בטעות יסודה. ונבאר את הדברים על פי מעשה שהיה עם רבינו החפץ חיים זצ"ל.

היה זה כאשר התקיימה הכנסיה הגדולה של אגודת ישראל, ראה החפץ חיים זצ"ל שיש רבנים שיראים לומר מוסר ותוכחה לאחרים בחושבם שאין הם ראויים לומר מוסר ותוכחה שהרי כבר אמרו חז"ל במסכת בב"מ (דף קז:) "קשוט עצמך ואח"כ קשוט אחרים"...

נשא החפץ חיים זצ"ל את משלו ואמר: כפרי אחד בא אליו הפריץ לביקור, כיבד אותו הכפרי בכוס תה. המים היו מהולים בחול, כעס עליו הפריץ ואמר לו: מהיום והלאה לא ישתמשו בכפר אלא במים מזוקקים...

עבר זמן מה, ופרצה שריפה בכפר, והפריץ שמע שהיו יכולים לכבותה ולא כיבו! שאל: למה לא כיבו? ענה לו הכפרי: כיון שלא היו לנו מים מזוקקים!... אמר לו הפריץ: שוטה! מים מזוקקים אמרתי לך רק לצורך שתיה, אבל כדי לכבות שריפה מחכים למים מזוקקים!?

הנמשל מובן, בימים כתקנם שהרחובות היו מלאים ביראת שמים, אז

הראנו בבנינו

התוכחה הייתה צריכה להיות מזוקקת ונקיה, היוצאת מפה קדוש ונקי. אך היום המצב הוא בגדר של "שריפה", כל הרחובות מלאים בכפירה בה, ואם כן בשעה כזו אין מדקדקים כלל שיהיו המים מזוקקים ממעיין טהור, **אלא כל מי שדבריו נשמעים צריך להוכיח...**

סתירות בהנהגה של האדם הם התוכחה הכי גדולה

ובעצם מצינו בחז"ל דרך פשוטה מאוד איך להוכיח את השני, והוא על ידי שמראים לו לאדם סתירות מיניה וביה בכל מהלך חייו. למשל לאדם אשר קשה לו מאוד לקום מוקדם כדי ללכת להתפלל, יש להראות לו איך שהוא קם מוקדם יותר ובזריזות נפלאה כשצריך לצאת לדרך ולא יכול לאחר את הטיסה שלו. או למשל על אדם שאומר שהוא עייף מאוד ולכן לא יכול ללמוד כעת, אז יש להזכיר לו פעם אחרת שהיה גם עייף מאוד וכשבאו להודיעו שיש לו הזדמנות גדולה להרויח הרבה כסף כל העייפות שלו כלא היתה... וכן על זה הדרך על ידי שמראים לאדם סתירות בהנהגה, אז נוכחים לראות שרוב רובם של הענינים הם רק "תירוצים" ולא דברים של ממש.

וזאת היא התוכחה הכי גדולה שיכולה להיות.

חשיבות התוכחה

מצד שני יש לדעת את גודל הענין להיות "שומע תוכחות", וכמו שכתב הגאון בעל היערות דבש זצ"ל (ח"א דרוש יא) וז"ל: ולכך אל תתמהו בני על חפצי תמיד להוכיח, ובאמונה אני אומר לכם, כי בכל ימי בשנותי עלי ארץ לא נבחר ולא היטיב לבי שעה אחת אפס שעה זו אשר אני עומד להוכיח ולהשיב רבים מעוון. וגם לכם שעה זו נבחרת מכל ימיכם עלי ארץ, כי זהו תכלית חיים וקיום גויתינו, לשמוע בקול מוכיח, וליתן אל לבנו לאהבה וליראה את שם ה' הנכבד והנורא והוא עיקר.

לשמוח בתוכחה הוא פסק הלכה וחיוב גמור...

וכבר הביא הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל במשנת רבי אהרן (ח"א דף רנא) את דברי רבינו הרא"ש זצ"ל בארחות חיים (אות מה) שאומר: "שמח בשמעך תוכחה כמוצא שלל רב". והוסיף על זה וכתב שהנה הרא"ש זצ"ל היה מגדולי הקדמונים ומעמודי ההוראה בכל הדורות, וכל מה שהוא כותב הם דברי פסק הלכה, הרי שחיוב גמור הוא לשמוח בשמעו תוכחות. וענין מוצא שלל רב הוא כמו הצלחה פתאומית שלא פילל, בהגדירו כי האדם עומד במלחמת היצר החזקה, ומי שעומד במלחמה, כשנמצאים לו פתאום עוזרים נגד האויבים שכיתרוהו מסביב, הלא תגדל שמחתו לאין שיעור. ופוסק הרא"ש זצ"ל דרך צריך לשמוח בסיוע מצד התוכחה.

לכן הנני רוצה לצרף לכאן מאמר על ענין זה של "אוהב את התוכחות" שמתוכו נוכל לראות עד כמה הוא חשוב להיות אוהב תוכחה, והתועלת שיש לנו מזה, עד כדי כך שחז"ל מנו ענין זה כאחד מהמ"ח קניני התורה.

"אוהב את התוכחות"

כתוב במשנה במסכת אבות (פ"ו מ"ו) שאחד ממ"ח קניני התורה הוא "אהבת התוכחות". התנא של משנתינו אילפנו חכמה ש"אהבת התוכחה" היא תנאי הכרחי לקנות את התורה בשלמות, והדבר צריך ביאור מהו עומק הענין בזה, ובמיוחד מהי השייכות של אהבת המוכיח לקניני התורה? ואגב כך שומה עלינו לברר מדוע יש אכן קושי רב לנפש האדם לקבל את התוכחות, ונבאר הדברים בסייעתא דשמיא.

נפתח במעלת האוהב את התוכחות, ונראה לציין שני מעלות:

המעלה הראשונה: התוכחה כ"מראות הצובאות"

איתא בפסוק (משלי ט, ח): "אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך".

הראנו בבנינו

ופירש רבינו הגר"א מוילנא זצ"ל: "כי דרך הצדיקים התוכחה להם כמראות הצובאות שהאשה רואה, וכל מראה שמראה לכלוך וטינוף דק לגדול הוא טוב יותר, מפני שרוצה להעבירה, ועל ידי זה תהיה מעבירה אפילו טינוף דק וקטן ותהיה מחמת זה נקיה וזכה מאוד. כן הצדיקים חפצים ואוהבים למי שמגדיל להם העבירה שעשה אף שהוא באמת דק וקטן, כי על ידי זה יהיו זכים ונקיים אפילו מעבירות קטנות, וכל מי שמגדיל להם מה שעשו אוהבים אותו יותר, וזהו: "ויאהבך".

אבל באמת יש לתמוה למה עלינו "להגדיל" כל דבר קטן ולעשות ממנו ענין יותר מכפי שהוא, הרי הוא קטן ואינו כה חמור, ואין הדבר נכון כלל להחשיב עבירה קטנה כאילו היא עבירה גדולה.

אצל הקב"ה - אין "עבירות קטנות"

אמנם כשמתבוננים היטב בפרשיות התנ"ך רואים בחוש שהקב"ה תובע מאתנו הרבה מאד על כל עוון באשר הוא, אפילו על דבר שנראה בעיני רוחנו כדבר קטן כי האמת יורה דרכו שבבית דין של מעלה אין מושג של "עבירות קטנות", וכמו שהובא בספר תורת אביגדור מהגאון רבי אביגדור מילר זצ"ל (ח"ב, מאמר הוכח לחכם ויאהבך) דוגמאות רבות לכך ונציין רק דוגמא אחת.

"את שבתותי חללו מאד" - שני פעמים במשך ארבעים שנה!

איתא בנביא (יחזקאל כ, יג): "וימרו בי בית ישראל במדבר בחקותי לא הלכו ואת משפטי מאסו אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ואת שבתותי חיללו מאוד ואומר לשפוך חמתי עליהם במדבר לכלותם".

הפסוק עוסק בתקופת דור המדבר ועל כך אומר הנביא שהקב"ה רצה לשפוך את חמתו עליהם ולכלותם מעל פני האדמה כי "שבתותי חללו

סיבת החורבן - על שלא הוכיחו זה את זה

מאד", ולכשנתבונן נמצא כי בכל משך ארבעים השנה לא הוזכר עוון חילול השבת אלא שני פעמים:

בפעם הראשונה - מדובר היה בכמה אנשים בודדים שביקשו לחלל את השבת אבל למעשה לא יצא הדבר אל הפועל, ובפעם השניה - היה זה איש אחד "מקושש העצים" שבגפו חילל את השבת, וכך אכן יש להוכיח מהפסוקים:

בפרשת בשלח (שמות טז, כז): "ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו". כלומר, עלה בדעתם לחלל את השבת שרצו לצאת ללקוט מן ביום השבת אבל למעשה לא עשו כלום כי לא ירד להם מן ביום השבת וזה היה ה"חילול שבת" הראשון שמצאנו במדבר.

ובפרשת שלח (במדבר טו, לב): "ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת", וכאן מדובר על איש יחיד שחילל את השבת.

כאמור רק במקרים אלו מצאנו שהיה חילול שבת בכל משך ארבעים שנים שלמות והיה זה מתוך מיליוני אנשים שהיו במדבר, בעצם ניתן להניח שלא קם דור כזה של שומרי שבת שכל כך הרבה יהודים במשך תקופת דור לא נכשלו בחילול שבת רק פעמיים! ובכל זאת הנביא התבטא בנבואתו בלשון "חילולו מאד"! עד שהגדיל ואמר שהקב"ה רצה לשפוך חמתו עליהם במדבר לכולתם.

ואם כן נוכחנו לדעת שבבית דין של מעלה בוחנים את מעשינו בקפידה יתירה, לא כמו שאנו נוטים לחשוב ולהמעיט בערכן של העבירות כי כלפי שמיא לכל עבירה מייחסים משקל כבד מאד כפי ערכה האמיתי. ואם כן מובנים דברי רבינו הגר"א זצ"ל במשלי, שצריך באמת להגדיל כל דבר קטן כדי לתקנו, כי בעצם אין דבר "קטן" אלא שרק למראה עין בשר ודם נראה הוא "קטן".

רק המקבל תוכחה מסוגל לתקן מעשיו

וזו עיקר מעלת אהבת התוכחות שרק על ידי שטבועה מדה זו בנפשו של האדם אפשרי הדבר לתקן את מעשיו, וכמו שכתוב בספר שערי תשובה לרבינו יונה זצ"ל (שער ב' אות י'):

"כאשר ישמע מוסר החכמים והמוכחים יקשיב וישמע ויכנע ויחזור בתשובה, ויקבל בלבו כל דברי התוכחות, ושלא יגרע דבר מדבריהם. והנה האיש הזה ברגע קטן יצא מאפלה לאור גדול, כי עת אשר יאזין ויסכים ולבבו יבין ושב ויקבל ביום שמעו דברי המוכיח, ויקיים עליו להיותו עושה ככל אשר יורוהו תופשי התורה מן היום ההוא ומעלה, להזהר כאשר יזהירו יודעי בינה לעתים, עלתה בידו התשובה ונהפך לאיש אחר. ומעת אשר קבל כזאת במחשבתו וגמר עליו ככה בלבבו, קנה לנפשו זכות ושכר על כל המצות והמוסרים.

...ואחרי זאת יום יום ידרוש וישקוד על דלתות מוכיחיו, וישכיל מכל מלמדיו, ונמצא האיש הזה מעשיו מרובים מחכמתו, כי לא ידע את הדבר, והנה שכרו אתו, וכענין מה שאמרו ישראל בסיני "נעשה ונשמע", שהקדימו קבלת המעשה על נפשם לפני השמיעה. ובענין אחר לא יתכן שיהיו מעשי האדם מרובים ממה שהוא יודע... ועוד אמר שלמה עליו השלום (משלי טו, י'): "מוסר רע לעוזב אורח שונא תוכחת ימות". אמת כי ראוי מוסר רע לעוזב אורח ועובר על דברי תורה, אכן יש תקוה כי יוסר וישוב מדרכו הרעה.

אך רע ממנו שונא תוכחות, כי אין לו תקוה ותקנה במוסר רע, אבל אחת דתו למות, כי העובר עבירה תתקפהו התאוה, והיצר השיאו, ויתכן כי נפשו מרה לו על אשר לא עצר כח מפני יצרו, ואולי יכסוף לתוכחה ויקוה למוסר, אבל שונא התוכחות כבר נואש מנפשו, ושנאת התוכחה תהיה לו לעדה, כי הוא שונא דברי השם יתברך, עד כאן דבריו הנוקבים.

"תשובה ברוב יועץ"

ורבינו הרמח"ל זצ"ל בספרו מסילת ישרים (סוף פרק כ') כתב:

"ואין טוב לאדם אלא שיבקש לו חברים תמימים, שיאירו עיניו במה שהוא עור בו, ויוכיחוהו באהבתם, ונמצאו מצילים אותו מכל רע, כי מה שאין האדם יכול לראות, לפי שאינו רואה חובה לעצמו, הם יראו ויבינו ויזהירוהו ונשמר. ועל זה נאמר (משלי כד, ו): "ותשובה ברב יועץ".

המעלה השנייה: המקבל תוכחה מחליש כח הסט"א

מעלה נפלאה נוספת ישנה ב"אוהב את התוכחות" וכמו שהביא בספר ברכת אברהם על פי מה שכתב רבינו הרמח"ל ז"ע בספר מגילת סתרים (פרשת דברים): שכאשר האדם חוטא, אזי מחזיק כח הסטרא אחרא, והוא נמסר בידה ממש, וזה קשה מאוד שהוא יחליש כוחה ויצא מזה כמו שאמרו חז"ל: "אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים", ולכן עשה הקב"ה דבר קל, שיבוא אדם שלא חטא בזה ויגיד לו דברי תוכחה, ואותה תוכחה גוערת בסטרא אחרא ומחליש כוחה, ולכן מוציא אותו מכח הסטרא אחרא אם מקבל התוכחה!

הנהגות הצדיקים בענין אהבת התוכחות

לפי מה שביארנו נוכל להבין את הנהגתו של רבינו הגר"א זצ"ל שהיה מזמין את המגיד מדובנא זצ"ל לבוא אליו בכדי שיוכיח אותו, והמדובר על מי שהיה בקדושתו כאחד מן שרפי מעלה ממש, ובכל זאת התרצה לכך כי על ידי ששומעים תוכחה מאדם אחר אז כח הסטרא אחרא נחלש ובקל אפשר להתעלות ממדרגתו למדרגות גדולות ונעלות.

וכן כתוב בספר שם הגדולים של הגאון הרב חיד"א זיע"א (חלק ספרים,

מערכת ר' אות ז):

"ושמעתי מרב אחד שקבל דהגאון מהרש"ל בשבתו על כסא ההוראה לרב ואב"ד צוה למוכיח אחד שיבא בכל יום שעה אחת ויוכיחנו ויזהירנו כאלו הוא אחד מהמון כי כך רצונו והרשות נתונה לו, ובעת בא המוכיח תיכף מהרש"ל מתעטף ויושב לשמוע תוכחות מוסר ביראה ורעד לפני ה'. אשריו ואשרי חלקו ואשרי העם שככה לו רב חסיד וקדוש זי"ע".

אהבת התוכחה - תוצאה של אהבת האמת

עוד ניתן לקבוע שאהבת התוכחה נובעת מאהבת האמת וראיית המציאות כפי שהיא. וכמו שידוע ומפורסם המעשה שאירע עם הגאון רבי ירוחם זצ"ל המשגיח דמיר שהופיע פעם בעיירה אחת ודרש דברי כיבושין באיזה בית כנסת והוכיח את השומעים בצורה חריפה עד שבאמצעה של הדרשה השומעים לא יכלו לסבול יותר את דבריו ואט אט החלו להשתמט מן המקום עד שבסוף הדרשה נשאר המשגיח כמעט לבד, לאחר הדרשה פנו אליו ואמרו לו שתוכחה מגולה כזאת מתאימה לציבור בני הישיבות ולא לבעלי בתים.

לאחר שחלף זמן רב התבטא המשגיח זצ"ל על זה ואמר: לכאורה יש להבין מדוע אכן הם לא אבו לקבל את התוכחה, לעומת זאת כשהוא דורש במוסר לבני הישיבה פעמים שאף משתמש בביטויים חריפים יותר ולמרבה הפלא הם בכל זאת רצים לשמוע את דברי התוכחות, מאי שנא אלו מאלו?

והסביר זאת במשל: אדם שלא ראה סוס ורוכבו מעולם, כשהזדמן לו פעם להיווכח במו עיניו באדם הרוכב על סוס בטוח היה שרואה הוא ברייה שחציה אדם וחציה בהמה, לאחר שעברו כמה רגעים הכה הרוכב את הסוס בשוט שבידיו, התפלא על כך ולא הבין הכיצד מכה הוא את עצמו, ורק לאחר שהרוכב ירד מסוסו קלט את התמונה והבין שמדובר בשני גופים נפרדים והרוכב שולט על הסוס ומכהו כדי ליישרו אל הדרך ובכדי שלא ישתולל ויפיל אותו וכדומה.

נענה והפטיר רבי ירוחם זצ"ל: תלמידי בני הישיבה יודעים שהגוף זה ה"סוס" והנפש זה "הרוכב", וכשאני מצליף בלשוני ב"סוס" מבינים הם כי כוונתי להדריך את הנפש השולטת שלהם כיצד יוכלו לרסן את הסוס המשתולל, לעומת זאת הבעלי בתים חושבים שהגוף והנשמה חד המה ולכן כשאני מכה את הגוף הרי בטוחים שאותם אני מכה, ולכן נמנעים לקבל ממני תוכחה.

אפשר להמשיך על כך משל נוסף: אדם נקבעה לו פגישה עם המלך, כשהתארגן הלה לפגישה בא אליו חברו והעיר לו שהחליפה שלו איננה נקייה, הרי בר דעת יודה לו על העזרה שהגיש לו ומנעו מלבזות את המלך. כן הוא הדבר במי שמבין שהתוכחה נועדה כדי להצילו מהתוצאות שהחטא יגרום לו, וצריך הוא להיות שמח בכך ולהודות לכל מי שמוכיח אותו.

הנהגתו של החזו"א זצ"ל עם תלמידי הסבא זצ"ל

וכן כותב מרן החזו"א איש זצ"ל באגרות (חלק א' קנד): "ואני נמצאתי הרבה עם הסבא ז"ל מסלבודקא ועם הסבא ז"ל ממיר, ועם גדולי תלמידיהון שיחיו, וגם עם גדולי הנוברדקאים ותמיד היתה שרויה בינינו אהבה בלי מצרים והיו מסורים אלי בכל לב, ומעולם לא נמנעתי להזכיר בקורת בחריפות והם התענגו על זה (כי מטבע החכמים להתענג על מיתבי יותר מתניא נמי הכי, כמו שאמר ר"י בבבא מציעא), וגם אני מתענג עליהם, ובפרט על הישיבות הצמודות בתורה ויראה ולא יפרדו".

אהבת התוכחות של תלמידי המשגיח הגאון רבי ירוחם זצ"ל

דוגמא נוספת לאהבת התוכחה ששררה בין תלמידי המשגיח זצ"ל סיפר המשגיח רבי שלמה וולבה זצ"ל, שפעם השתתף במנין של יוצאי מיר בארצות הברית, לאחר התפילה ניגש אליו אחד המתפללים ושאלו: האם

אתה מירר? ענה לו: כמוכן, למדתי במיר. שאלו שוב: האם פעם קבלת נזיפה מהמשגיח? ענה לו: "לא", פנה אותו מתפלל אל חבירו ואמר לו: "זה נקרא מירר?!" אחד שאף פעם לא קיבל נזיפה מהמשגיח!!

חשיבות התוכחה מפי הצדיק

וידוע המעשה עם ה"אמרי אמת" זצ"ל מגור, שאיחר פעם בכמה דקות לשיעורו הקבוע של אביו ה"שפת אמת" זצ"ל כי אירע לו אונס של ממש, כשראה אותו אביו התחיל לתת לו מוסר ותוכחה על איחורו, והוא שתק ושמע את דבריו עד תומם, אמו שידעה מה אירע לו עמדה בסמוך והקשיבה לכל השיח ביניהם שאלה את בנה: "למה לא אמרת לו שהיה לך אונס גמור? ועוד שלמדת והיית ער כל הלילה? ואם כן לא היה מוכיח אותך באופן נמרץ כל כך", ה"אמרי אמת" זצ"ל ענה לה: את רוצה שאני יאבד דברי תוכחה מפי אבי שהם כל כך יקרים וחשובים לי? הנהגה זו שייכת רק במי שאוהב את התוכחות מפני שמבין את תועלתן.

התועלת שיש לנפש האדם בקבלת התוכחה

תועלת עצומה יש בכך שמרגיל האדם את עצמו לקבל תוכחה כפי שנבאר להלן: (עיקר הדברים כאן הם מספר בני חיל, עיין שם באריכות גדולה ונביאם בקיצור נמרץ).

המקבל תוכחה מעמיד את עצמו תמיד במצב של "מוכרח" כי התוכחה נועדה לכפות ולהכריח את האמת, כי האוהב תוכחה מוצא לעצמו בתוכחות את המסגרת המחייבת והמכריחה אשר על ידה ימצא את מלוא השלימות של עצמו, וזה כשלעצמו להיות במצב של מוכרח כבר יש בו מעלה גדולה וכמו שנבאר בעזרי"ת.

כי לכאורה יתמה התמה מה צורך יש לעשות את הדברים מתוך הכרח הרי ראוי היה לעשות זאת מתוך עונג ואהבה?

אך כשנחקור ונעמיק בזה נגלה שרק על ידי תחושת הכרח אפשר להגיע לעונג ולהצליח בכל העניינים!

"כפה עליהם הר כגיגית" - הרי הקדימו נעשה לנשמע?

וכבר ידועה השאלה על מה שמצינו בעת קבלת התורה, שהקב"ה כפה עליהם ההר כגיגית כדאיתא במסכת שבת (דף פח.): עה"פ (שמות יט, יז) "ויתיצבו בתחתית ההר", "אמר רב אבדימי בר חמא בר חסא: מלמד שכפה הקדוש ברוך הוא עליהם את ההר כגיגית, ואמר להם: אם אתם מקבלים התורה - מוטב, ואם לאו - שם תהא קבורתכם".

והרי היה זה לאחר שכבר הקדימו נעשה לנשמע, ואם כן איזה צורך יש בכפיית ההר עליהם לקבל את התורה?

עיקר מצות ת"ת להיות שש ושמה בהם, מדוע צריך כפייה?

וידועים דברי האגלי טל זצ"ל בהקדמתו, שעיקר קיום מצות הלימוד הוא כשזה מתוך שמחה ועונג, ונצטט כמה מדבריו הנפלאים וז"ל:

"ומדי דברי זכור אזכור מה ששמעתי קצת בני אדם טועים מדרך השכל בענין לימוד תורה"ק ואמרו כי הלומד ומחדש חידושים ושמח ומתענג בלימודו אין זה לימוד התורה כ"כ לשמה כמו אם היה לומד בפשיטות שאין לו מהלימוד שום תענוג והוא רק לשם מצוה, אבל הלומד ומתענג בלימודו הרי מתערב בלימודו גם הנאת עצמו. ובאמת זה טעות מפורסם. ואדרבא כי זה עיקר מצות לימוד התורה להיות שש ושמה ומתענג בלימודו ואז דברי התורה נבלעין בדמו, ומאחר שנהנה מדברי תורה נעשה דבוק לתורה".

ועל פי יסוד זה מתחזקת הקושיא שהעלנו לשם מה צריך כפייה על קבלת התורה הרי עיקר מצות ת"ת מתקיימת מתוך שמחה ולא מתוך כפייה?

ע"י תחושת ההכרח יש קיום לתורה

אמנם נראה ליישב שהרי "כל ההתחלות קשות", והקב"ה יודע ומכיר את נפשו של האדם שבהתחלת לימודו יחוש את הקושי שיש בלימוד ובתחילה הלימוד הוא מר ואינו מתוק (כי המתיקות מגיעה אחרי הרבה עמל) ואם כן הרי כל אחד מישראל יסיר עצמו מן התורה ויפסיק מלימודו, ולכן היה צריך בהכרח כפיית הר כגיגית, כי כשאדם מוכרח להשיג מטרה כלשהיא עובד יותר ובחוזק עד שמשיג את מטרתו, אך כשכבר השיגה שוב הוכשר להרגיש את העונג והמתיקות שיש בתורה.

וכן איתא במדרש (בראשית רבה פרשה י אות ו): א"ר סימון אין לך כל עשב ועשב, שאין לו מזל ברקיע שמכה אותו, ואומר לו גדל!

מכאן למדים אנו יסוד עצום שכך הוא סדר ההשפעה בבריאה שאפילו עשב שבשדה אינו גודל אלא אם כן "מכהו", כי כך הוא אופן הגדילה של כל דבר הן בגשמיות הן ברוחניות.

הר כגיגית בדורנו- סדרי הישיבה

וכה אמר ראש ישיבת חברון הגאון רש"ז ברוידא זצ"ל שהיום בתקופתנו יש בחינה של כפיית הר כגיגית כשנכנסים למסגרת מחייבת בישיבה שנוהג בה שמירת סדרים, מבחנים, הכנת חבורות וכו' וזהו המונע את נפילת הבחור ממדרגתו, וההקפדה על שמירת סדרי הישיבה תמתיק בסופו של דבר את טעם לימוד התורה.

כפיית הר כגיגית- חסד עצום של הקב"ה

ונראה שלכך כתב המשגיח רבי שלמה וולבה זצ"ל בספרו עלי שור (חלק א') שיש לבסס את לימוד התורה על "הכרח" ולא על "חשק", כי החשק זה דבר מאוד עדין ושביר ובקל מתקלקל ואובד, ומי שלומד רק כי יש לו חשק, פעמים רבות יתבטל מלימודו, ורק הלומד מחמת ההכרח שמכיר

סיבת החורבן - על שלא הוכיחו זה את זה

בכך שלולי תורתך שעשועי אז אבדתי בעניי ילמד תורה תדיר, וממילא גם החשק והתענוג בלימודו יבואו עם הזמן.

ולפיכך ניתן לקבוע יתירה מכך, שגדר כפיית הר כגיגית היה שכר מאת הקב"ה לתת לעם ישראל משום שהקדימו נעשה לנשמע, כי בלי ההכרח לא יהא קיום ונמצא שגם לא יתענגו בלימודם, ועשה עמהם הקב"ה חסד שכפה עליהם הר כגיגית!

ע"י הכרח מתעוררים באדם כחות נפלאים

עוד יש לך לידע שכאשר האדם מצוי במצב של הכרח תמידי יתגלו בו כוחות שלא היו בו לפני כן.

וכן סיפר הגר"ח שמואלביץ זצ"ל ששמע מהמשגיח רבי ירוחם זצ"ל שבזמנו כאשר קיבל את המשרה הרמה בישיבת מיר היו לו באמתחתו שמונה שיחות מוכנות כבר, וחשב בלבו שעד שיגיד בפני בני הישיבה את כל השיחות, כבר יתחדשו לו ברעיונו שיחות חדשות. אך למעשה התברר לו שכל אותו הזמן שעוד נשארו בידו השיחות שהכנים מבעוד מועד לא יכול היה לחדש כלום, ורק כשאזלו והיה לו ההכרח לחדש אז החלו הרעיונות לצוף במוחו ונהפך להיות כמעין המתגבר בשיחותיו.

ויש להוסיף עוד מה ששמעתי כמדומני בשמו של הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל שאמר שלא רק שאם יש "הכרח" לומר דברי תורה אז יש מה לומר, אלא שגם אם יש הכרח לומר "טוב" מכינים ויוצא טוב! הכל תלוי בהכרח!

כיצד למד בחור ישיבה לרכוב על סוס בצבא הפולני...

סיפר המשגיח רבי שלמה וולבה זצ"ל (אבני שלמה ח"א) מעשה שהיה הממוחיש לנו את היסוד הנ"ל:

הראנו בבנינו

מדי פעם היה קורה שבחורים במיר לא הצליחו לקבל פטור מהצבא והיו צריכים לשרת כמה שנים בצבא הפולני. כשהיו חוזרים לישיבה היה רבי ירוחם זצ"ל מתחקר אותם על פרטי פרטים שארעו להם בצבא, ושומע על כל שהתרחש שם בעניין רב. ופעם סיפר לו בחור שהיה בחיל הפרשים, ותמה רבי ירוחם זצ"ל כיצד למד לרכוב על סוס. ענה לו הבחור שכך היה המעשה:

העמידו שורה של סוסים וכל אחד היה צריך לעלות על סוס ולדהור ולקפוץ על פני תעלה ברוחב כמה מטרים. שוב תמה רבי ירוחם זצ"ל: "אבל הרי לא למדת כלל לרכוב, ומה אם מישוהו אומר שהוא לא מסוגל?" "פשוט מאוד", ענה הבחור, המפקד עמד שם ולידו חייל עם נשק דרוך והמפקד הכריז שכל מי שלא מוכן לרכוב ולקפוץ על פני התעלה יורים בו!! ומיד ידענו איך לרכב על הסוס....!

כדי להצליח בחיים על האדם לעשות עצמו למוכרח!

וכן סיפר המשגיח רבי אליהו דסלר זצ"ל בעל המכתב מאליו, שכאשר רצה בזמנו להפסיק את עישון הסיגריות פרסם לכל קרוביו שהוא כבר הפסיק לעשן, וכונתו היתה שאם יתעורר לו קושי לעזוב את העישון יהיה מוכרח להתגבר על עצמו כדי שלא יתבייש מכל קרוביו שהרי כבר אמר להם שהפסיק לעשן. ומזאת הוכיח הרב דסלר זצ"ל שכדי שהאדם יצליח בעניניו יש לו לעשות עצמו למוכרח!

האמור - הלכה מפורשת ברמב"ם

ועצם הדבר יש ללמוד מהלכה מפורשת ברמב"ם (הלכות מלכים פרק ו הלכה ז): "כשצריך על עיר לתפשה, אין מקיפין אותה מארבע רוחותיה אלא משלש רוחותיה, ומניחין מקום לברוח למי שירצה להמלט על נפשו, שנאמר "ויצבאו על מדין כאשר צוה ה' את משה" מפי השמועה למדו שבכך צוהו".

וביאר בזה הגאון רבי חיים זייצ'יק זצ"ל מגדולי תלמידי הסבא מנובהרדוק זצ"ל שאם משאירים לבני העיר איזשהו מקום לברוח לא יהיה כוחם כל כך חזק בשעת המלחמה כי יודעים המה שאף אם לא ינצחו בכל זאת יש להם לאן לברוח וממילא לא מוציאים כל כוחותם לפועל, מה שאין כן אם סובבים את העיר מד' רוחות ואין להם כלל מקום לברוח יהיו מוכרחים להילחם בגופם כי אין להם אפשרות אחרת ואם כן ילחמו בכל הכח וימצאו בעצמם כוחות חדשים שלא היו בהם, ובזה יש חשש שהם ינצחו במלחמה!

"מדוע קבלת התוכחה נוגדת את טבע האדם?"

אחרי שזכינו להכיר את גודל החשיבות שבקבלת תוכחה, יש לנו לשאול מדוע בני אנוש אינם מחבבים לקבל תוכחה?

נפתח בדוגמא מעולם העסקים: בכל חברה גדולה יש תקציב גדול המיועד עבור כל מיני יועצים למיניהם שכל תפקידם הוא למתוח ביקורת על מהלכי החברה בכדי ללמוד את הלקח ולהשתפר ולהצליח ביתר שאת, אפילו בעסקים קטנים המשרתים לקוחות ישנה בדרך כלל בכניסה תיבת תלונות והערות, בעלי העסק תמיד יקבלו אותן בשמחה וינסו ללמוד כיצד לשפר בעתיד את השירות וכך העסק יצעד קדימה, וכן כשפלוני חברו של פלוני מוכיחו על כך שהוא מבצע קניות במקום יקר, כשבחנות פלונית יוכל להשיג את אותו מוצר בחצי מהמחיר, כמוכן ישמח לקבל את ההערה, אמנם אותו בעל עסק או לקוח כשיבוא לביתו ואשתו תתלונן על התנהגותו וכדומה לא ישיש לקבלן ולשומען.

ויש להתבונן מהו ההבדל?

ההבדל פשוט לכל מי שיש לו טיפת שכל בקדקודו, כשהאדם מבין שההערה שקיבל מונעת ומצילה אותו מהפסד, או מקדמת אותו לרווחים גדולים יותר הרי הוא מקבל אותה בזרועות פתוחות, למרות שאת ההערה

כשלעצמה קשה לו לקבל משום שהוא נפגע ממנה. וכמו כן עלינו לקבוע ברוחנו לגבי כל תוכחה שמקבלים שהיא מונעת מאיתנו הפסד רוחני ונצחי, וכאשר ישכיל בכך האדם יוכל להגיע לדרגה של "אוהב את התוכחות".

הדרך הנכונה לקבל תוכחות

נקודה נוספת: באותו רגע שאדם מוכיח אותנו על טעות כלשהיא, מיד נוטים אנו לחשוב שיש בזה אמירה כללית על כך שאין אנו שווים מאומה וכו', אבל האמת היא שההיפך הוא הנכון, משום שאתה כל כך "טוב" ואתה יכול להיות טוב יותר זוהי סיבת התוכחה, כי מי שאין לו שום תקוה להשתנות אף אחד לא יוכיח אותו, וכמו שאמרו "כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע".

וכמו שהיה נוהג להמשיל הגאון רבי משה טיקוצ'ינסקי זצ"ל (מובא בספר משל האבות) שכשם שתינוק שזה עתה לומד ללכת בכחות עצמו, בקושי פוסע פסיעה אחת או שתיים ומיד נופל ובכל אופן כל הסובבים מעניקים לו מחמאה ושמחים איתו, כי זה מה שהוא מסוגל לעשות ולא יותר, אבל אף אחד לא יבוא להוכיחו למה אינו הולך כאדם רגיל שאינו נופל אחרי פסיעה או שתיים, משום שהוא פשוט לא יכול.

וה"ה גם בעניינינו צריכים לדעת שכשמוכיחים מאן דהוא סימן לכך שהוא יכול עם כוחותיו יותר ממה שהוא עושה כיום, כי אם לא היו לו יותר כוחות לא היו דורשים ממנו לעשות יותר, והמוכיחים הם האוהבים האמיתיים של הבן אדם כי הם רוצים להעלות אותו ממדרגתו עוד ועוד. ועם נתחזק כולנו בענין זה להיות "אוהב את התוכחות", ונדע איך להוכיח את השני, ממילא נוכל לתקן אחת מהסיבות שגרמו לחורבן הבית ועל ידי זה נזכה במהרה לראות בבנין הבית בב"א.

סיבת החורבן - שנאת חנם

הקדם דבר:

נתחיל בעזה"ת לדבר על הסיבות שגרמו לחורבן הבית. ויש חשיבות גדולה לדעת ולהתחזק בעניינים אלו שגרמו לחורבן הבית כי הרי מבואר בחז"ל כמובא להלן שכל עוד שלא נתקן את אותם חטאים לא נוכל ח"ו לזכות לבנין בית המקדש. ובעצם יש לדעת שכל אלו העבירות שגרמו לחורבן הבית הם עבירות שעדיין אנו שקועים בהם ולכן אי אפשר לבית המקדש להבנות. ויש בזה דברים מפורשים בדברי חז"ל.

במדרש שוחר טוב (קלז, ו) כתוב: ללמדך שכל דור שאינו נבנה בימיו מעלה עליו כאילו החריבו, מאי טעמא? לפי שלא עשו תשובה!

וכן מבואר גם בירושלמי (יומא א, א): אמרו: כל דור שאינו נבנה בימיו מעלין עליו כאילו הוא החריבו.

והביאור בזה הוא שכל זמן שהסיבה שגרמה לחורבנו של בית המקדש קיימת, אז המשך חורבן המקדש קיים, ואם נוכל להסיר את אותו גורם אז בהכרח שבית המקדש כבר היה נבנה. ולכן כל דור שאין בית המקדש

הראנו בבנינו

נבנה בימיו ע"כ הוא משום שיש את אותה סיבה שגרמה לחורבנו שקיימת בינינו ולכן כתוב: "מעלין עליו כאילו הוא החריבו".

וכבר כתב החפץ חיים זצ"ל שאם העבירות האלו שגרמו לחורבן הבית, היה בכוחם, להרוס ולהחריב מה שהיה כבר קיים, אם כן כ"ש וק"ו שיש בכוחם למנוע ולגרום שלא יבנה עוד!

ולכן אם לא נתקן בעצמינו את כל העבירות הללו, אם כן אין שום תקווה שבית המקדש יוכל להבנות מחדש ח"ו.

האם כל אחד מאתנו מוכן להיות שותף בבנין בית המקדש?...

וכמו שכתב החפץ חיים זצ"ל בשמירת הלשון (ח"ב, פ"ז) שהאדם צריך לצייר בנפשו שאם היו באים אצלנו ואומרים לנו שמחפשים "תורמים" לבנות את בית המקדש, וכי לא היינו רוצים להיות שותפים בבניה? אפילו להשית רק לבניה אחת היינו משתדלים בכל כוחינו, ובלבד שיהיה לנו "חלק" בבנית בית המקדש, כל אחד כפי יכלתו. ואם כן יש לדעת שבכוחנו לעזור לבנית בית מקדשנו, ולא על ידי כסף וכדומה, אלא על ידי שיתקן כל אחד עד כמה שיהיה אפשר לו, בענין העבירות שגרמו לחורבנו.

ולכן, מי שמתחזק בענינים אלו, נחשב לו כאילו עזר בבנין הבית!

האם יש לך דבר גדול מזה?!

ובעצם הכל תלוי בתשובה שעושים על ענינים אלו, כמבואר במדרש שוחר טוב, שאמר שהטעם לחורבנו הוא מפני שלא עשו תשובה. ומשמע שאם היו עושים תשובה, אז כבר היה נבנה מזמן.

לכן, הדבר הראשון שכל אחד צריך לדעת, ובפרט בימים אלו הוא: לברר לעצמו את סיבת החורבן, ולהכיר בחובה המוטלת עליו, כל אחד לפי ערכו, לערוך חשבון הנפש, ולהתבונן במה יוכל לעבוד כדי לסלק

סיבות אלה שגרמו לחורבן הבית, ועל ידי שנשתפר בהם בודאי שנזכה לבנין הבית במהרה.

למה נחרב בית המקדש?

ונפתח בדברי הגמרא במסכת יומא (דף ט:) וכעין זה מובא גם בירושלמי ביומא (א, א): הגמרא שואלת: מקדש ראשון מפני מה חרב? מפני ג' דברים שהיו בו. ע"ז גלוי עריות ושפיכות דמים. אבל מקדש שני שהיו עוסקין בתורה ובמצוות וגמילות חסדים, מפני מה חרב? מפני שהיתה בו "שנאת חינוס"! ללמדך ששקולה שנאת חינוס כנגד שלש עבירות, ע"ז גלוי עריות ושפיכות דמים!

כשאנו שומעים שבגלל "שנאת חינוס" נחרב הבית, אנו מתקשים להבין, מה כל כך גרוע במידה זו שהיא יותר גרועה מעבודה זרה גילוי עריות ושפיכות דמים, הרי סך הכל הוא רק "לאו שאין בו מעשה", ואם כן למה שיהיה יותר חמור מג' העבירות החמורות?

דברים נפלאים מהמשגיח רבי גדליה איזמן זצ"ל

וראיתי בזה דברים נפלאים מהמשגיח רבי גדליה איזמן זצ"ל (גידולי מוסר בין המצרים).

בפרשת יתרו (שמות כ, כא-כב) בענין בניית המזבח כתוב: "מזבח אדמה תעשה לי וזבחת עליו את עולתיך ואת שלמיך ואת צאנך ואת בקרך בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך. ואם מזבח אבנים תעשה לי לא תבנה אתהן גזית כי חרבך הנפת עליה ותחללה".

זאת אומרת, כשבונים מזבח ורוצים שתהיה השראת השכינה "אבוא אליך וברכתיך", התנאי לזה הוא "לא תניף עליהם ברזל". וביאור הדבר שתפקיד המזבח הוא להטיל שלום בין ישראל לאביהם שבשמים וכמו שכתב רש"י זצ"ל, דהיינו, שהמזבח נברא להשרות שכינה ולקשור עי"ז

הראנו בבנינו

את כלל ישראל עם אבינו שבשמים לנצח. אולם, בעולם הזה שנצח מוחלט זה לא אפשרי, אם כן נברא המזבח כדי להאריך את ימיו של האדם על כל פנים במדת האפשר, ולכן, הברזל שנברא לקצר ימיו של אדם, הוא סתירה לנצח ולהשראת השכינה.

והנה במלכים (א, 1-2) אומר הנביא: "והבית בהבנתו אבן שלמה מסע נבנה ומקבות, והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו". רואים משתי המקומות הללו, שהתורה לא אומרת שאין "לחתוך" את האבנים בברזל, אלא התורה אמרה "לא תניף" "לא נשמע", וזאת כדי להדגיש כמה מתועב אצל הבורא יתברך כל שייכות בין רציחה וקיצור ימים, לבין השראת השכינה, אף באופן הרחוק ביותר. "לא תניף, לא נשמע"!

אבל לכאורה יש לנו להקשות על זה, מה שייך הברזל לרציחה, וכי הברזל הורג? הלא הוא דומם! ההורג הוא האדם המשתמש בברזל? ואם כן למה התורה הקפידה על הברזל?

אבל התירוץ הוא, כי מכיון שהברזל משמש את האדם לקצר ימיו של חברו, אף שהוא גורם רחוק לביטול השלום בין הבריות, כבר כולו הוא חילול מקדש, ושכינה לא תהיה שם! כבר אי אפשר להתקיים שם את ה"אבוא אליך וברכתך"!!

שנאת חנם זה סתירה גמורה למקדש

ואם כן אנו מבינים עכשיו קצת את חומר ענינה של שנאת חנם, כי הלא ענינה של שנאת חנם הוא להפריד, להשחית, לחבל, ולרחק יותר מהברזל עצמו. ואם כן יוצא לנו ששנאת חנם הוא ההיפך הקיצוני מהמזבח שכל כולו, כל תפקידו הוא שלום, ולכן ברגע שיש שנאת חנם בינינו אז אי אפשר שתהיה השראת השכינה ובית המקדש כי הרי שנאת חנם זה סתירה גמורה למקדש.

ועכשיו אנו מבינים קצת למה בית המקדש נחרב בגלל השנאת חנם,

כי זה גורם שעל ידי שיש שנאת חינו אי אפשר שתהיה קירבת השכינה, ואם כן כל זמן שיש שנאת חינו לא יועיל לנו שום דבר, לא תורה ולא מצוות ולא גמילות חסדים. וזה נורא מאוד!

ומובן בזה מה שמצינו בירושלמי (יומא, א, א) שבזמן בית שני היו יגעין בתורה וזהירין במצוות ובמעשרות וכל מידה טובה היתה בהן ואף על פי כן נחרב הבית!

זהו כוחה של שנאת חינו!

כשמתבוננים עוד בזה רואים דבר מענין: אם היינו רואים שאחד הולך עם גרון ביד או אקדח ביד כדי להרוג את חברו בגלל שיש לו שנאה עליו, איך היינו מסתכלים על דבר כזה! בודאי שהיינו מסתכלים על זה כעוולה חמורה מאוד. אבל כשרואים אחד שיש לו שנאה על חברו, וזה "שנאה גרידא", דהיינו שהוא לא ילך לעשות שום דבר רע לחברו, רק ששונא אותו, על דבר כזה לא נחשב כרע בכלל. וכי מה עשה לו?

שנאה עם "סיבה" האם גם נחשבת לשנאת "חינו"?...

ובאמת שהענין הזה של שנאת חינו מאוד מאוד רחוק ממושגינו. ולא רואים את חומרת הדבר. ונראה לומר שחלק גדול מהגורם שלא מעריכין את חומרת הדבר הוא בגלל שאנו חושבים שכל האיסור החמור הזה שבכוחו היה להחריב את הבית הוא רק כשזה פשוטו כמשמעו "שנאת חינו", אבל כשיש לנו "סיבה" לשנא אותו על שהוא גם כן עשה לנו דבר, או שלא כיבד אותנו כראוי, או שמטריד אותנו, או פשוט רק בגלל שהוא מגיע ממדינה אחרת ויש לו מנהגים שונים משלנו, או שיש לו תכונות או הנהגות אחרות ממה שיש לנו, או שהוא משתייך למפלגה אחרת, או שהוא מחסידות שונה או שהרבנים שלו הם אחרים מהרבנים שלנו, כל זה מספיק לנו כדי לחשוב שיש לנו "סיבה" לשנא אותו, ואם

הראנו בבנינו

כן זה לא נחשב "לשנאת חינו" ... ולכן אנו טועים וחושבים ששנאה כזו היא לא כל כך חמורה ולא בגללה נחרב הבית. וזה נובע ממה שלא יודעים מהי ההגדרה של "שנאת חינו", ולכן כדאי להציץ בדברי חז"ל ולראות מה נחשב לשנאת חינו.

השנאה באה על האדם בגלל חוסר בטחון

הגאון מוילנא זצ"ל פירש באבן שלמה (פ"ג, ב) שכל שנאה באה על האדם מחוסר בטחון, כי הרי אם היה מכיר ומאמין שאין אדם נוקף אצבעו למטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה, לא היה שונא את חברו, ואם כן אם אדם אחד רואה שחבירו עשה לו משהו או שגרם לו איזה הפסד או צער או נזק, אם זה יגרום שהאדם ישנא את חברו על העוולה שעשה לו, יוצא שאין הוא מכיר שהכל בגזירת שמים ואין אף אחד שיכול להועיל לו או להרע לו, כמו שכותב גם החובות הלבבות זצ"ל, וזה נובע מחוסר בטחון מצדו.

ולא רק זה, אלא שיש לדעת מה שכתוב בספר החינוך (מצוה רמא) כי כשיצטוו או יכאיבו אדם, ידע בנפשו כי עוונותיו גרמו לו והבורא יתברך גור עליו בכך ולא ישית מחשבתו לנקום ממנו כי הוא אינו סיבת רעתו כי העוון הוא המסבב.

ואם כן כל אחד היה צריך לדעת שהאדם ההוא לא גרם לו את הצער, אלא היה צער ששלחו לו מן השמים, והאדם ההוא, הוא רק שליח. ולכן אין סיבה לשנוא אותו. וממילא מי ששונא את חברו, ולא משנה מה שחבירו עשה לו, בכל זאת נחשב ל"שנאת חינו" כי בחינם הוא שונא אותו אחרי שהכל זה מהשמים.

שנאת חינו נובעת מ"אהבת עצמו"

עוד אפשר להסביר את המושג של "שנאת חינו" כמו שאמר הסבא מקלם זצ"ל, ששנאת חינו היינו "אהבת עצמו" ולכן הוא שונא את זולתו.

ואפשר להסביר את דבריו על פי מה שכותב הגאון רבי אליעזר שולביץ זצ"ל (אור אליעזר פ' קדושים) שהיה גם הוא מתלמידי הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל, וכותב שעיקר סיבת השנאה היא בגלל הרצונות שבלב האדם כגון ממון או כבוד וכדומה. ולולי זאת לא היתה נופלת שנאה. והביא דוגמא לדבר, על שנים שמצאו מציאה. זה אומר אני מצאתיה וזה אומר אני מצאתיה ועל ידי הריב מתפתחת שנאה ביניהם. אבל אם היו שני המוצאים איש ואשתו או שהיו שותפים בכל נכסיהם. הרי שאין שום נ"מ בעיניהם מי הוא המוצא, ולא תיתכן שנאה בגלל זה, כי הרי בסוף הדבר יהיה לשניהם.

נקח עוד דוגמא, שני שותפים צריכים ללכת להפגש אצל "עשיר" אחד שקבע להם תור לפגישה בשעה מסויימת. פגישה זו היא הזדמנות גדולה לעשות עיסקה גדולה ולהרויח בה ממון רב. שני השותפים יוצאים לכיוון המשרד של העשיר, כל אחד ברכב שלו. והנה כשמתקרבים לבנין ומחפשים מקום חנייה רואים שהמקום עמוס וקשה מאוד למצוא מקום חנייה, לפתע אחרי הרבה סיבובים רואים שרכב מסויים מפנה מקום ואז שניהם חושבים: לא חשוב מי יקח את המקום הזה, העיקר שיהיה אחד משנינו, כי הרי סוף כל סוף אנו זקוקים לשני מקומות. אבל אם אדם אחר היה ממחר לתפוס את המקום ההוא לפנייהם, אז בודאי שהיו שניהם מתמלאים שנאה על אותו אדם ש"גנב" להם את המקום...

ואם כן יוצא לנו שכל השנאות הן בגלל הפניות והרצונות של האדם, וממילא אם הוא שונא את חברו, זה "בחינם", זהו "שנאת חינו" כי הרי חברו לא אשם בזה, אלא כל הבעיה זה "הוא" על שלא שלט על רצונותיו. ולכן חז"ל אמרו על ששונא את חברו בכל מקרה שנחשב לשנאת חינו.

כל אחד יש לו חלק מחבירו

עוד הסבר בענין זה של שנאת חינו, אפשר לומר על פי דברי הספר תומר דבורה כשמבאר (פ"א, ד): "לשארית נחלתו", שכותב שכל ישראל הם

הראנו בבנינו

שאר בשר אלו עם אלו מפני שהנשמות כלולות יחד יש בזה חלק מזה ובזה חלק מזה. וכן מטעם זה כל ישראל ערבים זה לזה, מפני שממש יש בכל אחד חלק אחד מחבירו. ולכן ראוי לאדם להיות חפץ בטובתו של חבירו וכבודו יהיה חביב עליו כשלו שהרי הוא - הוא ממש.

ומבואר מדבריו שכל אחד הוא חלק מהשני וכולנו נחשבים "כגוף אחד".

ובירושלמי במסכת נדרים על הפסוק "לא תקום ולא תטור" מובא משל לאדם שהיה לו סכין ביד ימינו, ובא לחתוך בה בשר. והנה בלי כונה חדרה הסכין בידו השמאלית וחתכה אותה חתך עמוק. האם יעלה על הדעת שאותו אדם יקח את הסכין בידו השמאלית ויחתוך את ידו הימנית?! ודאי שלא, כי הרי הכל זה גוף אחד.

וכמו כן כלל ישראל נחשבים לגוף אחד, וכמבואר בספר תומר דבורה, ואם כן מי שמקבל "מכה" או "חתך" מחבירו הוי כאילו קיבל מחלק השני של גופו ואין שום צד שילך ויכה וישנא את חבירו בגלל זה, כי הרי זה "שנאה לא מוצדקת" וכי אבר אחד שנתן מכה לאבר השני של אותו אדם עצמו, אותו אבר ישנא את האבר שהכה אותו?! ודאי שלא.

ולכן מזה שמעינן שמי ששונא את חבירו מחמת איזו סיבה שתהיה, שנאתו נחשבת לשנאת חיים!

השנאה היא כחומר "נפיץ" בתוך האדם

בספר דרכי מוסר מבאר את הענין של שנאת חיים באופן אחר.

לאמיתו של דבר אין לך סיבה שתוכל לעורר שנאה בלב האדם, כל סיבה הרי היא רק כ"גפרור", נדלק לרגע ואחר כך נכבה, אבל אם הגפרור נוגע בחומרי דליקה או בפצצה אז יכול להחריב הרבה.

כמו כן בעניננו, אם לא מושרשת שנאה כלפי זולתו גם בלי שום סיבה,

אין הסיבה יכולה לסבב שום פירוד, כי כל כעס, אחרי כמה רגעים חלף עבר לו. וכמו שאנו רואים כשאבא כועס על בנו, אע"פ שבאותו רגע האבא מאוד כועס עליו, אבל כעבור זמן מה לא ישאר בלב האב שום שנאה כלפי בנו, כי בטבע האב מושרשת אהבה לבנו, ולכן אין כח לשום סיבה לקיים את השנאה באופן מתמיד.

משא"כ באנשים אחרים שיש לאחד על חבירו שנאת חינו בלי שום טעם, והרי זה כארגז מלא בחומר נפץ וחומרי דלקה, ומספיק כל סיבה שהיא, ולו הקטנה ביותר, כדי שתתפתח למדורה גדולה.

ולכן קוראים חז"ל לכל שנאה בשם "שנאת חינו", כי באמת אין כח בשום סיבה לסובב שנאה קבועה ואמיתית, אם לא שהוא שונא את חבירו בחינו, ורק על ידי זה נתפס אח"כ שנאתו.

ולכן נקרא כל זה שנאת חינו.

דברי המשגיח רבי מתתיהו סלומון שליט"א

עוד להבין את המושג הזה של שנאת חינו, יש להביא את משלו של המשגיח רבי מתתיהו סלומון שליט"א: ילד אחד היו לו ידיים עסקניות ובעת השיעור היה משחק תמיד עם העיפרון שלו ומטלטלו ומהפכו ללא הרף. המלמד הזהיר אותו שלא יתפוס שום חפץ ביד ושיסתכל בתוך הספר. הילד לא שמע למלמדו והמשיך לשחק עם העיפרון. התרגז עליו המלמד וחתך את יד התלמיד השובב...

באו הוריו של הילד וצעקו למלמד: "על חינו חתכת את יד בנו ועשית אותו בעל מום למשך כל ימי חייו!"

המלמד השיב בתמימות: איך אתם טוענים שבחינו חתכתי את ידו, הרי אני עשיתי זאת עם "טעם וסיבה", אחרי שלא שמע לאזהרתי שהזהרתי אותו שלא לשחק עם העיפרון בעת השיעור...

הראנו בבנינו

וצריכים לשאול את עצמנו, האם תשובת המלמד היא תשובה מספקת? ודאי שלא! כי הרי עבירה קלה כזו היה די לה בעונש של סטירה קלה על היד, האם על עבירה כזו צריכים לחתוך את היד?! אלא ודאי שעל חינוך נעשה זאת!

ולעניננו יש לדעת שזה בדיוק אותו דבר. נכון, יש ולפעמים ומישהו פוגע בך או עושה לך דבר מה, אבל מה שאתה מגיב כלפיו בכפל כפליים זה בודאי שנחשב לשנאת חינוך! כי אין אותו מעשה מצדיק את אותה שנאה שיש לך עליו. ולכן אם עברת על המידה, לשנאת חינוך יחשב. ויש מקור לזה בחז"ל במדרש רבה (בראשית פ"ע, יד) שחז"ל משתמשים בביטוי "חינוך" גם אם אין הכוונה לחינוך לגמרי אלא ביחס למה שמגיע. כמבואר שם במדרש שכאשר האדם מקבל שכר שאינו לפי עבודתו נחשב הדבר כאילו עובד בחינוך.

למרות שיש לאדם "סיבה מוצדקת" אסור לו לשנוא את חברו

הגמרא במסכת שבת (דף לב:) מביאה מימרא על חומר הענין של שנאת חינוך. וכותב רש"י זצ"ל בד"ה שנאת חינוך וז"ל: "שלא ראה בו דבר עבירה שיהא מותר לשנאותו ושונאו".

מבואר מדבריו, שאפילו אם יש לאדם סיבה גדולה לשנוא את חברו כגון שפגע בו, או שזלזל בו ובמשפחתו, או שבגללו יש לו סבל כל שהוא, הכל הוא בכלל "שנאת חינוך", והשנאה היחידה שמוותרת, ואף מחוייבים בה, הוא כשרואה בחבירו דבר עבירה.

התנאי שצריכים כדי שיהיה מותר לשנוא את השני

וברמב"ם בהלכות רוצח (פ"ג ה"ד) הוסיף תנאי בזה, שכל זה הוא דוקא אם התרה בו מקודם, אבל בלא"ה אסור לשנוא אותו. ויש המוסיפים שחזן

מההתראה צריך גם להוכיח אותו קודם שיוכל לשנאו. ורק אם לא קבל התוכחה והכה אותו, שאז הוא פטור מלהוכיח, אז מותר לשנאתו.

אבל יש לדעת שהחזו"א זצ"ל (ביו"ד סו"ס ב') כותב שבזמן הזה שאין מי שיודע להוכיח כראוי, לכן אין היתר לשנאו את הרשעים, שהרי רק אחרי התוכחה מותר לשנאם.

ולפי זה יוצא לנו שהדבר חמור מאוד, ולא פשוט בכלל לשנאו את השני כמו שחשבנו קודם.

דברי רבותינו זצ"ל על חומר הענין של שנאת חינו

אחרי שראינו שכל מה שאנו חשבנו שהענין של "שנאת חינו" לא מצוי בינינו, כי הרי לנו כן היו "סיבות" מוצדקות להחזיק בשנאה, והוכחנו שלמרות כל הסיבות שיש לנו לשנאו, עדיין אין זה מספיק להתיר את השנאה, ובכל מקרה השנאה שלנו נקראת "שנאת חינו", אם כן נביא קצת מדברי חז"ל שרואים בהם את חומר הענין של שנאת חינו.

הגמרא במסכת שבת (דף לב:) אומרת: תניא רבי נחמיה אומר: בעון שנאת חינו מריבה רבה בתוך ביתו של אדם ואשתו מפלת נפלים ובניו ובנותיו של אדם מתים כשהם קטנים. רח"ל.

ובשערי תשובה (ש"ג, לט) כותב הרבינו יונה זצ"ל: הוזהרנו בזה להסיר מנפשנו מידת השנאה, והיא מדה מעוללת פשעים רבים, ומסבבת כמה עלילות נשחתות...

רבינו בחיי זצ"ל בספרו כד הקמח כותב על ענין שנאת חינו וז"ל: שנאת חינו הוא חולי קשה, ראש לכל עבירות שבתורה... כל מי שתגבר עליו המדה המשוקצת הזאת הוא סותר ועוקר האחוה והריעות הנזכרים בפסוק (תהלים קכב, ח) "למען אחי ורעי".

הראנו בבנינו

וכן הגאון רבי חיים פלאג'י זצ"ל בספרו תוכחת חיים כותב: כי שנאת חנים הוא מן העבירות החמורות שבתורה!

ורבינו החיד"א זצ"ל כותב בכמה מקומות על חומר הענין. בספרו תורת אנך (איוב פ' כג) כותב שכל זמן שיש שנאת חנים אפלו שיהיו כמה מצוות אי אפשר שתבוא הגאולה. ובספרו חדרי בטן (פ' כי תשא) כותב שהקורבנות אינם מכפרים על ישראל אלא כשהם באחדות, ואם יש שנאת חנים – אף תורה אינה כלום, רח"ל. ובספרו פני דוד (פ' כי תשא) הוסיף ואמר: כשיש שנאת חנים אף אם שב בתשובה משאר עוונות אינו מועיל. ה' יצילנו מכל זה.

חטא שנאת חנים הוא באבר שהנשמה תלויה בה

החפץ חיים זצ"ל כתב קונטרס מיוחד על ענין זה, והוא קונטרס "אהבת ישראל", שם הוא מרבה לדבר על הענין החמור הזה. ובין השאר כותב שכידוע שהאדם העושה מצוה עם איזה אבר מאבריו, אז על אותו אבר שורה רוח קדושה, ולהיפך על ידי עשיית עבירות נמשך רוח הטומאה על אותו אבר, וזה יהיה נזק גדול לאותו אבר שחטא בו. ולעתיד לבוא אותו אבר יהיה בעל מום.

וכל זה הוא רק באברים שאין הנשמה תלויה בהם, אף שחסרונם הוא גדול מאוד. אבל מי שנמשך רוח הטומאה על אבר כזה "שהנשמה תלויה בו", כגון "הלב", אז כמת נחשב ולא רק כבעל מום.

וכיון שעיקר עבירה זו של שנאת חנים תלויה בלב, ממילא מי שלא נזהר ממנה ממשיך על לבו רוח טומאה רח"ל ולכן זה גורם לעונשים גדולים רח"ל.

ומוסיף שם בפרק ב' ואומר: "כללו של דבר: כל הצרות שבעולם תחילתן ועיקרן הן על ידי שנאת חנים".

דברי הר"ן זצ"ל בדרשותיו

הר"ן זצ"ל בדרשותיו (דרוש עשירי) כותב שיש ג' דברים שעושים שהעבירות אפילו הקלות נהיו כחמורות ביותר.

(א) כשהעבירה עצמה היא חמורה ביותר.

(ב) אפילו שהחטא הוא "קל" יחסי, אבל כשכופלים החטא כמה פעמים נהיה דבר "עבה", כגון המשל של "חוט של משי" שהוא דק מן הדק, ואף על פי כן אם נכפול אותו הרבה פעמים, נהיה כמו חבל עבה.

(ג) כשהחטא זה דבר שאין שום נטיה והנאה לעשותו, אז יותר חמור הדבר, כי אין לו שום סיבה לעשותו.

וכאן אצל העוון של "שנאת חינו" אם מתבוננים היטב רואים שיש לנו את שלושת הנקודות הנ"ל וממילא זה הופך את העוון לעבירה "חמורה ביותר".

מעשה נפלא עם המשגיח רבי זיידל אפשטיין זצ"ל

לסיום, נביא עובדה אחת מהמשגיח רבי זיידל אפשטיין זצ"ל אשר ממנה אפשר לראות וללמוד איך צריכה להיות ההסתכלות על הדברים בכדי שלא נבוא לכלל שנאת חינו כשאחד עושה לנו דבר שלא כל כך שמחים איתו.

סיפר אחד מתלמידיו: כמה ימים לאחר שרבינו הגיע ארצה נכנסתי לבקרו, רבינו קבלני במאור פנים כדרכו, הגיש לי שתיה, והתנצל שהוא מקווה שההכשר של השתיה הינו טוב עבורי שכן הוא חדש בארץ ועדיין לא התעניין בדיוק על איזה הכשר סומכים כאן.

אדהכי והכי נכנס לחדר יהודי נוסף להקביל את פניו ונתקבל גם הוא על ידי רבינו במאור פנים, וגם לו הציע רבינו לשתות.

הראנו בבנינו

החל אותו יהודי לומר: רבינו חדש בארץ הקדושה ואולי לא יודע כיצד יש לעשר, אוכל להראות לרבינו כיצד מעשרים?! אותו תלמיד ששהה בחדר נדהם מהעזות פנים של אותו יהודי, והתאפק כדי לא לומר לו כלום.

ממשיך אותו יהודי ואומר: ובכן, אפשר לקרוא גם לרבנית, ונא להאזין היטב היטב. הוא ביקש כוס יבשה והראה בדיוק איך מעשרים ורבינו מתעניין בדבריו ומקשיב אליהם היטב. באמצע שמה הרבנית את ידה ונשענה על השולחן. ביקש אותו יהודי, נא להוריד את היד מהשולחן, זה מפריע בעבודתי! כשסיים, פנה שוב לרבינו באדיבות: האם דברי הובנו? וכשסיים פנה לצאת מהבית.

כשיצא מהבית פניתי אל רבינו זצ"ל ואמרתי לו: בקושי רב הצלחתי להתאפק שלא לגעור באותו יהודי, להוכיחו ולשלחו מכאן. האם אוכל ללמוד ולהבין. גם אם רבינו מוחל על כבודו, כבוד התורה מה יהא עליו? ענה לי רבינו זצ"ל - סיפר אותו תלמיד - אינני מבין אותך, אתה רואה שיהודי נהנה, מדוע זה מפריע לך?...

רואים מזה איך גדול בישראל הסתכל על כל הענין, ובמקום להקפיד על בזיונו ועל חוצפתו של השני, הוא "נהנה" יחד איתו, אבל הנאתו היתה על "שיהודי נהנה" בדברו, ולכן לא רק שהדבר לא גרם לו ל"שנאת חנם" אלא הדבר הוסיף לו "אהבת חנם".

סיבת החורבן - על עזבם את תורתי

חורבן הבית בגלל עוון ביטול תורה

הגמרא במסכת נדרים (דף פא.) אומרת: דאמר רבי יהודה אמר רב: מאי דכתיב (ירמיה ט, יא) "מי האיש החכם ויבן את זאת" דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פרשוהו עד שפירשו הקב"ה בעצמו דכתיב "ויאמר ה' על עזבם את תורתי".

ובפשטות אנו רואים מכאן שעיקר סיבת החורבן היתה על שהיה שם "ביטול תורה".

ובתנא דבי אליהו (רבא פ' יח) כותב: בוא וראה כמה גדול כח פשעה של תורה, שלא חרבה ירושלים, ולא חרב בית המקדש, אלא בפשעה של תורה!

ורבינו החיד"א זצ"ל בספרו נחל קדומים הביא בשם התנא דבי אליהו בזה הלשון: לא נחרבו הבתים ולא אירע צרה לישראל אלא בעוון ביטול תורה! וכן האור החיים הקדוש (תצוה כז, ח) כותב: לכן נתארך הגלות כל כך הרבה שנים, כי כל עוד שאין עוסקים בתורה ובמצוות - אין משה חפץ לגאול עם בטלים מן התורה!

הראנו בבנינו

ומבואר מזה שסיבת החורבן היתה בגלל "ביטול תורה". ויש לשאול על זה, כי הרי ידוע שבית המקדש נחרב על שהיו שם ג' עבירות החמורות ע"ז גילוי עריות ושפיכות דמים. וכן בגמרא במסכת שבת (דף קט:): כתוב: לא נחרבה ירושלים אלא על שהיה בהם שנאת חנם או על שביוז ת"ח או על שחללו את השבת ועוד כמה טעמים כמבואר שם.

ואם כן עלינו להבין מהי באמת סיבת החורבן. איזו עבירה גרמה לחורבן הבית, "ביטול תורה" וכמו שכתוב "על עזבם את תורת", או שאר עבירות?

משל נפלא מהגאון רבי משה אלשיך זצ"ל

להבין את זה יש להביא משל נפלא שהביא רבי משה אלשיך זצ"ל בפירושו על איכה (א, יד) ונביא דבריו איך שהביא אותם הגר"מ חאגיז זצ"ל בספרו משנת חכמים (אות תרלד) וזת"ד: משל למלך שהיה לו מנגן שהיה עושה נחת למלך בניגוניו, ובכל פעם שהמלך היה במתח, בכעס, ברוגז או כשרצה להוסיף על שמחתו, היה קורא לו שינגן לו.

פעם אחת באו ואמרו למלך שהמנגן הזה טימא את אשת רעהו, וגם גנב ורצח ומעיז פנים כנגד כל שרי המלוכה וכלא חשיבי בעיניו, ובכל זאת המלך ציוה שלא יגעו בו ולא יעשו לו שום דבר. וכן במשך הזמן כל פעם היו באים למלך להתלונן על המנגן הזה על כל מיני עבירות שעשה, והמלך תמיד כיסה עליו ואמר שלא יעשו לו שום דבר.

ויהי היום והמנגן הזה רב עם כפרי אחד ואותו כפרי הוציא חרב וחתך את יד המנגן, כשבאה השמועה למלך ציוה לחתוך את ראשו של המנגן! כל שרי המלוכה ראו וכן תמהו למה ועל מה זה, והרי כשהיו באים להגיד על כל עבירות שעשה אז היה אומר לכולם שיניחו אותו ולא יגעו בו, ועכשיו שקיבל עונשו ומצטער על שחתכו לו את ידו, המלך מצוה לחתוך את ראשו?!

סיבת החורבן - על עזבם את תורתי

המלך הסביר את עצמו ואמר להם: שוטים שבעולם, וכי אתם חושבים שהייתי מוחל לו ומוותר לו על כל הפשעים שעשה? ודאי שלא, אלא מפני הנחת והשעשוע שהיה לי ממנו עם הניגונים הייתי מוכן לוותר על הכל, אבל עכשיו שאיננו מסוגל לנגן יותר בגלל שנחתכה לו היד, אם כן עכשיו אני מגלגל עליו את פשעיו הראשונים, ולכן יש לחתוך לו את הראש!

והנמשל הוא פשוט, כל עוד שהיו עבירות גדולות בתוך כלל ישראל אבל מצד שני גם היו לומדים ועוסקים בתורה, אז בגלל זכות התורה, שזו כביכול המנגינה שהקב"ה אוהב, היה מוכן לוותר על כל העבירות ועצר את העונש. אבל כשהגיעו למצב של ביטול תורה, "על עזבם את תורתי", עכשיו הגיע הזמן לגבות את כל העבירות שעשו ולכן נחרב הבית.

זאת אומרת שבעצם היו הרבה עבירות, אבל ה"מכה בפטיש" היה הביטול תורה, על עזבם את תורתי!

ולכן עלינו להזהר במיוחד בענין זה של ביטול תורה.

ומענין לענין באותו ענין כדאי להתמקד על נקודה אחרת שהיא גם בכלל הענין של "על עזבם את תורתי" ודבר זה נוגע לנו הרבה, ויש מקום הרבה להתחזק בה וכדלהלן.

עלינו להכיר את ערכה העצום של תורתנו הקדושה

יש רבינו יונה זצ"ל מפורסם מאוד והביאו הר"ן זצ"ל על דברי הגמרא שהזכרנו לעיל במסכת נדרים (דף פא.) וז"ל: ומצאתי במגילת סתרים של הר' יונה ז"ל דקרא הכי דייק דעל שלא ברכו בתורה תחילה אבדה הארץ. דאם איתא על עזבם את תורתי כפשטא משמע שעזבו את התורה ולא היו עוסקים בה, כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פירשוהו והלא דבר גלוי היה וקל לפרש. אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד, ולפיכך היו חכמים

הראנו בבנינו

ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ, עד שפרשו הקב"ה בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב, שלא היו מברכים בתורה תחילה. כלומר "דלא היתה התורה חשובה בעיניהם כל כך שיהא ראוי לברך עליה". אלו דברי הרב החסיד ז"ל והם נאים ראויין למי שאמרם. עכ"ל.

מבואר מזה שעיקר סיבת החורבן היתה על שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כדי לברך עליה, דהיינו שלא הכירו ב"ערך התורה" ובמעלתה הגדולה. היו לומדים תורה ועוסקין בה אבל לא נתנו את החשיבות הראוי' ללימוד התורה.

על נקודה זו נרחיב את הדיבור, ונקווה שיצא לנו חיזוק מזה.

יסוד חשוב מהגאון רבי יצחק בלזר זצ"ל

שואל בענין זה הגאון רבי יצחק בלזר זצ"ל בספרו כוכבי אור (דרוש ח). איך יתכן שבשביל דבר זה יחרב הבית, וישראל יפלו בחרב בכל מיני מיתות משונות ואכזריות, ויגלו מעל אדמתם. ועוד יש לשאול כי בגמרא במסכת יומא (דף ט.) מבואר שהבית נחרב על שהיו בהם ג' עבירות החמורות והרי לפי הר"ן זצ"ל הם כן עסקו בתורה, ויש לנו כלל שהתורה אגוני מגנא ואצולי מצלי כמבואר במסכת סוטה (דף כא.) וכל המחלוקת שם בגמרא היא אם התורה מגנא ומצללא רק בזמן שעוסקים בלימוד או אפילו אחרי שעסקו בלימוד, ואם כן קשה למה התורה שעסקו בה לא הצילה אותם, שלא יבואו לג' עבירות האלו, והרי "בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין".

ואם כן יוצא שעיקר השאלה היא, למה התורה שלמדו לא הגינה עליהן דלא יבואו לג' עבירות החמורות הללו?

ותירץ הגאון רבי יצחק בלזר זצ"ל על פי דברי הגמרא במסכת ברכות (דף סב:) שכתוב שם: (שמ"א כד, ה) "ויקם דוד ויכרת את כנף המעייל אשר לשאול בלט" אמר ר' יוסי ברי' חנינא: כל המבזה את הבגדים סוף אינו

נהנה מהם שנאמר "והמלך דוד זקן בא בימים ויכסוהו בבגדים ולא יחם לו". דהיינו, כי טבע הבגדים להחם הגוף, וזהו מתנת ה' יתברך שנתן כח לבגדים לחמם, אבל מי שמבזה את המתנה אז הקב"ה מסיר את סגולתה, ולכן לא עושים את פעולתם ולא מחממים את הגוף.

וכן הוא הדבר גם ברוחניות, שהרי התורה היא תבלין ליצה"ר וזהו סגולה רוחנית, אבל מי שהתורה אינה חשובה בעיניו, אז לא תפעל את פעולתה וסגולתה, ואינה יכולה להיות תבלין ליצר הרע.

ולכן אף שלמדו תורה, כיון שלא "החשיבו את התורה", לכן הגיעו למצב שהתורה לא הצילה אותם מג' עבירות החמורות שגרמו את החורבן.

ודבר זה לא ידעו החכמים ולא הנביאים עד שהקב"ה בעצמו היה צריך לומר שסיבת הדבר היתה "על עזבם את תורת", דהיינו, אי חשיבות לתורה!

"עץ חיים היא למחזיקים בה"

וכעין זה כותב הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל (במשנת רבי אהרן ח"א דף מח-מט) ואומר שהתורה צריכה "לקיחה", וכדכתיב (משלי ד, ב) "כי לקח טוב נתתי לכם" והיינו שאחרי ש"נתתי לכם" היא "לקח טוב" שעדיין צריכה ללקיחה מצד המקבל.

ומפורש במסכת סוכה (דף לו.) דאף דלקיחה על ידי דבר אחר שמה לקיחה, ה"מ כשזה דרך כבוד אבל דרך בזיון לא. נמצא לפי זה שרק כשמתייחסים לתורה דרך כבוד הראוי לה אז לקיחתו לקיחה, ואז הוא בגדר "עץ חיים היא למחזיקים בה" שהוא מחזיק ונאחז בתורה והתורה מגינה ומצלת אותו.

אבל מי שמתייחס לתורה שלא לפי היחס של הכבוד האמיתי הראוי לתורה ומבזה אותה ומזלזל בה ח"ו, אז התורה לא מגינה עליו, ולא נחשב שהוא "לוקח ואוחז בתורה".

הראנו בבנינו

והתייחסות זו של כבוד אמיתי לתורה, אפשר לראות ולבדוק על ידי שמוותרים הרבה עבור התורה, שמוותרים על רצונות כדי ללמוד תורה, מוותרים על תענוגים וכל מיני עסקים כגון עיסוקים לפני תחלת הסדר כדי להגיע בזמן לסדר, וכן השתתפות בחתונות ובכל מיני אירועים, שמוותרים על הכל למען התורה. ואז על ידי זה יהיה נחשב שאנו מתייחסים לתורה עם הכבוד וההערכה הראויים לה. אבל מי שח"ו מזלזל בתורה ומבטל מלימודיו על כל דבר קטן, הרי הוא מראה שאין התורה חשובה אצלו ואז התורה לא מגינה עליו, והדברים ידועים...

ומטעם זה אמרו בירושלמי בחגיגה (פ"א ה"ז) ר' הונה ר' ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק. מצאנו שוויתר הקב"ה לישראל על ע"ז ועל גלוי עריות ועל שפיכות דמים, ועל מאסם בתורה לא וויתר!

ולכן כדאי להביא כמה מאמרי חז"ל שמהם נוכל לקבל קצת יותר "הערכה" הראויה לתורה.

הירושלמי במסכת פאה (א, א) אומר: רבי ברכיה ורבי חייא דכפר רחומין, חד אמר אפילו כל העולם כולו אינו שווה לדבר אחד של תורה, וחד אמר אפילו כל מצוותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד מן התורה. וזהו שנאמר במשלי (ג, טו) "וכל חפצך לא ישוו בה".

ובתנא דבי אליהו (רבא פ"ג) כתוב שכל המצוות שאדם עושה בעולם הזה, אין בהם כח להאיר אלא כאור הנר בלבד, אבל התורה מאירה מסוף העולם ועד סופו!

דבריו הנפלאים של הגר"ח מוולאז'ין זצ"ל

ודברים נפלאים כותב הגר"ח מוולאז'ין זצ"ל בספרו נפש החיים (שער ד' פ"ל) זצ"ל: ועוד זאת יתרה התורה הקדושה ביתרון אור ותוספת קדושה, גם על כל המצוות כולן ביחד, שגם אם קיים האדם כל התרי"ג מצוות כולם בשלמות האמיתי כראוי, בכל פרטיהם ודקדוקיהן, ובכונה וטהרה

וקדושה, אשר אז נעשה האדם כולו בכל איבריו ופרקיו וכל כוחותיו "מרכבה גמורה" שתשרה עליהם הקדושה העליונה של המצוות כולן. עם כל זה אין ערוך בדמיון כלל קדושת ואור המצוות, לגודל עוצם קדושת ואור התורה הקדושה, אשר תופיע נהרה על האדם העוסק והוגה בה כראוי! הפלא ופלא!

דברי הנפש החיים הללו צריכים להיות נר לרגלינו והם יסוד עצום בחיי האדם. אשרי מי שיודע אותם ומבין אותם!

מהו המושג של "מסירות נפש לתורה"...

וכשחיים עם מבט זה, אז מבינים היטב מה שהיה אומר תמיד הגאון רבי שמואל בירנבוים זצ"ל ראש ישיבת מיר, שהיה רגיל לומר שאינו מבין מה ששגור בפי העולם הביטוי של "מסירות נפש לתורה", הרי לעסוק בתורה זה התענוג הגדול והאמיתי שיש בחיים, ומה שיך לומר שהוא "מוסר נפש" לתורה?

והרי הוא גר באמריקה כבר ששים שנה, ולא ראה שום עוה"ז שאפשר לומר עליו שמוסר נפשו כדי ללמוד תורה, וכי מי שעוסק בדבר הכי טוב ומתוק שיש בעולם אפשר לומר שהוא "מוסר נפש"?

הדבר היחיד שאפשר לומר עליו מסירות נפש לתורה, הוא כשהורים עובדים קשה כדי לאפשר ללמוד לבניהם, וזהו מסירות נפש אמיתית, שבמקום שהם עצמם ילמדו, הולכים לעבוד כדי שבמקומם הבנים יוכלו ללמוד. מניחים תענוג נפלא וגדול זה בשביל בניהם, זה כן מסירות נפש!

גדולה ת"ת יותר מהצללת נפשות!

יש יסוד גדול שחייבים לדעת.

כתוב בשו"ע יו"ד בהלכות צדקה (ס' רנא ס"ד): יכולים לשנות ממעות ת"ת לפיקוח נפש ולהציל נפשות. הט"ז זצ"ל (ס"ק ו) הביא קושית המהרש"ל

זצ"ל שהלא מסקינן בסוף פ"ק דמגילה (דף טז:) "שגדולה ת"ת יותר מהצלת נפשות" ואם כן איך מותר לשנות ממעות ת"ת להצלת נפשות? ומתרץ הט"ז זצ"ל שאין כאן קושיא, בודאי שאין דבר העומד בפני פיקוח נפש אלא שהחידוש הוא שיותר יש זכות ויותר גדול הוא מי שלא באה לידו המצוה של פיקוח נפש ועי"ז יכול הוא לעסוק בתורה, ממי שבאה לידו המצוה של פיקוח נפש ולכן צריך ומוכרח לבטל ת"ת כדי לעסוק בהצלת נפשות. ודבר זה לומדים ממרדכי היהודי שהיה צריך לעסוק בהצלת נפשות של "כל כלל ישראל", ומחמת עיסוקו זה כתוב עליו שהיה רצוי "לרוב" אחיו ולא "לכל" אחיו כי קצת מהסנהדרין פרשו ממנו.

דברי הח"ח זצ"ל בספרו תורת הבית

וכדאי להביא את לשונו של החפץ חיים זצ"ל בספרו תורת הבית (פ"ה) אשר כתב גם כדברים הללו, וזת"ד: וראה נא אחי עד כמה צריך להוקיר כל שעה שלא להתבטל מלימוד התורה, דהנה אם היה מזדמן לאדם להציל נפש מישראל מלטבוע בנהר, כמה היה שמח שמחה גדולה, וכל ימי חייו היה זוכר אותו היום ואותה השעה שזכה להציל נפש מישראל ממות, וכמו שאמרו ז"ל שהמקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם מלא. וכל שכן אם היה מזדמן לו להציל כמה נפשות, היה שמחתו רב מאוד.

ועתה אחי, ראה נא מה שאמרו חז"ל במסכת מגילה "גדול תלמוד תורה מהצלת נפשות" והביאו ראיה על זה מקרא. וביאורו - דאף שלמען הציל נפשות בודאי אנו מחוייבים לבטל מת"ת, ואף בשביל מצוה אחרת כשאי אפשר לעשותה על ידי אחרים. אבל באפשר המצוה לעשות על ידי אחרים, גדולה היא התורה מכל המצוות.

ואף בענין פיקוח נפשות, אם נזדמן לאחד להציל נפשות ולשני לא נזדמן זה ורק עסק בתורה, וישאלו אותנו: מי הפעיל יותר? לכאורה היו הכל משיבין, כי המציל נפשות הגדיל לעשות. אבל חז"ל גילו לנו שאף

שגדול מצותה של פיקוח נפש מאוד, אבל זה שלא נודמן לו מצוה זו ורק עסק בתורה באותו הזמן לא נופל ממנו, ואדרבה הוא הגדיל לעשות, שגדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות.

ולכן מי שיושב ועוסק בתורה צריך להרגיש את עצמו חשוב ומאושר יותר ממי שהציל נפש, או אפילו את כל הכלל ישראל מאבדון, וכן ממי שמחלק הרבה צדקות ועושה גדולות וחסדים, שהרי גדול ת"ת יותר מהצלת נפשות!

מעשה עם המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל

ומסופר שפעם אחד היה בחור ישיבה שעבר ליד נהר וראה שם ילד שעומד לטבוע, נכנס לתוך הנהר והצילו. הלך אותו בחור וסיפר הדבר בהתפעלות למשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל. המשגיח זצ"ל לקח אותו לאולם הישיבה והראה לו את הבחורים היושבים ולומדים ואמר לו: תדע לך "הם עושים מצוה גדולה יותר"!

וזו היא ההערכה האמיתית שצריכה להיות לנו.

ולהמתיק את הדברים יש להביא כאן דבר נפלא.

אוי לו לפפוס בן יהודה שנתפס על דברים בטלים...

הגמרא במסכת ברכות (דף סא:) מספרת על פפוס בן יהודה שראה את רבי עקיבא שהיה מקהיל קהילות ברבים ועוסק בתורה. ואמר לו: אי אתה מתירא מפני המלכות? אמר לו אמשול לך משל למה הדבר דומה, לשועל שהיה מהלך על גב הנהר וראה דגים שהיו מתקבצים ממקום למקום, אמר להם, מפני מה אתם בורחים? אמרו לו מפני רשתות שמביאים עלינו בני אדם. אמר להם, רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם כשם שדרו אבותי עם אבותיכם? אמרו לו, אתה הוא שאומרים עליך פקח שבחיות?! לא

הראנו בבנינו

פקח אתה אלא טיפש אתה! ומה במקום חיותינו אנו מתיראין במקום מיתתנו על אחת כמה וכמה. המשיך רבי עקיבא ואמר לו: אף אנחנו עכשיו שאנו יושבים ועוסקים בתורה שכתוב בה "כי הוא חייך ואורך ימך" כך, אם אנו הולכים ומבטלים ממנה על אחת כמה וכמה! ממשיכה הגמרא ואומרת: לא היו ימים מועטים עד שתפסוהו לר"ע וחבשוהו בבית האסורים וכן תפסו את פפוס בן יהודה וחבשוהו אצלו. ואז אמר לו פפוס בן יהודה לרבי עקיבא: "אשריך רבי עקיבא שנתפסת על דברי תורה אוי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים".

יש גמרא אחרת במסכת בבא בתרא (דף י:) שאומרת: הרוגי מלכות אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן. ושואלת הגמרא מאן ניהו? אילימא ר"ע וחבריו משום הרוגי מלכות ותו לא? כלומר הם הרי גם בלי להיות הרוגי מלכות אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן.

ואם כן מי הם אותם הרוגי מלכות?

ומתרצת הגמרא שהם "הרוגי לוד". פרש"י זצ"ל וז"ל: הרוגי לוד, לוליינוס ופפוס אחים שהרגם טוריינוס הרשע בלוד כדאמרין במסכת תענית (דף יח:) על ידי גזירה שנגזרה על ישראל להשמיד על שנמצאת בת מלך הרוגה וחשדו את ישראל עליה ועמדו האחים הללו ואמרו: מה לכם על ישראל אנו הרגנוה.

הגר"א זצ"ל כותב במקום אחד שזה אותו פפוס בן יהודה שדיבר עם רבי עקיבא. זאת אומרת שהוא מסר נפשו למיתה בשביל הצלת כל כלל ישראל!

ותמה על זה הגרש"ד פינקוס זצ"ל, וראיתי שכיון לדעת הספר רביד הזהב עה"ת מהגאון רבי דוב בער טריוויש זצ"ל שהיה אב"ד בוילנא בימי הגר"א זצ"ל, שלכאורה תמוה, למה פפוס אמר על עצמו לרבי עקיבא שנתפס על "דברים בטלים" וכי להציל את כלל ישראל הם דברים בטלים?!

אבל התירוץ הוא שאכן כן הוא. ביחס לתורה זה נחשב לדברים בטלים! גם להציל את הכלל ישראל!

והמוסר שאנו צריכים לקחת מזה הוא שלא מדברים כאן על דברים בטלים "שלנו", איבוד זמן, ביטול זמן, ודברים שכרוכים באיסורים ח"ו, מדובר כאן על הצלת נפשות של כלל ישראל, ובכ"ז נחשב לדברים בטלים! נורא!

וכן ראיתי שהאור החיים הקדוש בספרו ראשון לציון על משלי (ג, טז) כותב על הפסוק: "וכל חפצך לא ישוו בה" וז"ל: רצה לומר, כל דבר אשר תחפוץ אותו מאיזה אופן שיהיה, או מצד גדולה או רצון או עריבות הענין, הכל לגבי התורה לא ישוו כלום!

וזהו מה שאנו צריכים להרגיש ולדעת, וממילא לחיות עם הנחה זו, שכל דבר שבעולם כלפי התורה הינו דברים בטלים. וא"כ לא כל כך בקלות נוותר על לימוד התורה.

וממילא לפי זה יוצא שאנחנו צריכים להסתכל על אלו שלא זכו ללמוד תורה כמו מסכנים, מסכנים כפשוטו! שאין להם כלום, ואנו לעומתם צריכים להרגיש את ה"אשרינו מה טוב חלקינו" שאנו לומדים תורה, כי תורה זה הכל.

גדולה ת"ת יותר מהקרבנות

הגמרא במסכת מכות (דף י.) אומרת: וא"ר יהושע בן לוי מאי דכתיב (תהלים קכב, א) "שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי בית ה' נלך" אמר דוד לפני הקב"ה, רבש"ע שמעתי בני אדם אומרים מתי ימות זקן זה ויבוא שלמה בנו ויבנה בית הבחירה ונעלה לרגל ושמחתי. אמר לו הקב"ה "כי טוב יום בחצריך מאלף" טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה לפני מאלף עולות שעתידי שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח.

מכאן רואים עוד את המעלה העצומה שיש לתלמוד תורה. ומה שבאמת

הראנו בבנינו

לא מתפעלים מגמרא זו הוא בגלל שאין לנו שום השגה מה היה הענין של הקרבנות. ולכן כדאי לראות קצת מדברי חז"ל על ענין הקרבנות.

וראשית כל יש לדעת שכדי שכהן יוכל להקריב קרבן על גבי המזבח היה צריך קודם כל להתעלות בדרגות רבות של מסירות נפש, וכן כל יחיד היה מתעלה מאוד כשהיה מקריב קרבן.

וכבר כתוב בגמרא במסכת נזיר (דף כג:) שבשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק הרשע זכה ויצאה ממנו רות!

ובמדרש רבה (פ' צו, ח, ג) כתוב: אמר רבי ברכיה: חביב קרבן של אהרן לפני הקב"ה כשנים עשר שבטים!

ובמסכת תענית (דף כז:) מובא: אמר רב אסי: אלמלי מעמדות (פרש"י ז"ל: עסקי קרבנות) לא נתקיימו שמים וארץ. ורואים מכל זה את גודל ענין הקרבנות, ואעפ"כ כתוב שיותר טוב יום אחד של לימוד תורה מאלף קרבנות!

ללמדינו עד כמה כוחו העצום של לימוד התורה.

ממזר תלמיד חכם קודם לכה"ג עם הארץ

המשנה במסכת הוריות (דף יג.) אומרת: ממזר ת"ח קודם לכה"ג עם הארץ. ובגמרא שם: מנה"מ אמר רבי אחא ברבי חנינא דאמר קרא (משלי ג, טו) "יקרה היא מפנינים" מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים.

דברי הגמרא הללו הם נפלאים למי שמתבונן בהם. כוחו הגדול של תלמיד חכם שהוא יותר גדול מהאיש הכי קדוש שיש לעם ישראל ובמקום הכי קדוש שאפשר, כהן גדול שנכנס לפני ולפנים!

וזה מה שצריכים לדעת, החשיבות הגדולה של התורה הקדושה שהיא מעל כל שאר הדברים.

הגאון רבי ברוך בער זצ"ל: אני מוחה!

ומסופר שהיתה פעם אסיפה של גדולי תורה, ואחד הנואמים שהיה אדם גדול וקדוש, עמד ודיבר בחום ובהתלהבות. בתוך הדברים אמר: "צריך לדעת שהתורה היא החמצן של החיים!". מיד קם ממקומו הגאון רבי ברוך בער זצ"ל בעל הברכת שמואל והכריז: אני מוחה! אני מוחה על המשפט הזה שהתורה היא החמצן של החיים, כי אם כך, אז משמע שיש שני דברים חיים וחמצן, ועל ידי התורה אפשר להגיע לחיים אלו, וזה שקר! כי אין כאן שני דברים, כי אם דבר אחד "התורה", וזה גופא החיים ואפס זולתה!

סוד ההצלחה של ראש ישיבת לייקוואוד הגר"א קוטלר זצ"ל

נסיים עם סיפור שסיפר הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל, בהיות ענין זה סוד הצלחתו בחיים של ראש ישיבת לייקוואוד, לדעת תמיד ש"כשלומדים תורה לא מפסידים".

אביו היה סוחר עורות בעירה בליטא, בתקופה מסויימת שהמציב בענף זה היה בכי רע, סבלו בני הבית מחרפת רעב, כמעט שלא היה מה לאכול בבית. לאבא היתה קביעות ללמוד שעתיים אחרי התפילה ואת השעותיים האלו לא ביטל בשום אופן מימיו.

ויהי היום והגיע לבית סוחר עשיר וביקש לעשות עסקה גדולה אשר היה אמור להיות ריווח עצום ממנה. אולם העשיר הגיע בשעת לימודו הקבוע. ניגשה אמו של הגר"א קוטלר זצ"ל ודפקה בחזקה על הדלת ואמרה לבעלה שאולי כדאי לצאת לכמה דקות לגמור את העסקה הרצינית הזו.

מבעד לדלת נשמע קולו של האב: לך ואמרי לו שאם הוא מעוניין להמתין עד שאגמור הלימוד שלי, מה טוב, ואם לאו, שילך לדרכו לשלום,

הראנו בבנינו

ואם נגזר עלי שאמכור את הסחורה וארויח כסף אז אעשה זאת גם בלעדיו,
הרי מזונותיו של אדם קצובים לו מר"ה עד ר"ה!

לימים סיפר הגר"א קוטלר זצ"ל שזה מה שהעניק האבא שלו לכל
הילדים. במסירותו לתורה הוא עורר בהם האמונה הפשוטה ש"כשלומדים
תורה אף פעם לא מפסידים!", וסיים ואמר, שממנו גם הוא רכש את
המסירות נפש לתורה.

סיבת החורבן - על דלא עבדו לפנים משורת הדין

הגמרא במסכת בבא מציעא (דף ל:) אומרת: אמר רבי יוחנן: לא חרבה ירושלים אלא על שהעמידו דיניהם על דין תורה ולא עבדו לפנים משורת הדין.

הקשר בין בנין ירושלים להנהגה של לפנים משורת הדין

והנה הקשר שיש בין חורבן ירושלים לבין "לא עבדו לפנים משורת הדין", מרומז כבר בפסוק בפרשת ואתחנן (ו, יח) "ועשית הישר והטוב בעיני ה' למען ייטב לך ובאת וירשת את הארץ הטובה אשר נשבע ה' לאבותיך". רש"י זצ"ל פירש ש"ועשית הישר והטוב" זו פרשת לפנים משורת הדין. ובגמרא במסכת ברכות (דף מח:) מבואר ש"הארץ הטובה" היא ירושלים. הרי לנו מזה שהנהגה של "לפנים משורת הדין", היא הגורמת לירושת ירושלים הבנויה. ומכלל הן אתה שומע לאו, דהיינו, שעל ידי שהעמידו דיניהם על דין תורה ולא עבדו לפנים משורת הדין, אז זה מה שגרם לחורבן ירושלים!

למה נחרב הבית על שלא נהגו ב"מידת חסידות"?

אמנם, כבר הקשה בספר "בן יהודע" שקשה להבין את זה, וכי בשביל שלא נהגו "במידת חסידות", "לפנים משורת הדין", תחרב ירושלים? ולמה אינו תולה החורבן בעבירות חמורות שהיו בידם? וכבר התקשו בזה רבים.

אבל הביאור הוא, שכאשר ישראל עושים לפנים משורת הדין, אז במידה כנגד מידה מתנהג הקב"ה עמהם לפנים משורת הדין, ואין מענישים כפי חיובם על עבירות שבידם, ומכיון שישראל בזמן חורבן הבית לא עשו לפנים משורת הדין, כמו כן לא התנהג ה' אתם לפנים משורת הדין, ונחרבה ירושלים בגלל עבירות שבידם.

לכן כדאי לדבר על ענין חשוב זה, שהוא: הנהגה הראויה של "לפנים משורת הדין", "הידור ודקדוק במצוות", "חומרות בהנהגה ובדינים", וזה דבר הנוגע להרבה דברים, וכמו שנראה שבמשך השנה אנו רואים הנהגה זו כסדר במעגל השנה.

ונתחיל עם ראש השנה.

ענינו של שופר- הנהגה של לפנים משורת הדין

יש יסוד גדול שצריכים לדעת הנוגע לכל השנה בכלל ולראש השנה בפרט.

אחד מן הזמנים הכי חשובים ביום ר"ה, ואולי הכי חשוב, הוא זמן "תקיעת שופר". על ידי השופר אנו מעוררים הנהגה של חסד ורחמים, וכן תוקעין כדי שיעלה זכרוננו לפניו יתברך לטובה. כמו כן על ידי תקיעת השופר הקב"ה כביכול עומד מכסא הדין ויושב בכסא החסד והרחמים.

ובעצם מצות היום היא המצוה של "תקיעת שופר" והיא ההצלה שלנו. עד שכתוב בגמרא במסכת ר"ה (דף טז:): וא"ר יצחק כל שנה שאין תוקעין בה בתחילתה מריעין לה בסופה, ב"מ.

סיבת החורבן - על דלא עבדו לפני משורת הדין

אכן כדאי לבאר מה הענין של מצוה גדולה זו של "תקיעת שופר", ומה יכולים ללמוד ממנה למשך כל השנה.

עוד מובא בגמרא (שם): ואמר רבי יצחק למה תוקעין בר"ה? למה תוקעין? רחמנא אמר תקעו. אלא למה מריעין? מריעין? רחמנא אמר זכרון תרועה. אלא למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדים? ומתרצת הגמרא: "כדי לערבב השטן".

ויש להבין איך וממה מתבלבל השטן?

ראיתי מובא בשם הגרעק"א זצ"ל, וכן כתב גם בעל ההפלאה זצ"ל בהקדמת ספר המקנה (פתחא זעירא אות ט'), על פי מה שפירש רש"י זצ"ל שהשטן מתבלבל על ידי ששומע שישראל מחבבין את המצוות ולכן מסתתמין דבריו. והענין הוא, כיון שרואה שכלל ישראל מחבבין את המצוות הוא ירא לשטנם ולהגיד את העבירות שלהם. דהנה אמרו חז"ל דמי שעושה "תשובה מיראה" זדונות נעשו לו כשגגות, ומי שעושה "תשובה מאהבה" זדונות נעשו לו כזכויות. ולכן כיון שרואה השטן שכלל ישראל מחבבין את המצוות הרי זה סימן שעובדים את הקב"ה מאהבה, כי כשעובדים מיראה אין מחבבין את המצוות, אלא עושים רק את "ההכרח" "החיוב" "המינימום" כדי שלא ליענש. אבל כשמחבבין את המצוות אז עושים "יותר" ממה שחייבים לעשות, ולכן השטן ירא לשטנם ולהגיד את העבירות שלהם, כי מכל עבירה שיגיד יתוסף לנו עוד זכות ומצוה, כי הרי השב מאהבה, זדונות נעשו לו כזכויות, ולכן הוא מתבלבל ומתערבב לגמרי ושתיקתו יפה לו מדיבורו. וכעין זה פירש גם רבינו חננאל זצ"ל שהשטן מתערבב כאשר רואה איך אנו "מדקדקין" במצוות, כי חוזרים לתקוע כדי לצאת מצוה מן המובחר.

סגולה לזכות בדין – הנהגה של "לפנים משורת הדין"

וראיתי בספר משנת רבי אהרן (ח"ב עמ' ה, ריד) שביאר ביתר דגש שלכאורה קשה, איך על ידי שמחבבין את המצוות השטן מתעכב מלהשטין, הרי

ממ"נ, אם צודקים טענותיו מה יועיל ה"חיבוב מצוה" במה שתוקעין ומריעין כשהן יושבים וכשהן עומדים, ואם אין לטענותיו סמך ובסיס, אז בלאו הכי מסתתמין דבריו, ואם כן חיבוב מצוה למה לי.

וביאר הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל עפ"י דברי הגמרא בברכות (דף כ:): אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבנו של עולם כתוב בתורתך (דברים י, יז) "אשר לא ישא פנים ולא יקח שוחד" והלא אתה נושא פנים לישראל דכתיב (במדבר י, כו) "ישא ה' פניו אליך". אמר להם וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה (דברים ה, י) "ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוך" והם מדקדקים על עצמם עד כזית ועד כביצה.

הרי שכאשר ישראל מחמירים על עצמם ועושים יותר ממה שנתחייבו מעיקר הדין, חיבוב מצוה זה גורם לנשיאות פנים, מדה כנגד מדה, כי כפי שהם עושים "לפנים משורת הדין" כך הקב"ה מוותר על מידת הדין, ועל ידי זה מסתתמין טענותיו של השטן, משום שחושב שאפילו אם ישטין הרי הקב"ה ישא להם פנים, וכמו שמוצאים אצל בעלי דינים שמסתתמין טענות האחד כשרואה שהדיין נושא פנים לשני.

ולכן, הוסיף הגר"א קוטלר זצ"ל וסיים: מי שעושה יותר מחיובו זוהי סגולה לזכות ע"י כך בדין!

גודל המעלה של מי שמתנהג "לפנים משורת הדין"

וכדאי להאריך הדיבור על ענין חשוב זה, והוא: הצורך שיש לאדם שיתנהג בכל דרכיו והליכותיו "לפנים משורת הדין", דהיינו עם "הידורים וחומרות", ועל ידי זה יוכל לקבל הנהגה מצד הקב"ה כלפיו של "לפנים משורת הדין" של חסד ורחמים וכל ההשפעות הטובות.

ולפני שנמשיך בביאור הענין על פי סדר המועדים, כדאי להביט קצת בדברי רבותינו ז"ל שרואים מדבריהם את גודל המעלה של מי שמתנהג "לפנים משורת הדין", ובזה אולי נוכל לעקור את המחשבה המתגנבת בלב

סיבת החורבן - על דלא עבדו לפני משורת הדין

הרבה אנשים שהיא "למה נחמיר הרי יש על מי לסמוך" או "בדרבנן הלך אחר המקיל", "זה לא אסור לכו"ע, יש מקילים".
וזה מה שאנו צריכים לקבוע בתוך לבנו: שאי אפשר לנו לחיות לכתחילה חיים של בדיעבד!

שירי מצוה מעכבים את הפורענות

הגמרא במסכת סוכה (דף לח.) אומרת: "שירי מצוה מעכבין את הפורענות". וביאר בזה הגר"א קוטלר זצ"ל (משנת רבי אהרן ח"א עמ' עט) שהכונה בזה היא, שאף שבדיעבד יוצא ידי חובה בלי לעשות חלק זה, אך הפעולה כתיקונה הנעשית עם ה"שיריים" שבה, זה מעכב את הפורענות. ובכל ענין כך הוא וגם בתורה, וכמו שיש המזלזלים בסוף הזמן, וחושבים הרי העיקר כבר עבר ומזלזלים בשיריים, ובאמת השיריים הם עיקר גדול.

עבור "הידורים וחומרות" משלמים השכר כאן בעולם הזה!

ולא רק שהנהגה זו סגולתה לעכב את הפורענות, אלא שמי "שמהדר" במצוות יותר מכפי החיוב, אז הקב"ה משלם לו שכר עבור אותו הידור כאן בעולם הזה. והדברים מפורשים במסכת ב"ק (דף ט:) שהגמרא אומרת: אמר רבי זירא: בהידור מצוה עד שליש. במערבא אמרי משמיה דרבי זירא עד שליש משלו מכאן ואילך משל הקב"ה. ופירש"י זצ"ל וז"ל: מכאן ואילך: מזה שיוסיף בהידור יותר על שליש יפרע לו הקב"ה בחייו. והתוספות (ד"ה משל) כתבו שעל זה נאמר שאוכל מפירותיהם בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא.

והביאור בזה הוא על פי דברי הגמרא במסכת קידושין (דף לט:) שאומרת ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא. והענין הוא כמו שפירש במכתב מאלהו (ח"א עמ' 4) שבמציאות לא שייך תשלום שכר במצוות בעולם הזה. אבל מגמרא זו מבואר שעל "הידור", על "חומרא", על כל דבר שעושים יותר ממה שהיו חייבים כן שייך תשלום בעולם הזה וזהו שכתוב "מכאן ואילך משל הקב"ה".

דברי הרמח"ל זצ"ל בענין זה

ורואים שהנהגה זו אינה לאנשים מיוחדים, בעלי מדרגה גדולה, בין של קדושים וכו'. אלא זה דבר הנוגע לכל אחד ואחד מאיתנו המשתוקק לעלות במדרגות התורה והיראת שמים. שהרי הרמח"ל זצ"ל בספרו מסילת ישרים (פרק יד) כשמבאר את חלקי הפרישות כותב שחלקי הפרישות הראשיים הם שלושה. יש פרישות בהנאות, פרישות בדינים ופרישות במנהגים. לגבי פרישות בדינים כותב כך, ונעתיק לשונו: והפרישות בדינים הוא להחמיר בהם תמיד, לחוש אפילו לדברי יחיד במחלוקות אם טעמו נראה, אפילו שאין הלכה כמותו, ובתנאי שלא יהיה חומרו קולו, ולהחמיר בספיקות אפילו במקום שאפשר להקל בהם. וכבר זכרתי למעלה שאין ללמוד ממה שהותר על כל ישראל, לפרושים שיש להם להרחיק מן הכיעור ומן הדומה לו ומן הדומה לדומה.

אבל כדאי להדגיש מה שהרמח"ל זצ"ל הזכיר שכל זה בתנאי "שלא יהיה חומרו קולו", והיינו שעל האדם לדעת איך ועל מה עליו להחמיר. וברור שלפני שמחמירים צריכים לדאוג לקיים את עיקר הדין כמו שצריך, ולא לעשות את העיקר טפל.

לפעמים יש "חומרות" שהן בעצם "עבירות"...

וכבר ספרו על יהודי אחד שהיה נמוך קומה מאוד, וקרה פעם שיהודי שראה אותו לראשונה, שמח שמחה עצומה על ה"מצוה" הגדולה שנזדמנה לידו ורצה לברך עליו ברכת "משנה הבריות" בשם ומלכות, תפס אותו בידיו והגביהו מן הקרקע, כי הרי כל דבר שמברכים עליו צריכים לאוחזו בימינו... וכדי שההוא יוכל לענות אמון, כי הרי "גדול העונה יותר מן המברך", בירך בקול רם...

מעשה שסיפר החזו"א זצ"ל

החזו"א זצ"ל סיפר שהיה לו שכן עשיר. שאלתי אותו פעם - אמר החזו"א זצ"ל - היודע אתה שיש לך שכן עני מרוד? והוא ענה: כן, יודע הוא שיש לו שכן עני מרוד. ואם כן למה אתה לא מפרנס אותו? למה אינך נותן לו כסף כדי להוציאו ממצבו הדל? תשובת השכן היתה: בפורים יש מצוה של מתנות לאביונים. אמנם כל הפושט יד נותנים לו, אבל יש הידור שיהיה "אביון" ממש, והרי אני כל שנה מקיים מצוה זו בהידור רב על ידי שאני נותן לשכן זה בפורים מתנות לאביונים, ואם אני יתן לו כסף גם במשך השנה כדי להוציאו ממצבו, אם כן איך אוכל לקיים מצות מתנות לאביונים בהידור לפי כל השיטות?!...

הרי רואים מכאן איזה "חומרות" שאין לעשות. אבל אנו לא מדברים על זה, אלא מדברים על חומרות שהם הידור במצוה, ובהם יוצאים י"ח עוד שיטות בפוסקים למרות שלא נפסקו להלכה, חומרות שעל ידם האדם יוכל להתרומם יותר, לשמור על עצמו יותר, ולגדור את עצמו יותר.

כדאי לראות איך שחז"ל קבעו כמעט בכל המועדים ענין זה של "חומרות" ו"הידורים", הנהגה של לפני משורת הדין. כבר דברנו על ראש השנה שזה כל הענין של עירבוב השטן על ידי השופר, ועתה נעבור לפי סדר מועדי השנה.

הנהגה הראויה לעשרת ימי תשובה

כתב החיי אדם זצ"ל (כלל קמ"ג): ולכן מהראוי שיתנהג האדם בעשרת ימי תשובה בדברים וחומרות, אף שאינו נזהר בו כל השנה, כי גם הקב"ה מתנהג בחסידות עם בריותיו. והאוכלים פת פלטר כל השנה, בימים האלו ראוי שלא לאכול כי אם פת ישראל, וכן בכל הדברים.

ובעצם כך פסק השו"ע זצ"ל (סימן תרג ס"א) ומקורו מהירושלמי, שאף מי שאינו נזהר מפת של עכו"ם, בעשרת ימי תשובה צריך להזהר, וכן כתב

הראנו בבנינו

המשנ"ב זצ"ל בשער הציון (סימן תרט ס"ק א) שבעשרת ימי תשובה יש להחמיר אפילו בדבר המותר מדינא.

החיוב להדר בקניית ד' מינים

הביאור הלכה בתחילת סימן תרנ"ו מביא שאם יש לאדם אתרוג או לולב כשר עפ"י ההלכה אמנם יש שיטות שפוסלים אותו, אפילו שלא נפסק כמו אותם שיטות, "חייב להוסיף שליש" לקיים הידור מצוה כדי לצאת באתרוג הכשר לכו"ע. רואים מזה שגם צריך להוציא כסף כדי להשיג מעלה זו של הידור מצוה.

לימוד נפלא מהיו"ט של חנוכה

הגמרא במסכת תענית (דף כ:) מביאה מה דאמר רבי ינאי שלעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר עושין לי נס, שמא אין עושין לו נס, ואם תמצא לומר עושין לו נס, מנכין לו מזכויותיו. ובהמשך שם (דף כד:) הגמרא מספרת כך: אמר רב מרי ברה דבת שמואל. אני הייתי עומד על שפת הנהר ששמו פפא וראיתי מלאכים שהיו נראים כמלחי ספינה, והיו מביאים חול ומילאו בו את הספינה, החול נהפך לקמח משובח כסולת, והם עומדים ומוכרים אותו. כיון שראו זאת האנשים, באו כולם לקנות מקמח זה. אמר להם רבי יהודה: מקמח זה לא תקנו, משום דמעשה ניסים הוא. ופירש רש"י זצ"ל ד"ה אמר להו מעשה ניסים הוא וז"ל: ובמה דאפשר להתרחק ממעשה ניסים יותר טוב ונכון. וכן מצינו בגמרא במסכת שבת (דף נג:) שמספרת כך: ת"ר מעשה באחד שמתה אשתו והניחה בן לינק ולא היה לו שכר מניקה ליתן ונעשה לו נס ונפתחו לו דדין כשני דדי אשה והניק את בנו. אמר רב יוסף בא וראה כמה גדול אדם זה שנעשה לו נס כזה. א"ל אביי אדרבה כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית.

סיבת החורבן - על דלא עבדו לפני משורת הדין

מבואר מכל הני מקומות שלא טוב כשעושים לבן אדם נס, וכמו שכתב רש"י זצ"ל שבכל מה שאפשר להתרחק ממעשה ניסים יותר טוב ונכון. ואם כן יש לנו לשאול שאלה גדולה.

הרי כולנו מכירים מה שקרה בחנוכה.

הגמרא במסכת שבת (דף כא:) אומרת וז"ל: מאי חנוכה דת"ר בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אנן דלא למספד בהון ודלא להתענות בהון. שכשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמונים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול ולא היה בו אלא להדליק יום אחד. "נעשה בו נס" והדליקו ממנו שמונה ימים. לשנה אחרת קבעום ועשאוּם ימים טובים בהלל והודאה. עד כאן לשון הגמרא.

והשאלה המפורסמת היא, למה הקב"ה היה צריך לעשות להם "נס" אחרי שהיה להם שמן בפך שהיה מספיק ליום אחד ואם כן לא היו זקוקים לנס. ועוד קשה מה שהקשה הפני יהושע זצ"ל שם וז"ל: יש לתמוה כל טורח הנס למה, דהא קיי"ל "טומאה הותרה בציבור" והיו יכולים להדליק בשמן טמא, ולמאן דאמר שטומאה הותרה בציבור, אפילו הדורי לא מהדרינן כדאיתא ביומא. ואם כן קשה טובא.

יוצא לפי דברי הפני יהושע זצ"ל הללו שלא היו זקוקים לנס כלל, כי יכלו להדליק בשמן טמא, וגם לפי כל מה שהבאנו דלא פשוט להנות ממעשה ניסים, אם כן צע"ג למה הקב"ה עשה להם נס?

הרבה תירוצים נאמרו על זה, אבל מה שנוגע לענינינו הוא מה שראיתי מתרצים כמדומני בשם בעל חידושי הרי"ם זצ"ל שכתב, שבעצם נכון הוא שעל פי הדין היו יכולים להדליק באותו פך שמן שמצאו, או אפילו בשמן טמא וכקושית הפנ"י זצ"ל, אלא שהקב"ה עשה להם נס, ללמדנו שלא טוב תמיד לחפש קולות ולעשות רק לפי מה שהדין מחייב, אלא יש

הראנו בבנינו

"להדר" במצוות, ולכן היו צריכים לשמן של נס שהיה טהור לגמרי כדי שיוכלו לקיים מצות הדלקת המנורה בהידור רב!

ולפ"ז נבין למה דוקא בנר חנוכה מצאנו שתקנו דין מיוחד למהדרין ולמהדרין מן המהדרין, מה שלא מצאנו במצוות אחרות, כי עיקר הנס היה לצורך הידור מצוה!

מפני מה התחייבו כליה בדורו של מרדכי היהודי

בענין יו"ט של פורים, הגמרא במסכת מגילה (דף יב.) אומרת: שאלו תלמידיו את רשב"י מפני מה נתחייבו שונאיהן של ישראל שבאותו הדור כליה. אמר להם אמרו אתם, אמרו לו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע. א"כ שבשושן יהרגו ובכל העולם כולו אל יהרגו. אמרו לו אמור אתה, אמר להם מפני שהשתחוו לצלם. אמרו לו וכי משוא פנים יש בדבר? אמר להם "הם לא עשו אלא לפנים אף הקב"ה לא עשה עמהן אלא לפנים".

הרבה קושיות ותירוצים נאמרו על דברי הגמרא אלו השואלת על הסיבה לגזירת הכליה על כלל ישראל בזמן מרדכי היהודי, אבל לפי דרכינו מצאתי שביארו המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, וכן בספר שפתי חיים, ובמשנת רבי אהרן ובכוכבי אור, שהרי לפי מה שנאמר שנהנו מסעודתו של אותו רשע, הרי היתה זו סעודה עם "הכשר" בלי שום תערובת איסור ובלי שום פקפוק, ולא היה שום חטא ממש, וכן בחטא של ההשתחויה לצלם, הם עשו רק "לפנים" אבל אם הכלל ישראל היו עושים "לפנים" משורת הדין, והיו מוסרים עצמם למיתה לכבודו יתברך, אז הקב"ה היה מציל אותם בודאי, וכמו שמצינו אצל חנניה מישאל ועזריה שמסרו נפשם ועי"ז ניצולו בנס גלוי.

וזה היה החטא, שעשו רק "לפנים" דהיינו מה שהיו צריכים לעשות על פי הדין, דהיינו, שבסעודה הכל היה כשר, ואם כן מעיקר הדין היו יכולים להשתתף בסעודה, וגם לגבי ההשתחויה לצלם עשו רק מיראה, וכמו שיש

סיבת החורבן - על דלא עבדו לפני משורת הדין

מפרשים שהם עשו רק "לפנים", דהכונה היא שעשו רק מ"בחוק" מצד הפנים, אבל בתוך תוכם הם לא חשבו ח"ו להשתחוות לאף אחד. אמנם אילו היו עושים "לפנים משורת הדין" לא היו מתחייבים כליה. רואים מזה את גודל הענין של התנהגות "לפנים משורת הדין".

כלל ישראל מתנהגים בכמה מיני חומרות בחג הפסח

עוד רואים הנהגה זו אצל כלל ישראל במה שנוגע לחג הפסח. בספר משנת חסידים כותב: "והשומר פסח מחימוץ כהלכתו, ויחמיר בו בכל החומרות שמחמירים המחמירים, יועיל לנפשו מאוד כל השנה". וכן בספר יסוד ושורש העבודה (ש"ט, פ"ז) כתב: האריז"ל מזהיר מאוד על זהירות משהו חמץ בפסח, וכתב: שיחמיר בכל החומרות של כל הפוסקים. והזהיר מומשהו חמץ בפסח, מובטח לו שלא יחטא כל השנה! עכ"ל. ובשם הרבי רב בונים מפרשיסחא זצ"ל מובא, שהחומרות של חג הפסח אין להם שיעור, וכל המוסיף הרי זה משובח.

מעשה עם האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל

ומסופר על האדמו"ר מסאטמאר זצ"ל שהיה מצווה לגבאי קהלתו שלא להעמיד בבית המדרש דוד מים וקפה לשתייה בכל ימי הפסח כמו בכל השנה, אף כי יכלו לסדר הכל בכלים חדשים בזהירות גדולה בלי חשש כלשהו. ונימק טעמו, כי צריכים לחזק את הילדים בחומרא המקובלת כי בחג הפסח אין לטעום דבר חוץ לבית, ולכן כשיראו הקטנים שבפסח אין נותנים לשתות קפה בבית המדרש יחקק בלבם היטב חומרא זו...

הנהגת הסבא מסלבודקא זצ"ל באכילת מרור

וכדאי לספר בענין פסח, מה שמספרים על הסבא מסלבודקא זצ"ל, שבכל שנה כשהיה אוכל "מרור" בליל הסדר היה נופל למשכב, והיה צריך

הראנו בבנינו

לבקש שיעירו אותו חצי שעה קודם חצות כדי שיוכל לקיים גם מצות אכילת האפיקומן כתיקונה. שאלו אותו תלמידיו, למה אינו מחפש קולא שיוכל לסמוך עליה ולאכול משהו אחר במקום ה"מרור" שמזיק לו כל כך, או שיוכל לאכול שיעור כזית יותר קטן מהרגיל וכדומה? וענה להם הסבא זצ"ל: וכי קולות זה מה שאנו מחפשים?! תדעו לכם שאם נחפש קולות אפשר למצוא קולות והיתרים בכל התורה כולה. וכי זה מה שאנו מחפשים?!

חומרות והידורים בעניני מקוואות

עוד מקום שמצינו שנוהגים בו על פי "חומרות והידורים" הוא בענין מקוואות. שמצינו בספרי הפוסקים הגדרה מיוחדת שלא מצינו בשאר מקומות. והוא שיש לראות שהמקווה תהא כשרה "לפי כל הדעות והשיטות והחומרות" ולא ללכת בזה אחר רוב דעות, וחוששים לשיטת יחיד אף שאין אנו פוסקים כמותו להלכה!

ולכן מנהג ישראל הוא, שיען כי טהרת עם ישראל תלויה בזה, לכן בעניני מקוואות מחמירים בכל מקום שרק אפשר להחמיר.

ויעוין בחזו"א זצ"ל (יו"ד ס' קכה אות ג') שכותב שיחיד המתרחק תמיד מן הספיקות רשאי להחמיר גם בספק דרבנן ולא נקרא שהוא מן המתמיהים ע"ש.

היוצא מדברינו שיש ענין גדול להתנהג "לפנים משורת הדין" עם הידורים וחומרות ובזה אנו זוכים להנהגה של לפנים משורת הדין. ובזה נזכה גם לבנין בית המקדש בב"א.

עיכוב הגאולה על ידי חילול כבוד בתי כנסיות

הקדם דבר:

כבר דיברנו על כמה דברים ש"גרמו" לחורבן הבית. דיברנו על הענין "שלא מעריכים דיו את התורה", וזה מה שהביא הר"ן זצ"ל בנדרים (דף פא.) "שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כדי לברך עליה", וגם דיברנו על הענין של "חילול שבת" "שנאת חנם" ו"צער השכינה" שכל אלה הם מהדברים שגרמו לחורבן הבית. ועתה, אחרי שאנו נמצאים כבר בעמקי הגלות, נדבר על ענין אחר שבגללו "מעכבים" את הגאולה מלבוא, ואם לא נשתפר בענין זה ולא נתקן את זה, אז יהיה קשה שנוכל לקרב את הגאולה.

חומר העוון של שיחה בטילה בבית הכנסת

איתא בזוהר הקדוש בפרשת אחרי מות (דף עה:): תאנא: על שלושה דברים מתעכבים ישראל בגלות.

(א) על שגורמים קלון ובזיון להשכינה כשהיא בגלות.

(ב) על שמחזירים פניהם מן השכינה.

(ג) ועל שמטמאים עצמם בעוונותיהם לפני השכינה.

קעג

הראנו בבנינו

וכותב המהר"י באסאן זצ"ל בספר לחמי תודה (סי' יט) שמה שכתב רשב"י זצ"ל שהדבר הראשון הגורם לעכב את הגאולה מלבוא הוא על שגורמים קלון ובזיון להשכינה, אין ספק שעל שיחה בטילה בבית הכנסת כיוון רשב"י זצ"ל.

ובספר מקדש מעט (דף ז אות ו) הביא שבספר הגן כתב שגילו לו מהשמים שענין זה גורם אריכות הגלות, והוסיף וכתב בעל ספר הגן זצ"ל שמי שעובר על זה אינו נחשב מתלמידיו, כי הרי על זה מסר תמיד נפשו למחות על ענין זה בבית מדרשו, וכן בכל מקום שהוא יכל למחות היה מוחה.

ובספר ראשית חכמה (שער היראה פ"ה) מסביר מה שכתוב בזוהר הקדוש שעל שלושה דברים "מעכבי ישראל בגלות" ומדייק ממה שכתוב "מעכבי" שהכונה בזה היא, מפני שלא נגזר גלות שכינה אלא אלף שנה, כמו שנאמר (איכה א, ג) "נתנני שוממה כל היום דוה", וידוע ש"יום" של הקב"ה הוא כמו אלף שנים שלנו, וכמו שכתוב (תהלים צ, ד) "כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור", ולכן אחרי שעברו אלף שנים של גלות ולא נגאלנו, זה סימן שאנו מעכבים את הגאולה רח"ל. וזה על שלא מתנהגים כראוי בבית הכנסת.

משל נפלא מהחפץ חיים זצ"ל

ולחמתיק את הדברים נצטט מה שהחפץ חיים זצ"ל הביא בענין זה משל נפלא בספרו זכור למרים (פ' יח):

עשיר אחד גדול, שהיו לו כמה עסקים באיזו עיר, ותמיד נתאכסן אצל בעל הבית אחד בעיר ההיא. והנה ארע פעם אחת, שסר לאכסניה אחרת. ויפגשו בעל הבית הראשון וישאלהו: מדוע לא סר כבודו אל ביתי כמנהגו תמיד? והשיב לו: כי בפעם האחרונה הייתי בביתו, ולא נהגו בי כבוד כיאות. התחיל בעל הבית לתרץ את עצמו כי לא היה אז בביתו, וכי אנשיו לא ידעו את גודל כבודו.

עיכוב הגאולה על ידי חילול כבוד בתי כנסיות

ויאמר לו העשיר: אם אתה מבטיחני שלא יהיה עוד כדבר הזה, ובכל עת בואי ינהגו בי בכבוד כראות, אז בודאי אחזור לביתך, כי גם לי נעים להמצא במקום שיש לי מכירים היודעים את כבודי.

כן הדבר בעניננו: הקב"ה השרה שכינתו אצלנו בבית ראשון, ואח"כ בבית שני, ומפני עוונותינו הסיר שכינתו מאתנו, ואין ברצונו לשוב אלינו, אם לא שנשוב מדרכינו הרעה שהלכנו עד כה ולא נשוב לכסלה עוד, ונרגיל עצמינו להיות זהירים בקדושת בית המדרש ובית הכנסת, שהם לעת עתה "מקדש" שלנו, כמו שנאמר (יחזקאל יא, טז) "ואהי להם למקדש מעט", ויהיה תיקון בזה על העבר, ואז קרובה ישועת השם לבוא ויחזיר הקב"ה את שכינתו בתוכנו.

כמה זמן האדם שוהה במשך ימי חייו בתוך הבית כנסת?

ואם נתבונן ונחשוב נמצא כי אדם רגיל שוהה במשך כל ימי חייו בבתי כנסיות ובתי מדרשות בערך זמן של "כעשר שנים", ואם הוא בן תורה או אברך כולל הרי הוא שוהה "שליש" מחייו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות! וממילא מי שמתנהג כראוי בהם, יוצא שכל זמן ששוהה שם הוא צובר לעצמו מצוות ומעשים טובים רבים, ואם ח"ו להיפך אז להיפך!

ולכן כמה מוטל עלינו להזהר ולהתנהג כמו שצריך בתוך בתי כנסיות ובתי מדרשות ולא להתנהג בהן בבזיון רח"ל. ויש לדעת שהגאולה העתידה תלויה בדבר זה וכמבואר בדברי הזהר הקדוש שהבאנו לעיל.

פשט נפלא בפסוק "את ה' אלוקיך תירא"

וראיתי דבר נפלא בספר קול יהודה מהגאון רבי יהודה צדקה זצ"ל (עמוד נה). כתוב בפסוק (דברים ו, יג) "את ה' אלוקיך תירא" ובמסכת ב"ק (דף מא:.) מובא שזה בא "לרבות תלמידי חכמים". ובדרך רמז יש לבאר ש"לרבות ת"ח" היינו שגם ת"ח צריכים לקיים את הענין של "את ה' אלוקיך תירא",

כי דרך הת"ח הנמצאים בבית המדרש כל היום אז קל להם לאהוב את ה', כי מרגישים בלימודם את הקדושה והטהרה ולכן מגיעים למידה של "אהבת ה'", אבל למידת "יראת ה'" עדיין רחוקים, כי היות ונמצאים כל היום בבית המדרש אז מרגישים עצמם "כבן מלך" שאוהב את אביו אבל לא ירא ממנו כל כך כמו אחרים, וממילא חסר להם מידת היראה, ולכן כתוב בגמרא שהפסוק הזה בא כדי "לרבות תלמידי חכמים", שגם הם צריכים להגיע למידת היראה שלא לדבר בבית המדרש, ועל אחת כמה וכמה שיש להזהר מדברים בטלים ומלשון הרע וכיוצא!...

הסיבות למה לא נוהרים מלדבר בבית הכנסת

וכשמתבוננים בענין למה באמת לא נוהרים בזה כל כך, והרי הדבר חשוב וחמור מאוד ואם כן למה לא מתקנים את דרכינו ולמה לא מתחזקים בענין?

אבל אחרי התבוננות בזה רואים שיש כמה סיבות לדבר והם:

- (א) חוסר ידיעת עצם האיסור.
 - (ב) חוסר ידיעת חומרת האיסור, כי חושבים שזה חומרא או מילתא דחסידותא למי שנוהר בזה.
 - (ג) לא יודעים איך לטכס עצה בזה כדי להתחזק שלא ליפול בענין חמור זה.
- ולכן כדאי לדבר קצת על נקודות אלו ואולי עי"ז כל אחד ואחד יוכל להתחזק ולקבל על עצמו לשמור את עצמו בענין החמור הזה.

דברים בטלים בבית הכנסת הוא איסור גמור ואינו חומרא!

ונתחיל עם ידיעת עצם האיסור וזה כולל שתי ענינים:

- (א) שיחת חולין בבית הכנסת.
- (ב) שיחת חולין באמצע התפילה.

עיכוב הגאולה על ידי חילול כבוד בתי כנסיות

כתוב בשו"ע (סי' קנא ס"א) וז"ל: בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגים בהם קלות ראש כגון שחוק והתנול ושיחה בטילה וכו'. הרב חיד"א זצ"ל מוסיף בספרו פתח עינים ואומר: המדבר שיחת חולין בבית הכנסת טוב לו שלא יבוא כל עיקר!...

ובשו"ע (סי' קכד ס"ז) מובא וזה הלשון: לא ישיח שיחת חולין בשעה ששליח ציבור חוזר התפילה ואם שח הוא חוטא וגדול עונו מנשוא וגוערים בו.

ורואים מכאן שלא מדובר ב"מילתא דחסידותא" או ב"הידורים" או "חומרות יתירות" אלא מדובר כאן על חטא ברור לפנינו, בין אם מדובר סתם בבית הכנסת, וכ"ש כשזה בשעת התפילה. וכן יש לדעת שכאן האיסור מדובר על "דברים בטלים" סתם, ולא מדובר על דברים אסורים כגון דברי ליצנות ניבול פה לשון הרע וכדומה, שבדברים האלו אפילו מחוץ לבית הכנסת יש איסור גמור לדבר.

חומר הענין

וכדאי להציץ קצת בדברי רבותינו ז"ל שדיברו על חומר הענין של מי שמזלזל בכבוד בית הכנסת, שזה כולל דיבור באמצע התפילה והנהגה לא ראויה בתוכם.

ונתחיל במה שסיימנו. מרן זצ"ל כותב בשו"ע (או"ח סי' קכד ס"ז) וז"ל: לא ישיח שיחת חולין בשעה ששליח ציבור חוזר התפילה ואם שח הוא חוטא "וגדול עונו מנשוא".

ומעניין לציין שגם רבינו יונה זצ"ל כתב באגרת התשובה (יום א' אות ו) כעין זה וז"ל: ויזהר שלא ידבר בענייני עסקיו או שיחת חולין בבית הכנסת, כי גדול עונו מנשוא!

ויש לציין שלשון זה של "גדול עונו מנשוא" לא מצינו במקומות אחרים מלבד בפרשת בראשית אצל קין שרצח את הבל אחיו. שפנה קין להקב"ה

הראנו בבנינו

ואמר לו (בראשית ד, יג) "גדול עונוי מנשוא" ודבר זה טעון בירור כי הלשון הזה נאמר אצל דין של "רוצח" אבל מה זה שייד לומר כלפי שיחה בטילה בבית הכנסת שגדול עונו מנשוא? האם זה כל כך חמור כמו רציחה?

על איזה חטא באו גזירות ת"ח ות"ט...

אבל נראה לבאר הענין על פי המאורעות הנוראות שהיו בשנים ת"ח ות"ט אשר נהרגו בימים ההם מאות אלפים מאחינו בני ישראל במיתות משונות ואכזריות שלא שמעתם און מעולם, חלקם הפשיטו את עורם מעל בשרם ונתנו את בשרם לכלבים. חלקם קצצו את ידיהם ורגליהם והשליכום על אם הדרך ועברו עליהם בקרונות וסוסים, והרבה קברו בעודם חיים. צולים היו ילדים ומחייבים את הוריהם לאוכלם, ולא היתה מיתה משונה בעולם שלא עשו להם וכמו שמבואר בקונטרס "יין מצולה".

ובספר "מקדש מעט" מביא שסיבת הצרות הקשות ההם לא נתגלתה להם, וכלל ישראל לא ידעו על מה ולמה באו דינים קשים אלו ומה עליהם לעשות כדי לבטל הגזירות הקשות ולהמתיק הדינים, עד שקם הרה"ק איש האלוקים "בעל התוספות יו"ט" זצ"ל והרבה בתפילות ותעניות ועשה שאלת חלום שיודיעוהו מן השמים בשל מי הצרה הגדולה הזאת.

לפליאתו הגדולה השיבוהו מן השמים: "כל זאת משום שמדברים בשעה שהציבור מתפללים בבתי כנסיות ובעבור זה באה הרעה הגדולה על ראשי עם קדוש!", ומאחר שכן, עמד ויסד "מי שברך" מיוחד לאותם אנשים שאינם מדברים בעת התפילה והפיצו בכל תפוצות ישראל.

דברים נוראים מהאדמו"ר בעל ה"אמרי אמת" מגור זצ"ל

עוד יש להביא דברים נוראים של האדמו"ר מגור זצ"ל בעל האמרי אמת שאמר שכאשר עמד הצורך מאשכנז ימ"ש והרג שש מליון יהודים

הי"ד, כשליש מהעם היהודי במדינות אירופה בשואה האיומה עם כל מיני מיתות משונות ואכזריות, והדבר שעורר פליאה בעיני כולם היה שלמדינות ספרד לא הגיע אותו רשע כלל ורק במדינות אשכנז יכל לשלוט ולהרוג, והיה זה לפלא.

ואמר על זה האמרי אמת זצ"ל: אתם רוצים לדעת למה יהודי ספרד ניצלו מהשואה האיומה הזו? בזכות שבספרד שמרו מאוד על קדושת בתי כנסיות ולא היו משיחין בשעת התפילה!...

עדותו של הגאון רבי משה שטרן זצ"ל

ועוד העיד הגאון מדעברעצין זצ"ל רבי משה שטרן זצ"ל בעל שו"ת באר משה, על דבר נורא שקרא בימי השואה הזו.

לתחנת הרכבת שמשם היו לוקחים את היהודים לאושוויץ להרוג אותם, הגיעה פעם אשה זקנה שהתחילה לצעוק בקול גדול, יהודים! יהודים! אתם יודעים למה אתם מצטערים כל כך? בגלל שאתם מדברים דברים בטלים בבית הכנסת! והעיד בעל הבאר משה זצ"ל שמיד אחרי שהזקנה צעקה את זה, נעלמה ולא ידעו להיכן נעלמה, עד שאמרו שזה ברור שהיה זה שליח מן השמים כדי להגיד להם סיבת העונש רח"ל.

לפי מה שהבאנו עד כה אפשר לבוא לתרץ את הקושיא שהבאנו לעיל. שהרי הקשינו מהו הלשון הזה שהשתמשו בו הרבינו יונה זצ"ל ומר"ן השו"ע זצ"ל, שכל מי שמדבר בבית הכנסת ובאמצע התפילה "גדול עווננו מנשוא", והרי הבאנו שזה לשון שהשתמשה התורה ל"רוצח" ומהו הקשר בין הדברים? אבל לפי המעשים האלו אפשר להבין הכל כמין חומר. כי הרי ראינו שמי שלא נזהר מלדבר דברים בטלים ושיחת חולין בבית הכנסת ובשעת התפילה גורם לגזירות רעות ומשונות שיבואו לכלל ישראל ח"ו, והרבה הריגות נגרמות בגללו, וכמו שראינו בגזירה של ת"ח ות"ט וכן בימי השואה.

הראנו בבנינו

וא"כ מי שמדבר בבית הכנסת וגורם בזיון לשכינה, גורם להרבה מיתות בעולם רח"ל, ואם כן בודאי שעליו נופל ומתאים הלשון של גדול עווננו מנשוא!

ומי שמתבונן בזה תסמנה שערות ראשו!

בתי כנסיות ובתי מדרשות מגינים על הדור!

הגמרא במסכת פסחים (דף פז.) אומרת: "אני חומה ושדי כמגדלות" (שה"ש ח, י) רבא אמר "אני חומה" זו כנסת ישראל, "ושדי כמגדלות" אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. ופרש"י זצ"ל למה בתי כנסיות ובתי מדרשות הרי הם כמגדלות וז"ל: **שמוגינים על הדור.**

וכן בנביא יחזקאל (יא, טז) כתוב: "לכן כה אמר ה' אלוקים כי הרחקתם בגויים וכי הפיצותם בארצות ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שמה". וביאר שם הרד"ק זצ"ל, שאומר הקב"ה שאע"פ שהתרחקו עם ישראל מבית המקדש, בכל זאת אני יהיה להם למקדש מעט בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, שכשהם יתפללו שם **אני מצילם מיד אויביהם ולא יעשו בהם כליה.**

ומבואר מזה שהשמירה על כלל ישראל, ההגנה כנגד האסונות והפיגועים היא ע"י התפילות שבבתי כנסיות ובבתי מדרשות. אבל מצד שני מוצאים אנו גם להיפך ח"ו: שאם מזלזלים בהם, לא רק שלא שומרים עלינו אלא להיפך זהו הגורם לגזירות רעות.

המזלזל בדבר סוף הוא שלא יהנה ממנו

וכמו שמצינו במסכת מגילה (דף כ"ח:) אמר רב אסי: ביהכנ"ס שמחשבין בו חשבונות (זהו זלזול לביהכנ"ס) מלינין בו את המת. ושואלת הגמרא: מלינין סלקא דעתך? לא סגי בלאו הכי אלא לסוף שילינו בו מת מצוה. ופרש"י זצ"ל: לסוף שילינו בו מת מצוה: שימותו בעיר מתים שאין להם קוברים.

עיכוב הגאולה על ידי חילול כבוד בתי כנסיות

ולכאורה יש להבין. למה כשמזלזלים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות אז לא רק שלא מגינים ולא שומרים עלינו אלא שיוצא להיפך, שגורם למיתות בתוך העיר ובסוף מלינין בו את המת. ולמה הזלזול הוא דבר כל כך חמור? והנראה לתרץ הוא עפ"י יסודו של הגאון רבי יצחק בלזר זצ"ל בכוכבי אור (ס' יח) שהביא את דברי הגמרא במסכת ברכות (דף סב:): שהגמרא אומרת אחרי שדוד המלך ע"ה קרע כנף מעילו של שאול. אמר רבי יוסי ב"ר חנינא "כל המבזה את הבגדים סוף אינו נהנה מהם".

וביאר הגר"י בלזר זצ"ל שכמו שכל דבר בגשמיות אשר הקב"ה הטביע בדבר סגולות רבות, אם בני אדם מזלזלים בדבר אז הסגולות לא פועלות כבר, וכגון סגולת הבגד שהוא לחמם, אבל אם מזלזלים בבגדים אז סופם הוא שלא יוכלו להנות מהם, ה"ה גם כן לגבי רוחניות, אם יש לך סגולות שצריכים לפעול ברוחניות, וכגון סגולה זו שבית הכנסת ובית המדרש שטבעם הוא שמגינים על כלל ישראל, אבל אם מזלזלים בהן ולא מתנהגים בהם בכבוד ובכובד ראש הראוי, אז הקב"ה מסיר הסגולה מהם וממילא לא מגינים יותר.

וזה הפשט למה אם מחשבים בהם חשבונות אז נהפכים שסוף שילינו בהם את המת.

במדרש שוחר טוב (מעשה זה עם קצת שינויים הביא גם הב"י זצ"ל בסי' נ"ו ע"ש) מובא: אמר רבי יוסי בן קסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך ופגעתי בשלוש מאות גמלים טעונים אף וחימה, ופגע בי אליהו הנביא ואמר לי שכל זה למי שמדבר בבהכ"ס.

וראיתי בספר אחד מובא שאם מחשבין מהו האורך של שלוש מאות גמלים זה אחרי זה, נראה שבערך יוצא אורך של קילומטר שלם! וכל זה למי שמדבר בביהכ"נ רח"ל.

ולמרות שאנו לא יודעים בדיוק מה זה ה"אף והחימה" ההם, אבל מי

הראנו בבנינו

לנו גדול ממשנה רבינו ע"ה שעם כל גדלותו אמר (פ' עקב ט, יט) "כי יגורתי מפני האף והחימה" דהיינו שהוא פחד מהאף והחימה, ואם כן מכאן לומדים שיכול להיות שמישהו הוא גדול בתורה ובמעשים טובים ואעפ"כ מי שמדבר בביהכנ"ס ומזלזל בקדושתו...

זהירותם של גדולי העולם בענין זה

גדולי עולם היו נזהרים מאוד בעניין זה, וכמו שכתב בשער הכוונות על רבינו האריז"ל ואומר: ראיתי למורי ז"ל שהיה נזהר "בתכלית הזהירות" שלא לדבר כלל בבית הכנסת, אף שלא בשעת התפילה, וכמעט שאפילו בדברי מוסר ותוכחות ותשובה לא היה רוצה לדבר, כדי שלא ימשך מזה איזה דיבור של חול.

דרך אגב, יש להוסיף מה שמובא במסכת הוריות (דף י: עה"פ) (הושע יד, י) "כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם" שבאותו מעשה ממש אחד יכול לזכות לחיי העוה"ב והשני לבאר שחת.

ושמעתי הנהגה טובה שהיה נוהג לעשות כל יום הגאון רבי יעקב חיים סופר זצ"ל בעל כף החיים. שכל יום היה אומר עלינו לשבח בפתחו של הבית הכנסת מבחוץ ולא היה אומר אותו במקומו, אבל לא כמו אלה שנוהגים להגיד אותו בחוץ ובלי כובע וחליפה כבר, כי זה הרי נחשב לזלזול, וכבר העיר פעם הגאון רבי אברהם גניחובסקי זצ"ל לאחד שראה אותו שבעלינו לשבח כבר הוא לוקח ביד את הספרים שלו כדי ללכת הביתה, שניגש אליו ואמר לו שבעלינו לשבח לא נכון לעשות כלום ולהתכונן לצאת כי הרי זה ממש חלק מהתפילה, אבל הכה"ח זצ"ל היה נוהג לצאת בעלינו לשבח כדי שכשיגמור התפילה אף אחד לא יתקרב אליו ויבוא לדבר דברי חולין בבית הכנסת...

לְמַה נִּתְקַבְּלוּ סִפְרֵי הַמִּשְׁנָה בְּכַהֲ"ח בְּקֶרֶב כָּלֵל יִשְׂרָאֵל

וּרְאִיתִי מוֹבָא שֶׁהַגָּאוֹן רַבִּי יְהוּדָה צִדְקָה זצ"ל אָמַר שֶׁהֵטַעַם שֶׁהַסִּפְרִים מִשְׁנָה בְּרוּרָה וְכֹפֶה הַחַיִּים זָכוּ לְהִתְקַבֵּל בְּקֶרֶב כָּל כָּלֵל יִשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר כִּמְעַט אֵין בֵּית שְׂאִין שֶׁם סִפְרִים אֵלּוּ בֵּין בִּתּוֹךְ אַחִינוּ הַסִּפְרָדִים וּבֵין בִּתּוֹךְ אַחִינוּ הָאֲשְׁכְּנָזִים, וְאָמַר שֶׁהֵטַעַם הוּא מִפְּנֵי שְׁבִין בְּעַל הַמִּשְׁנָה זצ"ל וּבֵין בְּעַל הַכַּהֲ"ח זצ"ל הָיוּ מְאֹד נִזְהָרִים עַל הַדִּיבּוּר שֶׁלָּהֶם, וּפְשׁוּט שֶׁגַּם נִזְהָרוּ מְאֹד שֶׁלֹּא לְדַבֵּר דְּבָרִים בְּטָלִים בְּבֵית הַכְּנָסֶת וּבְבֵית הַמִּדְרָשׁ...

חֲמֵשׁ עֲצוֹת הָאֵיךְ לְהַנְצִל מִשִּׁיחָה בְּטִילָה בְּבֵית הַכְּנָסֶת

וְכִמּוֹ שֶׁאֲמַרְנוּ בַּהֲתַחֲלָה שֶׁעֵיקָר הַסִּיבָה שֶׁלֹּא מִתְחַזְּקִים בִּזְהָרָה וְלֹא מִשְׁתַּפְּרִים בַּעֲנִין זֶה, הוּא בְּגַלְלֵי שְׁחוּשֵׁבִים שֶׁאַחֲרֵי שֶׁהִדְבֵּר הוּא כָּל כֵּךְ קִשָּׁה לְקִיּוּם מִמִּילָא "כִּיּוֹן שֶׁהוֹתֵרָה הוֹתֵרָה". וְלֹא זֶה הַדֶּרֶךְ אֲלֵא עֲלִינוּ לְטַכֵּס עֲצוֹת שֶׁעַל יָדָם נִזְכָּה לְסִייעָתָא דְּשִׁמְיָא כְּדֵי שֶׁנִּשְׁכַּח לְהִתְחַזֵּק בִּזְהָרָה, וּבְגִדֵּר מַה שֶׁאֲמַרְנוּ חֲז"ל בַּמִּדְרָשׁ (שֶׁהַש"ר ה', ג) "פִּתְחוּ לִי פֶתַח אַחַת שֶׁל תְּשׁוּבָה כַּחוּדוֹ שֶׁל מַחֲטָה וְאֲנִי פּוֹתַח לָכֶם פִּתְחִים שִׁיְהִיו עֲגֻלוֹת וּקְרוֹנוֹת נִכְנָסוֹת".

וְנִרְאֶה לְהַבִּיא חֲמֵשׁ עֲצוֹת פְּשׁוּטוֹת שֶׁעַל יָדָם יִהְיֶה יוֹתֵר קֶל לְהִתְגַּבֵּר עַל הַנִּסְיוֹן הַזֶּה, וּפְשׁוּט הוּא שִׁישׁ עוֹד דְּבָרִים אֲבָל כָּל אֶחָד מִכִּיר אֶת עֲצֻמוֹ וְכִי מוֹעִיל לוֹ, וְאֲנִי לֹא בָּאתִי אֲלֵא לַעֲוֹרֵר.

(א) לֹא לְהַכְנִס לְבִיחָכ"נ אוֹ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ עִם טַלְפוֹן דְּלוֹק. וְאֲנִי לֹא מְדַבֵּר עַל בֵּית מִדְרָשְׁנוּ כִּי אֲצַלְנוּ זֶה הַקִּפְדָּה גְּמוּרָה כָּל הָעֵנִין שֶׁל טַלְפוֹנִים דְּלוֹקִים בְּאֲמִצֵּעַ הַסִּדֵּר, אֲבָל אֲנִי אוֹמֵר זֹאת לְמִקְוִמוֹת אַחֲרִים שֶׁמִּרְשִׁים לְהַכְנִס עִם זֶה כִּשְׁהוּא בְּמִצַּב רוּטֵט, בְּכָל זֹאת בּוֹדָאִי שִׁיּוֹתֵר טוֹב לְכַבּוֹתוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפּוֹל בְּפֶחַ הַיִּצָּר שֶׁל דְּבָרִים בְּטָלִים בִּתּוֹךְ בִּיהֶכְנִ"ס וּבִיהֶמ"ד. וְהוּא דָּבָר שֶׁהַנִּסְיוֹן מוֹכִיחַ.

(ב) כְּשֶׁמִּישָׁהוּ נִיגַשׁ אֵלַיךְ כְּדֵי לְפַטְפֹּט, תַּעֲשֶׂה תְּנוּעָה בְּשַׁפְתֵּיךָ כְּדֵי

הראנו בבנינו

שהוא יחשוב שאתה באמצע התפילה ואסור לך להפסיק שם ואז ההוא ילך, ואתה את נפשך הצלת. ועצה זו כתבה רבינו יונה זצ"ל בספר היראה.

(ג) לקבל על עצמך שלפחות "עשר דקות הראשונות" של הסדר לא תדבר עם אף אחד. ואחרי שהתחלת טוב אז מצוה גוררת מצוה ויש סיכוי גדול שכל הסדר ילך כשורה, אבל אם זה להיפך, אז להיפך ח"ו.

(ד) לקבל על עצמך שלפחות ד' או ה' פעמים ביום אתה תתגבר בזה על היצר הרע ולא תדבר שום דבר. ואחרי שמתרגלים בזה, לאט לאט ההרגל נעשה טבע ואז מוסיפים עוד פעם ועוד פעם, עד שבמשך הזמן ניצולים מזה לגמרי.

(ה) עצתו של המשגיח הגאון רבי אליהו אליעזר דסלר זצ"ל שהיה אומר שאם אחד רוצה לקיים דבר שקשה לו לעשותו, אז עצה טובה היא לו שירבה לדבר על אותו ענין עם החברים שלו ויגיד להם כך: "אתה יודע כמה שזה חמור לדבר דברים בטלים בבית הכנסת". "אני כבר לא מדבר בבית הכנסת, אני מאלה ששומרים את עצמם מלדבר בבית הכנסת", "לי כן איכפת דבר חשוב זה" וכו'. ועל ידי זה הוא עושה את עצמו "מוכרח" להשמר מזה, כי הרי הוא מוכיח את אחרים בזה ואמר להם שהוא מאלה שכן נזהרים בזה וא"כ איך אפשר שהוא עצמו יעשה היפך ממה שהוא תמיד דורש מאחרים?! ולכן על ידי זה קל לו להיות באמת מהנזהרים בזה.

ואלה הם כמה עצות פשוטות וזה רק בגדר "תן לחכם ויחכם עוד".

מעשה נורא שהתרחש בימינו

לסיים אני רוצה להביא מעשה שהיה, שסיפר הגאון רבי יצחק סורוצקין שליט"א.

היה זה בליל שבת קודש פ' האזינו בשנת התשע"ג, כשיהודי ירא שמים מארץ ישראל שבאותה העת שהה באמריקה, חלם דבר נורא.

אותו יהודי חלם שהצדיקים שכבר נפטרו לעולמם, באו בבית דין של מעלה לפני ריבונו של עולם ושאלו אותו: עוד כמה זמן נצטרך להיות בגלות המר הזה? אז בא המלאך המקטרג וטען שאין אנו ראויים לגאולה. הצדיקים טענו להקב"ה שהרי המצב היום הוא שיש ברוך השם הרבה תורה בעם ישראל, הרבה חסד, צדקה, מעשים טובים וכו' ואם כן למה עוד לא הגיעה זמן הגאולה?

עד שבא הקב"ה בכבודו ובעצמו ושאל לצדיקים: ומה יהיה עם זה שמזלזלים בכבודי?!

אחד מהצדיקים שהיה שם אזר אומץ ושאל את הקב"ה שעל איזה "זלזול בכבוד שמים" מדברים כאן.

אז אותו יהודי ראה בחלום אותיות גדולות ובולטות שהיו לשני מילים ואלו היו האותיות: "ב-ר-כ-ת ה-י-י-ד". שאל מה פשר אותיות אלה, ואמרו לו בחלומם שהאבא שלו כבר יסביר לו מה הוא פשר אותיות אלה.

היהודי הזה נבהל מאוד מכיון שאביו כבר נפטר לבית עולמו מלפני ארבעים שנה! וא"כ איך זה שהוא יסביר לו מה פשר האותיות?

פתאום האבא שלו הופיע בחלום ואומר לבנו: איך אתה לא מבין מה פשר האותיות האלה, הכונה היא למסכת "ברכות" דף ה' דף י' ודף יד'.

אותו יהודי התחיל ללמוד את אותם הדפים כדי לראות על איזה זלזול

הראנו בבנינו

בכבוד שמים מדובר. אחרי שעיין בהם ראה דבר מעניין מאוד, שבשלושת המקומות מדובר על כבוד התפילה כגון "שאין להתעסק בשום דבר קודם התפילה" "אין לאכול קודם התפילה" ו"שאין להפסיק בשום דבר לפני שמתפללים".

הרי זה פלא כי זה מה שתובעים מאיתנו! אל תתעסק בדברים אחרים לפני שתתעסק בכבודו של הקב"ה עצמו!

יה"ר שנוכל להתחזק בזה, ועל ידי זה נוכל לקרב ולהביא את הגאולה העתידה, ונזכה לקבל פני משיח צדקינו בב"א.

הלומד תורה מתוך שירדות – כאילו בנה בית המקדש

הירושלמי במסכת יומא (פ"א ה"א) כותב: "כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו כאילו נחרב בימיו!". רואים מזה שחז"ל הטילו את האחריות על כל דור שלא נבנה בית המקדש בימיו, כי אם היו מתקנים את הסיבות שגרמו לחורבן המקדש, ודאי שהיו זוכים לראות בבנינו. והדבר מפורש בדברי המדרש (תהילים סוף קלז) שאומר: ללמדך שכל דור שאינו נבנה בימיו מעלה עליו כאילו החריבו.

אמנם, התעוררתי לומר שיש עצה כדי שלא נהיה נכללים עם אלה שנאמר עליהם "מעלה עליו כאילו החריבו". ואם שעוד לא זכינו לבנינו אבל לכל הפחות שהאשמה לא תהיה עלינו, ואדרבה, מצדנו יהיה נחשב כאילו בנינו את בית המקדש!

דהנה, כתוב בילקוט שמעוני (שה"ש תתקצא) על הפסוק: "זה דודי וזה רעי בנות ירושלים" וז"ל: "זה דודי וזה רעי, אמר הקב"ה כל מי שמבטל צרכיו ויושב ועוסק בתורה זה דודי וזה רעי, ולא עוד אלא כאילו בנה בית המקדש דכתיב בנות ירושלים".

ומבואר מדברי הילקוט שמי שמבטל צרכיו ויושב ועוסק בתורה, הקב"ה

הראנו בבנינו

אומר עליו: "זה דודי וזה רעי" ונחשב כאילו בנה את בית המקדש. והכונה של "לבטל צרכיו כדי לעסוק בתורה" נראה שזה כולל לא רק צרכיו, אלא גם כל טירדה שיש לו, כל דאגה, כל צער, כל קושי, כל ענין המבטל ממנו את מנוחת נפשו, שאם למרות כל זה הוא יושב ועוסק בתורה זה כל כך חשוב לפני הבורא יתברך עד שנחשב לו כאילו בנה את בית המקדש.

ולכן כדאי להרחיב הדיבור בענין זה כדי שנוכל לראות החשיבות הגדולה שיש ללימוד תורה בזמנים של טירדה, וגם שעל ידי זה יהיה נחשב כאילו בנינו את בית המקדש.

תורה שלמדתי באף עמדה לי

שלמה המלך ע"ה אמר (קהלת ב, ט): "אף חכמתי עמדה לי", וכתוב על זה בילקוט שמעוני (קהלת תתקסח): אמר רבי חנינא בר פפא: תורה שלמדתי באף נתקיימה לי.

וזה דבר שחייבים לדעת, שאם רוצים לגדול בתורה ושיהיה קיום לתורה שלנו, אז צריכים ללמוד למרות כל הטירדות שיש לנו.

ובעצם, כולם מכירים מה שהרמב"ם זצ"ל כותב בהלכות ת"ת (פ"א ה"ח): כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורין, בין בחור בין שהיה זקן שתשש כוחו. ורגילים להבין שבעצם, הרצוי הוא ללמוד תורה כשאין לבן אדם בעיות וטירדות, אלא שבמקרה שיהיו לו גם טירדות ויסורין בכל זאת חייב ללמוד תורה. אמנם נראה שלא כך הם פני הדברים.

כשירד משה רבינו ע"ה מהר סיני וראה את מעשה העגל, שבר את הלוחות, וכתוב על זה בתנא דבי אליהו (רבא פכ"א) וז"ל: באותה שעה נגזרה גזרה על ישראל שילמדו תורה מתוך הצער ומתוך השעבוד ומתוך הטילטול

הלומד תורה מתוך טירדות – כאילו בנה בית המקדש

ומתוך הטרופ ומתוך הדוחק ומתוך שאין להם מזונות. ובשכר אותו הצער, עתיד הקב"ה לשלם שכרם לימות בן דוד כפול ומכופל.

ומבואר מזה שמאותה שעה נגזר על ישראל ללמוד תורה "דוקא" מתוך טירדות ומצבים לא נוחים.

אל תאמר לכשאפנה אשנה - שמא לא תפנה...

וראיתי פשט נפלא בענין זה, על דברי המשנה באבות (פ"ב מ"ד) האומרת: "אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה". והסביר בזה הרבי מקוצק זצ"ל, שאין לחשוב שהפשט במשנה הוא שאם האדם מחכה עד שיתדרו לו כל עניניו ואז ישב וילמד תורה יש חשש שלא יסתדרו עניניו ולא יוכל ללמוד אף פעם, וזה ה"שמא לא תפנה", אלא הביאור הוא: אל תאמר לשכאפנה אשנה, כי "שמא לא תפנה" דהיינו, שמא הקב"ה רוצה שתלמד דוקא במצב של "לא תפנה" כלומר, מתוך טירדות ומתוך מפריעים ודאגות וכו'...

"המקום אשר אתה עומד עליו – אדמת קודש הוא"

על ענין זה אפשר להמליץ עוד את פירושו של החפץ חיים זצ"ל (עיי' מכתבי הח"ח) עה"פ (שמות ג, ה) "כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קודש הוא" - ר"ל המצב והנתונים אשר אתה עומד בהם עכשיו, אם זה מצב של טירדה, של רפיון, של קושי וכדומה - "אדמת קודש הוא" - אל תזלזל בהם כי אדמת קודש הוא" ותעבוד את הקב"ה במצב זה כי זה מה שהקב"ה רוצה ממך עכשיו.

אבל האמת היא, שהרבה פעמים בזמנים של טירדות וכדומה כל מה שצריכים אנו לעשות הוא רק להתעלם מהטירדות ואז הם יתעלמו ולא

הראנו בבנינו

יפריעו לנו יותר, וכמו שמפורש באבות דרבי נתן (פ"כ א') וז"ל: רבי חנניה סגן הכהנים אומר: כל הנותן דברי תורה על לבו מבטלין ממנו הרהורי חרב, הרהורי רעב, הרהורי שטות, הרהורי זנות, הרהורי יצר הרע, הרהורי אשת איש, הרהורי דברים בטלים, הרהורי עול בשר ודם.

הרי לנו מזה, שלמרות שיש לאדם כבר את כל הטיידות הללו הרובצות עליו, כל מה שמוטל על האדם לעשות כדי שהטיידות יעלמו ולא יפריעו לו יותר הוא לתת דברי תורה על לבו, דהיינו, לעסוק בתורה למרות הקשיים.

"ידחוק עצמו" לעסקה של תורה...

שוב ראיתי בספר החינוך (מצוה תיט) שכתב על דרך זו, ונצטט חלק מלשונו. ומה שאמרו (אבות פ"ב מ"ד), שלא יאמר אדם לכשאפנה אשנה, שמא לא יפנה לעולם. כי לא ידע האדם מה ילד יום, שעסקו של עולם מתחדש יום יום ומדיח את האדם מדבר לדבר ומטיידה לטיידה ונמצאו כל ימיו יוצאין בבהלה אם לא יתן פנאי על כל פנים "ידחוק עצמו" לעסקה של תורה.

וכל שעושה כן וחפץ בברכה, מן השמים מסייעין אותו ומקילין מעליו טיידות העולם המבהילות, ומעבירין ממנו עולן של בריות, ושוכן בשמחה כל ימיו בין בעולם הזה בין בעולם הבא.

הרי לנו מזה, שאין להשתדל "לסדר" את כל הענינים ורק אחר כך לשבת ללמוד, אלא להיפך, אם מתיישרים ללמוד, מן השמים מעבירין ממנו הטיידות וההפרעות.

אתה מוצא דברי תורה – אצל המשיים עצמו אכזרי על בני ביתו כעורב!

הגמרא במסכת עירובין (דף כא:): דורשת את הפסוק (שה"ש ה, יא) "שחורות

הלומד תורה מתוך טירדות – כאילו בנה בית המקדש

כעורב": "במי אתה מוצאן (דברי תורה) - במי שמשכים ומעריב עליהן לבית המדרש. רבה אמר: במי שמשחיר פניו עליהן כעורב. רבא אמר: במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב".

ראש ישיבת לייקוואוד הגר"א קוטלר זצ"ל במשנת רבי אהרן (חלק ג' עמוד קכז) ביאר את הדברים: ידוע שבכל ענין תקף הכלל "כל הגדול מחברו יצרו גדול הימנו". ואם כן תלמוד תורה שנאמר עליה שהיא "כנגד כולם", ברור אפוא שבמצוה זו ממציא היצר הרע לאדם בכל הדרכים האפשריים כל מיני טירדות ומפריעים ללימוד התורה.

ועל כן כתב רבינו הגר"א מוילנא זצ"ל (אבן שלמה פ"ו ו') שהרוח של דברים בטלים הוא דבר רוחני שיש לו המשכה בלי שום הנאה, והוא גדול מכל העבירות, ועל כן גדלה כח ההמשכה הזו, והכל כי מתנגד לתורה, והרבה פעמים מה שבאמת הוא רק צל הרים נדמה לו כהרים ממש, ואם אין לו דאגות ממשיות ממציא לו היצר דאגות מדומות, והכל רק כדי להפילו ולבטלו מהלימוד.

ובזה מבוארים דברי הגמרא "במי אתה מוצא תורה, במי שמשים עצמו אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב", ויש לשאול הרי חיוב הרחמים והחמלה חל במיוחד כלפי קרוביו ומשפחתו ובני ביתו התלויים בו וזקוקים לרחמיו, ועל כן אמרו חז"ל במסכת הוריות (דף ד:) שמי שאין לו בנים פסול לישב בסנהדרין, משום שחסרה בנפשו מדת הרחמים, ואילו כאן הורו לנו חז"ל שישם עצמו אכזרי על בניו ובני ביתו?

אלא סוד הענין הוא: רבותינו ראו ברוב חכמתם שמפריעים רבים יכולים לצמוח מבני ביתו לשקידה בתורה, ועל כן הזהירו התורה להשתמש במדת האכזריות, אבל באמת לא יקנה בנפשו מדה זו והיא לא תעשה בו רושם, רק בשעת הלימוד צריך להסיח דעת מצערם. וכך יגמול עמם חסד כי כך

הראנו בבנינו

רצונו של הקב"ה, וצרכיהם יתמלאו לטובה, שהרי הכל הוא ניסיון מאת השם כדי להגדיל שכרו.

היוצא מדבריו, פעמים שעל האדם לנקוט באכזריות כביכול, בכדי שמסוגל יהיה להתעלם מכל המפריעים הסובבים אותו, וכך יוכל להמשיך בלימודו. כי המתבטל מלימודו מפני כל הפרעה, הוא מן הנמשכים אחר עצת היצר העושה שימוש בכל התחבולות שברשותו, והכל בכדי לבטל את האדם מלימודו.

"שום דבר לא בוער!"

מסופר ששאלו פעם את מרן הרב שך זצ"ל, כיצד הוא מסוגל להתנתק מכל הסובב אותו ולשקוע בלימודו, והרי כל עניני הנהגת הציבור מוטלים על כתפיו, ובכל עת עולות על שולחנו שאלות הדורשות הכרעה, והוא כמו אינו חש במאומה?

הרב שך זצ"ל השיב על השאלה במתק שפתיו במשפט קצר: "שום דבר לא בוער".

אנו אזובי הקיר שכל טירדה קלה מוציאה אותנו מהלימוד, כמה מוסר עלינו לשאוב ממשפט חד שכזה... הרי רק התורה חשובה, ולעומת העיסוק בה שום דבר לא בוער!

זו הדרך המובילה לקנין תורה!

כיצד למד הרב מבריסק זצ"ל עם כל הכח והריכוז?

מעשייה דומה מפורסמת על מרן הגרי"ז מבריסק זצ"ל: חתנו הגר"מ פיינשטיין זצ"ל הסיח את אשר בלבו בפניו, וכך אמר לו - קשה עליי הלמוד בדירה כל כך קטנה שבה מתגוררים אנו, אני סובל בעת הלימוד מהפרעות מהילדים וכדומה.

הלומד תורה מתוך טירדות – כאילו בנה בית המקדש

השיב לו חמיו מרן הבריסק'ר רב זצ"ל: ומה הינך חושב כיצד אני למדתי בצעירותי, הייתי לומד כאשר ילד אחד ישוב על ברכי האחת, והשני על ברכי השנית, בעוד שידי אוחזות בילד נוסף, (כידוע שאשתו וכמה מילדיו לא הגיעו לארץ בגלל המלחמה רח"ל) וגם כך למדתי "עם כל הכח ועם כל הריכוז!"

"אל תאמר לכשאפנה, אשנה"

צא ולמד מדברי הרמב"ם זצ"ל (הלכות תלמוד תורה פ"ג ה"ז): "שמא תאמר עד שאקבץ ממון אחזור ואקרא, עד שאקנה מה שאני צריך ואפנה מעסקי ואחזור ואקרא. אם תעלה מחשבה זו על לבך אין אתה זוכה לכתרה של תורה לעולם, אלא עשה תורתך קבע ומלאכתך עראי, ולא תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה".

עוד כתב הרמב"ם זצ"ל בהלכה יב: "אין דברי תורה מתקיימין במי שמרפה עצמו עליהן, ולא באלו שלומדין מתוך עידון ומתוך אכילה ושתייה, אלא במי שממית עצמו עליהן ומצער גופו תמיד ולא יתן שינה לעיניו ולעפעפיו תנומה. אמרו חכמים דרך רמז: "זאת התורה אדם כי ימות באהל" - אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהלי החכמים. וכן אמר שלמה בחכמתו (משלי כד, י): "התרפית ביום צרה צר כחכה", ועוד אמר (קהלת ב, ט): "אף חכמתי עמדה לי" - חכמה שלמדתי באף היא עמדה לי. אמרו חכמים: ברית כרותה שכל היגע בתורתו בבית המדרש לא במהרה הוא משכח, וכל היגע בתלמודו בצנעה מחכים שנאמר (משלי יא, ב): "זאת צנועים חכמה", וכל המשמיע קולו בשעת תלמודו, תלמודו מתקיים בידו, אבל הקורא בלחש במהרה הוא שוכח".

ועיין בפירוש רבינו יונה זצ"ל על מסכת אבות (פ"ב מ"ד): "אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה - כי לא תדע מה ילד יום וגם למחר יקראו לך, כי חדשות הם מגידים ותצטרך ללכת בדרכיהם, כי אין מחסור

הראנו בבנינו

לענינים המתחדשים בכל יום, ונמצאת יוצא מן העולם בלא תורה, אלא עשה תורתך קבע ומלאכתך עראי".

ודאי לא תיפנה!

וראה מה שכתב החפץ חיים זצ"ל בספרו תורת הבית, שמה שאמרו חז"ל במשנה "שמא לא תפנה", זה היה בזמנם שלא היו מצויים כל כך הרבה עסקים, אך כיום זה לא "שמא" - אלא "ודאי" לא תפנה! מכאן למדנו את גודל ההכרח לעסוק בתורה אפילו מתוך הטרדות.

"עד דכפנת אכול!"

הגמרא במסכת ברכות (דף סב:) מספרת: "בר קפרא הוה מזבן מילי בדינרי" כלומר - שהיה מציע לכל דורש דברי חכמה, והיה גובה ע"ז תשלום - דינר, וכך אמר: "עד דכפנת - אכול, עד דצחית - שתי (פירוש: כל עוד שאתה רעב תאכל וכל זמן שאתה צמא תשתה), עד דרתחא קדרך - שפוך".

ופרש"י זצ"ל וז"ל: "עד דכפנת אכול - שאם תשהא תעבור ממך תאות המאכל, ואין המאכל מועיל. עד דרתחא קדרך שפוך - קודם שתצטנן, משל הוא זה: כשאתה צריך לנקבך - שפוך, ואל תשהא אותם".

ועל פי פשוטו יש להבין מהו דבר החכמה הטמון במרכולתו של בר קפרא, וכי עצות בעיני אכילה הוא משמיענו?

וביאר רבינו הגר"א זצ"ל בחידושיו על מסכת ברכות, שיש אדם הרעב וצמא ללמוד, וכמאמר הכתוב: "לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמוע דבר ה'". ועל כך נסובים דברי הגמרא, כאשר יש בך חשק ללמוד - מיד תלמד, מפני שאם תשתהה עד שתעשה דבר זה או אחר, הרעבון יעבור מקרבך. אך שונים הם דברי תורה מאוכל, שבדברי מאכל אין הרעב

מורגש אך ורק קודם האכילה, אלא כל עוד שלא יאכל הרגשת הרעב יתחזק ויתגבר עליו עוד ועוד עד שיאכל וישקיט רעבונו, ואילו דברי תורה אם תאב להם האדם ויתעכב הוא מללמוד, הרעבון יחלוף ולא יתאפשר לו ללמוד שוב כי כבר לא יהיה לו חשק לזה...

כל ימי חיך תלמד בלי הכנות!

מסופר שבחור שעמד לפני חתונתו בא לבקר את הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל, והנה פרץ הבחור בבכי מר, אני מתחתן בקרוב, אך דא עקא לאחר שאתחתן לא אוכל ללמוד כיאות שהרי רחיים בצווארו ויעסוק בתורה? ועל כן מבקש הנני ברכה מפי הרב שאוכל להמשיך ללמוד.

ענה לו הרב אברמסקי זצ"ל: מברכה שלי לא תצמח לך ישועה, אבל עצה טובה אני יכול למכור, אני אדם זקן עם נסיון בחיים, לכן אומר לך כלל ברזל כיצד תוכל ללמוד – **כל ימי חיך תלמד בלי הכנות!** תתיישב על מקומך והתחל ללמוד! אך אם תרצה להכין ולסדר כל מיני ענינים וכו' ורק אחר כך ללמוד, אף פעם לא תוכל ללמוד!

אלף ימי חסד...

ומסופר על פוסק הדור הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל, שכאשר נשא את הרבנית ע"ה, עמדו לפתחם עיסוקים רבים, כגון מציאת מקום מגורים, קניית רהיטים וכו'. המנהג המקובל היה שבני הזוג עסקו בכך במשך ימי השבע ברכות, אך הגרי"ש זצ"ל פנה אל כלתו הרבנית ע"ה ואמר לה: שהרי התקופה הראשונה שבחיי הנישואין היא חשובה מאד, ובה יוצקים את יסודות הבית, ואף שיועד הוא שיש ענינים הדורשים טיפול, אך מבקש הוא את הסכמתה לקבל אלף ימי חסד ללמוד בשקידה ללא הפרעות וסידורים, ואחר כך הוא יפנה לטפל בכל הדרוש.

אשתו אשת חיל בת הגאון רבי אריה לוי זצ"ל הסכימה לבקשתו, וכך למד בהתמדה רבה. למותר לציין שלאחר שעברו ה"אלף" ימים, לא נשארו לו כל סידורים והכל הסתדר בלעדו...
רק כך גדלים!

על הלומד להשיג צלילות הדעת!

המורם מן הדברים שעל האדם ללמוד למרות שאין לו יישוב הדעת ומנוחת הנפש, ואדרבה זהו תפקידו. אך מול יסוד זה ניצבת קושיא גדולה, הרי הגמרא במסכת מגילה (דף כח:): קובעת: "שמעתתא בעא צילותא כיומא דאסתנא". ופרש"י זצ"ל: "דעת צלולה ומיושבת, שאינו טרוד בכלום מחשבה". שהרי יומא דאסתנא הוא יום מואר ונוח לבריות.

ואם כן הכיצד ייתכן ללמוד למרות הטרדות, ולא עוד אלא שכתוב "אף חכמתי עמדה לי", ודרשו חז"ל "תורה שלמדתי באף היא שעמדה לי", ומה פשר הדברים?

את הקושיא הנזכרת הקשה מרן הרב שך זצ"ל בהקדמה לספרו אבי עזרי (סדר נשים); ותירץ הגרא"מ שך זצ"ל: "אבל העבודה שלנו היא להתרומם מעל כל מפריע ומעל כל סיבה, ומתוך הצער ימצא לו האדם הרווחה, ושיהיה לו ישוב הדעת וצלילותא".

זאת ניתן להשיג רק על ידי הכרה פנימית שערך התורה יקר מפנינים, וכשהאדם חי בתחושה זו, כל שאר הדברים הופכים בעיניו לענינים ללא משמעות ביחס לערך התורה, וכך מתמלא בשמחה ושוכח לגמרי את כל טרדותיו.

"לא תמצא התורה, כי אם במפנה לבו מכל דאגותיו"

וכן כתב מרן החתם סופר זצ"ל בדרשות (ז' אדר), שהדרך להגיע לשקידת

הלומד תורה מתוך טירדות – כאילו בנה בית המקדש

הלימוד היא על ידי בטחון, וכך שום טירדה לא תטרידנו, וסיים: "ולא תמצא התורה, כי אם במפנה לבו מכל דאגותיו ועסקיו תחילה".

"בלי טרדות אי אפשר להצליח!"

מסופר על רבינו בעל הקהלות יעקב זצ"ל שבא לפניו אברך והתאונן בפניו שאינו יכול ללמוד ומרוב דאגות וטרדות בא לידי עצבות.

ענה לו הסטייפלער זצ"ל: כדי להצליח בלימוד צריך "להתעלם" מכל הצרות, הטרדות, והדאגות של העולם הזה.

עוד הוסיף באוזניו, וסיפר על עצמו: היו לי את כל הנתונים על מנת להישאר עם הארץ, ואם רק הייתי שם לבי אליהם. וכך תיאר לו: תמיד היו לי טרדות בפרנסה, ולפעמים עד כדי דקדוקי עניות, מצב הבריאות לא תמיד היה אצלנו שפיר, ומצער גידול בנים גם זכינו בשפע רב – דע לך שניתן היה לחלק את צער הגידול בנים שלי למאה אנשים, וכן עוד ענינים של צער ועגמת נפש, אך תמיד השתדלתי להתעלם מהכל שלא יטריד אותי, שפכתי שיח לפני קוני שיהיה לטובה, ונעזרתי בביטחון בה' שהכל לטובה, רק על ידי זה הצלחתי בעזרת השם יתברך ללמוד תורה".

(פניני רבינו בעל הקהלות יעקב ח"א עמ' י"א).

וכך הוה מרגלא בפומיה: "בלי טרדות אי אפשר להצליח, סוד ההצלחה היא בהתגברות על הטרדות".

הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל היה אומר בדרשותיו שנשא לציבור, בסידור שלי כתוב: "ותלמוד תורה כנגד כולם", כנראה שבסידור שלכם כתוב "כולם כנגד תלמוד תורה" כי על כל דבר מבטלים הנכם את הלימוד, לא ניכר כלל שהדבר החשוב ביותר שלכם הוא לימוד התורה.

איזהו ת"ח? המבטל עסקיו מפני משנתו!

נצטט כמה מאמרי חז"ל בענין. איתא בירושלמי (מסכת מועד קטן פרק ג' הלכה ז'): "אי זהו תלמיד חכם? רבי אבהו בשם רבי יוחנן כל שהוא מבטל עסקיו מפני משנתו".

ובילקוט שמעוני (שיר השירים רמז תתקצא): "זה דודי וזה רעיי" - אמר הקב"ה כל מי שמבטל צרכיו ויושב ועוסק בתורה, זה דודי וזה רעיי, ולא עוד אלא כאלו בנה בית המקדש דכתיב בנות ירושלים".

ובמסכת כריתות (דף טו.) איתא במשנה: "אמר רבי עקיבא: שאלתי את רבן גמליאל ואת ר' יהושע באיטליס של עימאום, כשהלכו ליקח בהמה למשתה בנו של רבן גמליאל: הבא על אחותו ועל אחות אביו ועל אחות אמו, מהו? חייב אחת על כולן, או חייב על כל אחת ואחת? אמרו לו: לא שמענו, אבל שמענו: הבא על ה' נשיו נדות בהעלם אחד, שהוא חייב על כל אחת ואחת, ורואין אנו שהדברים ק"ו".

ויש לשאול לשם מה חשובה הידיעה שרבן גמליאל ורבי יהושע היו באותה עת באיטליס?

ועיין בתוס' ישנים שם שביאר: "להודיע שבחן, שאף על פי שהיו טרודין, היו עוסקין בדברי תורה".

מה בכך שצדיקים רוצים לישב בשלוה?

על הפסוק בפרשת וישב (לו, א): "וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען", פירש רש"י זצ"ל וז"ל: "ועוד נדרש בו: וישב - ביקש יעקב לישב בשלוה, קפץ עליו רוגזו של יוסף. צדיקים מבקשים לישב בשלוה, אומר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעולם הבא, אלא שמבקשים לישב בשלוה בעולם הזה".

שואל הסבא מקלם זצ"ל (אור רש"י פרשת וישב): מה רע בכך שיישב מעט

הלומד תורה מתוך טירדות – כאילו בנה בית המקדש

בשלוה? וכי לא די בכך שיעקב אבינו ע"ה כבר הצטער י"ד שנה בהיותו בישיבת שם ועבר שלא עלה על יצועו, ועשרים שנה בבית לבן הארמי שגם שם שבע לא מעט מרורים, לאחר מכן הפחד מעשיו שבא ועמו ארבע מאות איש להורגו, ויאבק איש עמו, מכירת יוסף, ועוד, ואם כן מה עוול בכך אם רוצה לישב בשלוה לקראת סוף ימיו?

ותירץ על פי הגמרא בברכות (דף ו:): "אגרא דכלא דוחקא" - כלומר: עיקר קיבול השכר כשמתכנסים שלושים יום קודם הרגל כדי לשמוע הלכות הרגל, הוא עבור מה שעומדים בדוחק!

נראה מזה שמגיע על כך שכר אף יותר מהלימוד ומהשמיעה עצמה, אם כן מובנת אפוא טענת הקב"ה אל יעקב אבינו ע"ה, הרי עבודת ה' למרות הטרדות מקבלים עליה שכר לאין שיעור יותר מעבודת ה' מתוך שלוה, ואם כן למה הינך מבקש לישב בשלוה?!

הזדמנות חד פעמית!

צריכים לדעת לנצל את ההזדמנות הנקרית לרגלי האדם!

מסופר על הגאון רבי שמואל ברנבויס זצ"ל ראש ישיבת מיר בארצה"ב, כשעזב יחד עם תלמידי ישיבת מיר את שנחאי שביפן בתום מלחמת העולם השנייה, הם נסעו דרך הים לאמריקה. כשהתקרבו ליבשת "קליפורניה" עברה ספינתם ליד הגשר המפורסם GOLDEN GATE BRIDGE שסימל עבור הנוסעים פליטי המלחמה, את החרות והאושר של אמריקה. הרבה מהם הזדרזו אל הסיפון בכדי שיספיקו לראותו, אומנם הגר"ש ברנבויס זצ"ל היה כל כולו מרוכז בדף גמרא אשר לפניו.

כאשר הפצירו בו איזה אנשים באמרם, "הרי זו הזדמנות חד פעמית להביט מקרוב ב-GOLDEN GATE BRIDGE כיצד הינך מחמיץ אותה?" ענה

הראנו בבנינו

לעומתם רבינו זצ"ל "הרי זו הזדמנות חד פעמית ללמוד תורה גם בשעה שיש תשוקה לראות ה GOLDEN GATE BRIDGE!!!

זאת היא ההשקפה של גדולי התורה ושל כל מי ששואף לגדלות, וזה מה שיש להשריש בלב בעת בואן של הניסיונות: ככול שהטרדה היא גדולה יותר כך גם גודל ההזדמנות לצמוח מהניסיון ולגדול יותר, צריך רק לנצל את ההזדמנות!

כיצד נכתבו ספריהם של הגדולים?

למעשה בהתבוננות מעמיקה בקורות חייהם של גדולי ישראל מגיעים למסקנה, כי ספריהם שמפיהם אנו חיים, נכתבו במסירות נפש מתוך התגברות על כל טירדה וצער.

דוגמאות לכך ניתן לראות בהקדמה של רבינו חיים בן עטר זצ"ל על ספרו אור החיים הקדוש ופרי תואר, וכן במלאכת שלמה על המשניות, כמו כן מפורסמת היא העניות הנוראה שהיה לבעל הקצות החושן זצ"ל, הדברים הגיעו עד כדי כך, שלאחר שהתחתן עם רעייתו, פסקו הרבנים שהוא ימשיך לאכול אצל הוריו והיא תמשיך לאכול אצל הוריה, כי לא היה להם כלום.

למרות הכל הם ישבו ולמדו וכתבו ללא הרף, כך צומחים גדולי תורה! הגאון רבי חיים קרייזוירט זצ"ל שהיה עילוי ידוע וגאון עצום, התבטא פעם: כל המסכתות שלמדתי כשרוי הייתי בקושי או עם טרדות למיניהם, הם המסכתות שאותם הנני זוכר בבהירות רבה יותר!

"בשמים רוצים שתלמד למרות עול הפרנסה!"

לסיום נביא סיפור על סגורם של ישראל, רבי לוי יצחק מברדיטשוב זצ"ל (דרכה של תורה עמוד רנ"ב): במוצאי יום הכיפורים, פנה האדמו"ר רבי לוי

יצחק מברדיטשוב זצ"ל, לאחד מחסידיו, ואמר לו: בוא ואגלה את אזניך, על מה התאמצת בתפילותיך ביום הקדוש. הלה הופתע ושאל: האמנם, על מה נסובו תפילותי? נענה הצדיק ואמר:

"בתפילת מעריב, פנית להקב"ה ואמרת: "רבנו של עולם, גלוי וידוע לפניך שהוצאות הבית מסתכמות אצלי בסך אלף רובל לשנה, וסכום זה אתה ברוב טובך ורחמין ממציא לי בעסקים שונים במשך השנה כולה. לפיכך, אם טוב בעיניך, אני מבקש שתזמין לי את האלף רובל בבת אחת בתחילת השנה, כך שאהיה פטור מטירדות פרנסה, ואוכל להתמסר ביישוב הדעת לתורה ולתפילה".

ברם – המשיך רבי לוי יצחק זצ"ל ואמר – בבוקרו של יום הכיפורים, בתפילת שחרית, נמלכת בדעתך, שלמעשה גם אם תרויח את כל הסכום בבת אחת, קיים חשש שמא תתפתה להשקיעו בעסק מסוים, כדי שהמעות לא תהיינה מונחות בטלות. בשל כך העתרת, שבתחילת השנה תרויח חמש מאות רובל, וכעבור מחצית השנה תרויח עוד חמש מאות רובל.

אבל כשהגיעה תפילת נעילה, גברו חששותיך, שמא תעשה עסקים צדדיים בחמש מאות רובל, ושוב תוטרד ולא תוכל לעסוק ביישוב הדעת בתורה ובתפילה, לכן בקשת שירחמו עליך מן השמים, ויתנו לך בכל שלושה חדשים, מאתים וחמישים רובל.

אבל – סיים הצדיק זצ"ל – בשמים לא קבלו את תפילותיך, ודחו את בקשותיך. ואמרו שהם רוצים **שדוקא מתוך עצם הטירדות**, תתגבר ותקבע שיעורים לתורה, ותעסוק בעבודת השי"ת, **בכך חשוב יותר בשמים**.

לומדים אנו מכל זה, כי כאשר עוברת על הלומד תקופה קשה בכל תחום שלא יהיה, יכול הוא לנצל את ההזדמנות וללמוד למרות הקושי, למרות העיכובים, ולמרות המניעות.

הראנו בבנינו

כך גדלים בתורה!

ונסיים כעין שפתחנו. אם נתחזק בענין לימוד התורה למרות ההפרעות והטירדות הסובבות אותנו נוכל להתעלות בתורה מאוד, ולא עוד אלא שמה שמובא בדברי המדרש (תהילים סוף קלז) שאומר: ללמדך שכל דור שאינו נבנה בימיו מעלה עליו כאילו החריבו, זה לא יחשב עיכוב מצידנו, ואדרבה יחשב לנו כאילו בנינו את בית המקדש.

ועל ידי זה נזכה במהרה לראות בפועל בבנין בית המקדש בב"א.

החיוב לצפות לישועה

"צפית לישועה"

כשחושבים ומתבוננים אנו על חורבן בית מקדשינו, מיד עולה במחשבותינו הענין הזה של "צפית לישועה". והאמת היא, שדבר זה הוא דבר חשוב מאוד ועיקרי ביותר לכל יהודי, ולכן ראיתי לנכון לדבר קצת על זה כדי לחזק הענין בלבנו.

הקדם דבר:

שומה עלינו לבאר כמה נקודות בענין זה. ראשית כל יש לדעת עד היכן מגיע החיוב לאדם לצפות לישועה, ומאיך גיסא חומר הענין של מי שאינו מצפה לגאולה. וכן עלינו להרגיל את עצמינו לחיות במחשבה זו של צפיה לישועה. עוד יש לבאר מה אופן קיומה וכן איך שאין להתייאש מהגאולה. עוד עלינו לדעת מה האופן הנכון והראוי לצפות למשיח צדקנו, וכמו כן נבאר שגם בדורינו אנו יש מקום גדול למשיח לבוא. דוקא בדור הזה למרות שהוא דור פחות במדריגה כלפי דורות קודמים לגבי תורה ויראת שמים בכל זאת אנו קרובים יותר לביאת המשיח וכמו שנבאר בעזה"ת.

החיוב לצפות לישועה בכל יום ויום

ראשית כל נדבר על החיוב הגדול, שהאדם חייב לצפות לישועה בכל יום ויום.

הגמרא במסכת שבת (דף לא.) אומרת: אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו: נשאת ונתת באמונה? קבעת עיתים לתורה? עסקת בפו"ר? צפית לישועה? ומבואר מדברי הגמרא הללו שאחד מהשאלות הראשונות ששואלים לאדם בשעת דינו היא, "צפית לישועה!"

ובעצם, זה לא "סתם שאלה" ששואלים לאדם, אלא שזה דבר עיקרי מאוד. כיון שזה נמנה בין י"ג העיקרים וכמו שאומרים: "אני מאמין באמונה שלמה בביאת המשיח ואע"פ שיתמהמה עם כל זה אחכה לו בכל יום שיבוא".

וחוץ מזה, הוי גם מצות עשה מדברי קבלה, כמו שכתוב בנביא (חבקוק ב, ג): "כי עוד חזון למועד, ויפח לקץ ולא יכזב, אם יתמהמה חכה לו כי בא יבא לא יאחר". וכן אנשי כנסת הגדולה מייסדי נוסח התפילה, הזכירו ענין זה בתוך תפילת שמונה עשרה, בברכת "את צמח דוד" שבו אומרים "כי לישועתך קוינו (וציפינו) כל היום".

הצפיה לגאולה נכללת במאמר "אנכי ה' אלוקיך"

ובסמ"ק (מ"ע א) כותב דברים נוראים בענין זה, ואומר שהאמונה שצריכים שיהיה לנו בצפיה לישועה הוא בכלל עשרת הדברות וזה חלק ממצות "אנכי ה' אלוקיך". ואומר עוד שהמצוה הזו של "אנכי ה' אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים", פירושה שצריכים לדעת שאותו בורא יתברך שברא שמים וארץ הוא לבדו מושל מעלה ומטה ובארבע רוחות, והוא הוציאנו מארץ מצרים ועשה לנו כל הנפלאות. והוסיף וכתב שבזה תלוי מה שאמרו חז"ל (שבת לא.) ששואלים לאדם לאחר מיתה, צפית לישועה?

והיכן כתובה מצוה זו?

אלא שמע מינה דזה בזה תלוי, כשם שיש לנו להאמין שהוציאנו ממצרים דכתיב "אנכי ה' אלוקיך", מאחר שהוא דבור אחד הכי קאמר, כשם שאני רוצה שתאמינו בי שאני הוצאתי אתכם כן אני רוצה שתאמינו בי שאני אלוקיכם ואני עתיד לקבץ אתכם להושיעכם.

מבואר מדבריו שהאמונה בגאולה העתידה היא חלק מהאמונה של "אנכי ה' אלוקיך" וזה בכלל עשרת הדברות. ולכן מי שלא עוסק בזה ומשתדל להשיג את האמונה על הצפיה בישועה, רחוק הוא גם מהאמונה הפשוטה של "אנכי ה' אלוקיך" וזה דבר שצריכים לפחד ממנו!

כל מי שאינו מחכה לגאולה הוא כופר בתורה!

והדברים יותר מבוארים בדברי הרמב"ם זצ"ל (ה' מלכים פ"א ה"א) שכתב בזה הלשון: המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד לישנה הממשלה הראשונה ובונה מקדש ומקבץ נדחי ישראל, וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות ועושין שמטות ויובלות ככל מצותן האמורה בתורה, "וכל מי שאינו מאמין בו או מי שאינו מחכה לביאתו לא בשאר נביאים בלבד הוא כופר אלא בתורה ובמשה רבינו".

והגרי"ז מבריסק זצ"ל היה מדייק שהרמב"ם זצ"ל כאן מחדש לנו, כי לא רק מי שאינו מאמין בגאולה כופר הוא, אלא אפילו מי שכן מאמין בגאולה אלא שאינו מחכה לה הרי הוא כופר! ומבואר מזה גודל החיוב לחכות ולצפות לישועה!

הסיבה שנושרים היום מהדרך רח"ל - על שלא מאמינים בביאת המשיח!

החפץ חיים זצ"ל בקונטרסו "צפית לישועה" (פרק א') כותב, שהרי בעו"ה אנו רואים בכמה מקומות שנתמוטט הדת מאוד מאוד, ומנתקין הבנים מילדותן מתורת ה' מה שלא היה כן באיזה שנים שלפנינו.

הראנו בבנינו

וכאשר נחקור היטב על סיבת הענין, נראה שיש כמה דברים, אבל "עיקר" הסיבה הוא בגלל שיש לנו רפיון האמונה. שהאמונה בעולם הנצח, בשכר ועונש ובביאת המשיח, היא נתנה אומץ לכלל ישראל בכל דור לישא כל המצוקות והתלאות, ולעמוד עבור דתם במסירות נפש הן בעצמן והן את בניהם ובנותיהם. שיפה היה להאב לראות את בנו שחוט לעיניו על קדושת השם להשיב נשמתו טהורה לאלוקי השמים מלראותו בגרם האושר אם חלילה יסלף דרכו מדרך התורה והמצוה.

ומבואר מדבריו שעיקר הסיבה שאנו סובלים כיום כל כך מזה שהבנים נושרים מהדרך, הוא בגלל שחסרה לנו האמונה במשיח צדקנו ובצפיה לישועה, ולכן בקלות יוצאים ומתרחקים מדרך התורה רח"ל.

מעשה נורא עם האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל

ומסופר על האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל שבערב ראש השנה הראשון לאחר השואה, עמד מול היכל הקודש לפני אמירת הסליחות, ופרץ בבכי מרטיט, ואמר לפני הקהל: אנחנו מתכוננים עתה לומר וידוי לפני אבינו מלכנו. עוד מעט נאמר "אשמנו". האם אשמנו? הרי צעדנו בסך עם רבבות אלפי ישראל, "בצעדת המות" של הגרמנים ימ"ש, ומסרנו נפשינו לקונינו! "בגדנו". האם בגדנו? כיצד אפשר להכתירנו כבוגדים אחרי כל השחיטות וההריגות הנוראות שעברו עלינו? "גזלנו". הרי לא היה לנו מאומה שנוכל לגזול? ואם כן כיצד אפשר לבוא אלינו בטענות?! - התייפח האדמו"ר זצ"ל.

אבל, אמר האדמו"ר זצ"ל לקהל הרב, אכן בכל אופן חטאנו!

אתם יודעים במה?

שלא האמנו שיש להקב"ה כוח לשחרר אותנו, חשבנו שנמות היום או מחר, והיינו בטוחים שזה רק שאלה של זמן, ועל כן אשמנו בגדנו...

בספר אהל משה כותב שדברים אלו מתאימים גם לבני דורינו. גם אם לא עברנו שואה כדוגמת זו שעברה על אבותינו בארצות אירופה, מכל מקום גם בדורנו נאלצים אנו להתמודד יום יום ושעה שעה עם שואה רוחנית המאיימת עלינו מכל צד ומפילה חללים רבים תחתיה. (ולדוגמא נוכל להצביע על כלי האינטרנט הטמא או על כל מיני טלפונים למיניהם אשר עליהם נאמר: רבים חללים הפילה!) ולכאורה אין כבר בידינו כח ללחום נגדה, אבל הטענה העיקרית שתהיה כלפינו, לאור דבריו של האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל היא, שלא ציפינו ולא ביקשנו ולא התחננו להקב"ה שיגאלנו, ולא ציפינו לישועתו יתברך. ועל זה כן תהיה טענה כלפינו.

כי הרי נכון, אפשר עוד לומר שלא היה בידינו לעשות הרבה בענין זה נגד הטכנולוגיה, אבל למה לא התפללת והתחננת לבורא כל העולמים שימחר להביא את הגאולה? וזו תהיה עיקר הטענה, ולכן כמה יש להתחזק בענין זה של צפיה לישועה!

על ידי הצפיה מקרבים את הגאולה!

ונוסיף ונאמר שלא רק שכל המוטל עלינו ובידינו לעשות הוא לקוות לישועת ה', אלא שעצם זה שמצפים לישועת ה', זו הסיבה שתגרום לישועה שתבוא!

ויש בזה דברים מפורשים בכמה מקומות בחז"ל.

בילקוט שמעוני (איכה תתקצז) מובא: ששאלו אבותינו הקדושים את הקב"ה ואמרו לפניו: רבונו של עולם שמא אין חזרה לבנים. אמר להם: אל תאמרו כך יש דור שהוא מצפה למלכותו מיד הם נגאלים שנאמר: "ויש תקוה לאחריתך נאם ה' וישבו בנים לגבולם".

ובמדרש שוחר טוב (מ, א) על הפסוק: "למנצח לדוד מזמור קוה קויתי

הראנו בבנינו

ה' ויט אלי וישמע שועתי" אומר המדרש: זהו שאמר הכתוב "ואמר ביום ההוא הנה אלוקינו זה קוינו לו ויושיענו". אין ביד ישראל אלא שיקוו שיגאלם הקב"ה, בשכר "קוה קויתי ה'". שמא תאמר: עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נושענו. "קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'". קוה אל ה', וקוה אל ה', תקוה אחר תקוה, חזק ויאמץ לבך, ואם קויתם ולא נושעתם קיוו ושובו וקיוו. ואם עושים כן, הרי אתם נושעים שנאמר, "אשר לא יבושו קווי ה'", וכתוב "וקווי ה' יחליפו כח", וכתוב "וקווי ה' המה יירשו ארץ", לכך נאמר "קוה קויתי ה' ויט אלי וישמע שועתי", דוד שקיווה לי עניתיו.

ולפי זה אפשר לנו להבין פשט בברכת "את צמח" אשר בשמונה עשרה. כי הרי לכאורה הלשון אינו מדוקדק, כי מבקשים שתבוא הישועה כמו שאומרים: "את צמח דוד עבדך מהרה תצמיח וקרנו תרום בישועתך", ואח"כ אומרים "כי לישועתך קוינו כל היום", ולכאורה מה שייך לומר "כי" שהוא נתינת טעם. אבל לפי הנתבאר עד כאן, דהיינו, שעצם הקיווי בהקב"ה הוא הגורם לישועה, אז מובן למה מבקשים שתבוא הישועה, בגלל "כי לישועתך קוינו כל היום" כי עצם הקיווי זוהי הסיבה לגאולה עצמה. וכן פירש הגאון הרב חיד"א זצ"ל ומובא בספרו מדבר קדמות.

לפדות מחכי קץ ישועתו

ונאמר עוד שלא רק שעל ידי שיש לנו קיווי לישועה עי"ז זוכים לישועה, אלא שהישועה תבוא אך ורק לאלה שמחכים לה, וכמו שכתוב בפיט "גדל": "ישלח לקץ ימין משיחנו לפדות מחכי קץ ישועתו" כלומר כי רק מי שמחכה לקץ ישועתו, אותו יפדה משיחנו. אבל מי שאינו מצפה ומחכה לו, ישאר במצבו הגרוע גם כשיבוא מלך המשיח.

ודומה לזה מצינו ביציאת מצרים שכל אותם שלא האמינו בגאולה מתו

במכת חושך, ואם כן כך יהיה גם כן לעתיד לבוא, בגאולה העתידה. שרק מי שמאמין ומחכה לה, יזכה לישועת ה'.

ובעצם, רחוקים אנו מלחיות עם צורת חיים כאלו, שיהיו חיים עם רגש זה שמחכים למשיח. אבל נביא כמה עובדות בענין זה כדי שנוכל לראות איך נהגו גדולי ישראל, ועל ידי זה כל אחד מאיתנו יתנהג לפי יכולתו ומדרגתו.

אין להחמיץ אפילו רגע קט לקראת המשיח

כתוב בירושלמי (כתובות פ"ב ה"ג) שרבי ירמיה ציוה בשעת מותו שיתנו את נעליו על רגליו, ומקלו בידו, וישכיבוהו על צידו, שאם יבוא המשיח יהיה מוכן מיד לעמוד.

ושאל על זה הגאון רבי אלחנן וסרמן זצ"ל (קובץ מאמרים ח"א) וכי כמה רגעים ירויח רבי ירמיה אם נעליו כבר יהיו ברגליו? כמה רגעים ירויח בכך שמקלו יהיה בידו? לכל היותר דקה! אף על פי כן דאג התנא הקדוש לעשות תחבולה בכדי לא להחמיץ עוד רגע קט שיכולים להספיק לקראת המשיח. מכאן התבוננות, כמה צריך להזהר שלא לאבד אף רגע מלהיות מוכנים לקראת המשיח!

מהנהגת רבינו החפץ חיים זצ"ל

זכינו שבדור הקודם, לא לפני כל כך הרבה שנים היה חי רבינו החפץ חיים זצ"ל. וידוע עד כמה שהיה כל היום חושב ומדבר על ביאת המשיח ואיך שהיה מחכה לו. ונביא כמה דוגמאות כדי שנוכל להתחזק על ידם.

דיבורו בענין המשיח היה ברצינות עמוקה ובבטחון גדול עד ששוב לא היה אפשר למישהו לפקפק אף כחוט השערה בהנחה שיש להתכונן לקבלת פני המשיח. אף הכין לעצמו בגד מיוחד כדי לקבל איתו את המשיח,

הראנו בבנינו

ומזמן לזמן היה מתעטף בו ויושב לחכות לו. ומרגלא בפומיה: שיותר ממה שאנו רוצים שיבוא, רוצה הוא לבוא, ברם הוא לא יבוא אלא אם כן כל ישראל יחכו ויצפו לו.

והיה תמה על כך, כשאנשים היו מכינים ביניהם חוזה כלשהו כדי לקנות או למכור דבר, ואמר שתמיד כותבים בחוזה כל מיני אפשרויות מה יהיה אם יקרה רעידת אדמה, שטפון גדול וכו' וכו', מה יהיה עם הדבר הזה או אחר ואמר, שהלא אף פעם לא כותבים שום סעיף בחוזה שדן מה יקרה עם המשיח יבוא?! והרי זו אפשרות קרובה ואמיתית מאוד.

וכן צוה ללמוד סדר קדשים, כי במהרה תשוב העבודה לבית המקדש, ולא מבעיא לכהנים, שהם צריכים לדעת את כל הדינים שהרי עליהם מוטל ענין המקדש ועבודתו והם שצריכים לשרת שם, אלא גם כל איש ישראל צריך לקבוע עת ללמוד דינים אלו כי הרי כשתתרבה העבודה בבית המקדש אז הכהנים יבואו לשאול גם אותו איך צריכים להתנהג, ולכן על כל איש ישראל לדעת דיני קדשים, וגם מפני שלא כל העבודות היו עושים הכהנים כי הרי יש דברים שגם הישראלים עשו. ואם כן עלינו ללמוד ולהכיר את הדינים הללו.

ומתוך צפיתו הגדולה אמר פעם למשפחה שראש המשפחה רצה לנסוע לאמריקא למשך כחמש שנים. ואמר לו הח"ח זצ"ל שבמשך חמש שנים בודאי יבוא המשיח, ואם כן לא כדאי להיות מנותק ממשפחתו, ולכן יעץ לו שיקח את בני ביתו איתו.

למה החפץ חיים זצ"ל לא רצה להתחיל קבלת שבת?

בספר אהבת איתן הביא מעשה מופלא על גודל עבודתו של החפץ חיים זצ"ל בצפיה לישועה באופן מוחשי ממש.

פעם אחת השתתף הח"ח זצ"ל בשיבתו אחרי מנחה של ערב שבת ולא רצה להתחיל את קבלת שבת. הציבור חכה הרבה זמן, וכשנתאחרה

השעה, שלח ראש הישיבה הגאון רבי משה לונדינסקי זצ"ל בחור אחד שיאמר לו שהרי "היום הוא כבר לא יבוא", ומיד הסכים הח"ח זצ"ל להתחיל את התפילה. הח"ח זצ"ל חשש לקבל שבת כי אז אין אפשרות למשיח שיבוא כמבואר במסכת עירובין (דף מג.) שאין המשיח בא בשבת.

נוסח הזמנה לחתונה...

וכן כסדר רואים אצל גדולי ישראל איך שחיכו למשיח באופן מוחשי ממש. ומסופר (קונטרס הגיע זמן גאולתכם) שפעם כשהתקיימה "חתונה גדולה" בזלובין, שבה התחתנו צאצאיהם של האדמו"ר הזקן בעל התניא זצ"ל ושל הרבי רבי לוי יצחק מבארדיטשוב זצ"ל, היה כתוב בהזמנות כנוסח הזה: "החתונה תתקיים אי"ה בירושלים עיר הקודש ת"ו אמנם אם משיח צדקינו לא יבוא חלילה עד אז תהיה החתונה בעיר זלובין"...

הצפיה למשיח צריכה להיות כמו הצפיה לאורח שהוזמן לשבת

וכן מרן הרב שך זצ"ל הביא בשם החפץ חיים זצ"ל (שמושה של תורה) שהצפיה למשיח צריכה להיות כמו הצפיה לאורח שהוזמן לשבת. כשמגיע יום ששי, יודעים שהוא אמור להגיע בכל רגע אך לא יודעים בדיוק באיזה שעה יבוא. בינתיים מתעסקים בכל צרכי הבית ומכינים הכל לשבת, אבל אין מסיחין את הדעת מהאורח, מחכים לנקישה בדלת בכל רגע. כמו כן צריכה להיות הצפיה למשיח שצפוי לבוא בכל רגע, ואף שכל אחד מתעסק בעניניו, אבל לא בגלל זה יש להסיח דעת מבואו...

האמונה הפשוטה אצל כל יהודי

ובעצם ראינו שלא רק אצל גדולי ישראל היתה הצפיה למשיח באופן מוחשי, אלא שכל יהודי היה חי פעם עם ההרגשה הזו שבאמת המשיח עומד לבוא, ונביא מספר דוגמאות לזה.

הראנו בבנינו

המשגיח רבי מתתיהו סלומון שליט"א סיפר: אנא עובדא ידענא באחד שמישהו הניח אצלו מעילו בביתו ולא הכיר של מי הוא, וכיון שלא היה בו סימן היה חייב לשמרו עד שיבוא אליהו, והסביר לבני ביתו שכך הוא הדין, בכגון דא, שצריכים לשמור החפץ עד שיבוא אליהו, ואז כשיבוא אליהו יביאו הבגד אליו והוא יגיד מי הוא הבעלים, והניח את הבגד בארון הבגדים שלו.

והנה בליל בדיקת חמץ, בעת שחיפש בארון הבגדים של אשתו, ראה שם את אותו בגד בין בגדיה, וכששאלה על זה ענתה היא, הלא כשיבוא אליהו הנביא יהיה דוחק גדול של המון רבבות כדי לקבל פניו, ואולי אתה תזכה להתקרב אליו, אבל אני אשה פשוטה, איך ובמה אזכה לקבל פני אליהו הנביא? על כן תפסתי את הבגד הזה כדי שגם לי יהיה במה להיכנס לפניו כדי לשאול על הבעלים. ובו אזכה גם אני להתענג מזיו פניו של אליהו הנביא!

בוא וראה כמה כוחה של אמונה תמימה של אשה צנועה וכשרה, המרגישה ומצפה לנועם הזה לקבל פני אליהו הנביא!

שלוש דוגמאות נפלאות שסיפר הגאון רבי גמליאל רבינוביץ שליט"א

עוד דוגמאות לזה הביא הגאון רבי גמליאל רבינוביץ שליט"א (טיב הנחמה) וסיפר על סבו ז"ל שהיה יהודי פשוט וחדור בתמימות גדולה, ולצורך פרנסתו היה מתעסק במלאכת הנגרות, וברוב תמימותו ואהבת ה' שבו, היה רגיל לומר: רצוני והסכמתי היא, שכאשר יבוא המשיח והמקדש יבנה, אבצע ואתקן בבית המקדש תיקוני נגרות בהתנדבות ללא קבלת תשלום. שלוש רבעים של השנה...

ורואים מכך איך שחיכו למשיח באופן מוחשי יותר...

עוד סיפר על הנהגת אמו, שבערבי פסחים נהגה להכין את כל צורכי הסדר לבדה בלי לבקש שום עזרה מבעלה שליט"א וטענתה היתה כי הרי הבעל שליט"א הוא כהן מיוחס, ולכן כשיבוא המשיח במהרה הוא יצטרך לשרת שם כמו כהן, וידוע שבערבי פסחים תהיה הרבה עבודה במקדש משום הקרבת קרבן פסח וכו', והוא יצטרך להיות בבית המקדש כל הזמן, לכן אם היא תתרגל לבקש ממנו עזרה בהכנות החג, כשיבוא המשיח במהרה, יהיה קשה לה להתרגל לבדה להכין את כל צורכי הפסח... ולכן מעכשיו היא מרגילה את עצמה להכין הכל לבדה!

דוגמא נוספת הביא ואמר שם שאמו היתה רגילה לומר להם תמיד, שלכשיבנה בית המקדש יהיו צריכים להשתמש בבית בשני מקררים! אחד בשביל הזכרים שהם כהנים ואז יאכלו טהרות, ואחד בשביל האחיות הנקבות הנשואות לישראלים, שאין עליהם דין כהונה!...

וזה באמת מחזק לראות איך אנשים חיים עם הצפיה באופן אמיתי ומוחשי לגאולת משיח צדקינו.

אופנים איך לחכות ולצפות למשיח

אבל באמת עלינו לבאר איך צריך להיות אופן ההכנה מצידנו, ובאיזה צורה נקיים את הצפיה למשיח.

המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל היה אומר שהח"ח זצ"ל היה ממשיך את צורת הצפיה למשיח, לחולה אנוש היודע כי רופא גדול צריך להגיע לבקרו כדי לתת לו רפואה למחלתו. והרי הוא יושב וממתין. וכל נקישה שיש בדלת גורמת לו להתרגשות לחשוב, הנה, הרופא הגיע. ולמרות שהרופא מאחר בכ"ז הוא עדיין מצפה וממתין מתי יבוא ולא מאבד תקותו, אדרבה ככל שעובר יותר זמן הוא חושב לעצמו, הרי עכשיו בודאי יבוא... וכל מי שלא ממתין למשיח שיבוא בצורה כזו עליו לחזק עצמו באיזה אופן, כדי שיוכל להיות מהמחכים לו.

הראנו בבנינו

אופן אחר איך לקיים ענין זה הוא על ידי מחשבה. שחושב בכל רגע על משיח, ורוצה שיבוא כבר. ואפשר להתרגל לזה, כשבתפילת שמונה עשרה מתפלל ומכוין היטב בברכות הנוגעות לזה, כגון, את צמח דוד עבדך, ובבונה ירושלים וכדומה, שעליו לומר את זה בכונת הלב ובמחשבה, ועל ידי זה יתעורר להיות "מבקש" ו"מצפה" למשיח צדקינו שיבוא ויגאלינו.

עוד צורה להתכונן לזה הוא מה שהבאנו מהח"ח זצ"ל שהיה דורש שכל אחד ילמד וידע את הענינים הנוגעים לקדשים ולבית המקדש, כי בזה חוץ ממה שידע באמת מה לעשות, גם ירויח שעל ידי זה תתעורר אצלו הצפיה למשיח.

לגמור מסכתות! זה האופן לצפיה למשיח!

במסיבת נעילת החג בפסח תשס"ז, העירו להגאון רבי שמואל בירנבוים זצ"ל שאצל החסידים סעודה זו נקראת "סעודת משיח", ובקשו מראש הישיבה זצ"ל לדבר אודות המשיח.

הראש ישיבה זצ"ל הרהר לרגע ואמר בנוסח האופייני שלו: כולנו מחכים לביאת המשיח, ברם כשיבוא משיח בכבודו ובעצמו, מה יהיה נושא שיחתו עמנו, הלא בטח שידבר עמנו "בלימוד", ומה אתם חושבים, שידבר רק בפרקים הראשונים של המסכתות? הלא בודאי שידבר גם בפרקים האחרונים, יוצא מזה שאם באמת רוצים להיות מוכנים לקראת ביאת המשיח, כדאי להתחיל עכשיו בהתמדת הלימוד ולגמור מסכתות! וזה האופן לצפיה למשיח!

עוד אפשר לומר על פי יסודו של המסילת ישרים, שהחיצוניות מעורר את הפנימיות. ועל כן עלינו לעשות שום פעולה או דיבור, למרות שבהתחלה יהיה מעשה חיצוני ובלי כונה אמיתית אבל זה יעורר לנו את הפנימיות שנוכל באמת לצפות לביאת המשיח.

"חזקו ידיים רפות, וברכים כושלות אמצו"

הנביא ישעיה (לה, ג) אומר: "חזקו ידיים רפות, וברכים כושלות אמצו" ופרש"י זצ"ל כל הנביאים מבשרי הישועה נחמו את ישראל וחזקו את ידיהם הרפות. וכן המצודת דוד זצ"ל כותב: הוא מאמר ה' אל הנביאים, חזקו ידיים הרפות, ר"ל בשרו הגאולה למי שידיו רפות ומתייאש מן הגאולה.

הרי לנו שכבר מתחילת הגלות של עם ישראל, נזקקו הנביאים לחזק את ידיהם של כלל ישראל, את אותם אלו שנתייאשו מן הגאולה העתידה. ואם בזמנם היו צריכים לחיזוק, כ"ש וק"ו בזמנינו אנו שעברנו כל כך הרבה שנים, הרבה רדיפות, צרות, הריגות, גלויות, שאנו זקוקים לחיזוק בביאת משיח צדקינו.

הגאולה תבוא דוקא מתוך צרות...

אבל כשנתבונן נראה דבר מעניין מאוד. שאם אנו חושבים שריבוי הצרות הוא טעם כדי לשכח מאתנו את צפייתנו לגאולה, אדרבה ואדרבה! הצרות עצמן והמצב שאנו שרויים בו מתוך גלויות, רדיפות, צרות וכו' הוא הוא אשר בגללו צריך לחזק אותנו שהרי אנו קרובים יותר לזמן הגאולה, כי הרי זה חלק מהמהלך של הגאולה שתבוא דוקא מתוך צרות וכדומה. ונבאר את הדברים.

כתוב בנביא ישעיה (סא, יא) "כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח" ובספר מעייני הישועה ביאר הגאון רבי יצחק אברבנאל זצ"ל שכונת הפסוק היא, כי כמו שהארץ תוציא צמחה אחרי עיפוש הזרע והפסדו, כן תשועת האומה תבוא אחרי שפלותה והפסידה. ועל זה אמר דוד המלך ע"ה בתהלים (מד, כו-כו): "כי שחה לעפר נפשינו, קומה עזרתה לנו" דהיינו, כיון ששחה לעפר נפשינו והגענו לתכלית השפלות, אז מזה גופא "קומה עזרתה לנו". וכמו כן, כותב המשגיח רבי ירוחם ממיר זצ"ל בדעת חכמה ומוסר (ח"א,

הראנו בבנינו

ס"ד) שכל ענין הצרות אינו אלא כדי שעל ידי זה תוכל לבוא הישועה, אלא יותר מזה, עצם הצרה היא כבר גם כן ישועה, כי מהלך הצרה הוא מהלך צמיחת הישועה. וכמו שבגידולים צריך מתחילה לזרוע והזרע עולה ומצמיח, כמו כן הוא ענין הצרות, שהצרה עצמה הוא מהלך ותהליך הישועה, ובלי זה אי אפשר להושע, ואם כן לא נוכל להבדיל ולהבחין אם לכנות לצרה "צרה" או "ישועה".

ובעצם רואים יסוד זה כסדר, שרק על ידי הצרה באה הישועה.

דברים נפלאים מרבינו החפץ חיים זצ"ל

והנה החפץ חיים זצ"ל (מובא בח"ח עה"ת פ' נצבים) על הפסוק "ושב ה' את שבותך ורחמך ושב וקבצך" כותב שזוהי הבטחה שהגאולה תבוא, וצריכים לצפות ולחכות לזמן ההוא. וזה ששואלים לאדם "צפית לישועה?". והנה אחד המפריעים היותר גדולים בענין האמונה הזאת הוא מצב עמנו בשנים האחרונות בין העמים, כי היינו ללעג וקלס בגויים ואנו השפלים והבזויים בעיני הכל. ורבים שואלים, איך זה אפשר שאומה שפלה כזאת תתרום לאות ולתפארת לעיני הכל?

ותירץ החפץ חיים זצ"ל, שכשמתבוננים בדבר רואים שכל מעשה ה' עמנו הוא על דרך זה בבחינת "מאשפות ירים אביון" להבליט ביותר את הנס של קיומנו. והביא על זה כמה וכמה דוגמאות, וכדאי להביא אותם ולהעתיק מדבריו הקדושים.

אברהם אבינו הוליד את יצחק אבינו, בהיותו בן מאה שנה, שעל פי טבע אי אפשר היה לו להוליד, וכן שרה אמנו אמרה "הבת תשעים שנה תלד"?

יעקב אבינו זכה להעמיד י"ב שבטים, ולהלחם עם מלאך ולנצחו, אחר

שאלִיפֹז לקח ממנו הכל, ורק במקלו עבר את הירדן, ואחרי אשר עבד בבית לבן ביום ובלילה י"ד שנים.

יוסף הצדיק זכה למלוכה, אחרי אשר היה מעונה בבית האסורים י"ב שנה.

משה רבינו ע"ה מיום הולדו, כבר היה מוכן לצרות ופגעים, השליכוהו היאורה, וסוף דבר היה שנעשה שליח להקב"ה, להיות לגואל את עם ישראל, ולתת להם את התורה.

ישראל היו במצרים שפלים ונבזים, כעדות הכתוב "ויקוצו מפני בני ישראל" וכל אחד מהם היה צריך לעשות ארבע מאות לבנים בכל יום, וגזרו עליהם גזירות נוראות, ומי שראה אותם בשעבודם לא היה יכול להאמין שהמשועבדים האלו יצאו ביד רמה לעיני הכל, והשיגו השגות גדולות עד למאוד, יותר מכל הנביאים שעמדו לישראל אחר כך, וכמו שאמרו חז"ל "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי".

וכן מי שראה את ישראל בימי המן הרשע שכבר נכתב ונחתם בחותם המלך להרוג ולאבד את כולם, מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד ב"ג לחודש אדר, מי האמין אז לומר שביום ההוא גופא יהפך הדבר הזה על שונאיהם, שהיהודים ישלטו בהם כחפצם, ותחת אשר היו מתחילה באימה ופחד מכל, יפול פחדם ומוראם על כל העמים.

וכן הדבר גם בזמנינו, כשאנו רואים עם ישראל נתון למשסה כמעט בכל המדינות, אל יפול לבבנו, כי אדרבה סימן הוא שימהר ה' לגאולנו ומאשפות ירוממו ונתפרסם לשבח ולתהילה בכל העולם תחת אשר נבזינו כל הזמן לעיני הכל.

ועל כן, היה מסיים הח"ח זצ"ל, עלינו ללמוד מן העבר על העתיד, ולכן ככל שכבר עברנו יותר צרות זמן זמנים טובא זה גופא סיבת התקרבות הגאולה שצריכה להיות בקרוב ממש.

אם כן אז למה המשיח עוד לא בא?...

אבל אם כנים אנו בדברינו עד כה, אם כן יש לנו לשאול שאלה גדולה. למה המשיח מתאחר ועוד לא בא? הרי כבר מספיק צרות עברנו מבית ומחוץ. ומדוע עוד לא זכינו לגאולה?

והביאור בזה הוא, שלמרות שאנו אומרים שמחכים לביאת משיח צדקינו, אבל האמת היא שבתוך תוכינו אנחנו לא מחכים לו ולא מצפים לביאתו, ולא רק זה, אלא שכל מה שאומרים שרוצים שהמשיח יבוא, הוא בגלל שענין הפרנסה בדוחק וכדומה.

וראיתי שבספר ארחות רבינו (ח"א עמ' רפז) כותב וז"ל: מו"ר הקהלות יעקב זצ"ל אמר לי שהאמת כמו שסיפר הח"ח זצ"ל מהבית הלוי זצ"ל (ידוע המעשה שבאו לבקש ממנו שיסכים להיות רב של איזה עיר והבית הלוי זצ"ל לא הסכים לזה עד שאמרו לו ששלושים אלף איש מחכים לו, ואז אמר שאם מחכים אז מוכרחים ללכת, לבש את מעילו והלך לאותה עיר, החפץ חיים זצ"ל כששמע סיפור זה, נאנח ואמר שאילו היינו מחכים אנו למשיח אז אפילו אם הוא לא היה רוצה לבוא אבל יהיה "מוכרח" לבוא, כי הרי מחכים! הבעיה היא שאנו לא מחכים!) ואילו היו מחכים למשיח היה ממהר ביאתו, אבל לא מחכים אצלינו.

ואמר שבספר הברית כבר כתוב על כך שאם יאמרו לאחד שהמשיח בא, ירצה שיחכה עד שיחסל עסקיו. ובספר הברית (ח"א ט-טז) כתב: דרשתי וחקרתי היטב בכל לבבי לדעת סיבת אריכת הגלות הזו, וע"ש שביאר את הסיבה - כי ביאת משיח רגיל על לשון כולם תמיד רק מהשפה ולחוץ ולא בלב שלם! כי חפץ לבו לגמור הבנין שהתחיל לבנות וכן לגמור עסקיו הגדולים וכדומה!

מי היום מתאנה ומבקש משיח...

וכאן המקום לעורר על ירידת הדורות הגדולה שחלה גם בענין זה (ע' ספר טיב הנחמה) שהרי אם נחשוב חשבוננו של עולם נראה, שכאשר אנו נתקלים באדם המתאנה ושואל: מתי כבר יבוא משיח? הרי נראה שסיבת שאלתו נעוצה באיזה מעוקה או צרה שאליה נקלע. ובדרך כלל מדובר באדם שקרובו נחלה רח"ל או שפרנסתו דחוקה עליו וכדומה.

וכבר מספרים שפעם ביקש אדם להפקיד ביד רעהו סכום כסף נכבד לצורך השקעה ומסחר, וכיון שהבחין בכך אחד מהנוכחים, רמז לחבירו שיבוא איתו לצד, ושם לחש לו לאמר: תשמע לעצתי - אל תפקיד ביד אותו אדם ולו אגורה אחת! וכל כך למה? כי אתמול שמעתי שמתאנה ואומר: מתי יבוא כבר משיח? ומי שמתאנה ומבקש משיח זה סימן שהענינים אצלו בדוחק ובבעיות, אילו היו עסקיו בטוב לא היה מתאנה על עיכוב הגאולה...

וכמה מן העלבון והתביעה יש על מציאות שכזאת, שכל עוד ואין לאדם סיבה או צער כלשהו לא היה מבקש על ביאת המשיח...

החפץ חיים זצ"ל מתפלא בקונטרסו "צפית לישועה", איך זה שאנו אומרים בכל יום ג' פעמים "על כן נקוה לך ה' אלוקינו לראות מהרה בתפארת עוזך" והלא אם היה באמת אכפת לנו, ומה שאומרים אומרים בכונה, אז היינו צריכים לדאוג על זה ולראות איך יכולים להשתפר בענין זה.

בכוחנו להביא את הגאולה יותר מבדורות הקודמים

יש לדעת שבכוחנו לפעול להביא את הגאולה יותר ממה שהיו יכולים לעשות הדורות הקודמים למרות שהם חיו יותר ברוחניות. וזה בגלל שבזמנינו יש יותר נסיונות ממה שהיו להם.

הראנו בבנינו

וידוע מה שכתב הגאון רבי חיים ויטאל זצ"ל בשם רבו הקדוש האריז"ל וז"ל: פעם אחת שאלתי למורי זצ"ל: איך היה אומר לי שנפשי היא מעלה כ"כ, והרי קטן שבדורות הראשונים היה צדיק וחסיד שאין אנו מגיעים לעקבו? ויאמר: דע כי גדולת הנפש אינה תלויה כפי מעשה האדם רק כפי הזמן והדור ההוא, כי מעשה קטן מאוד בדור הזה שקול ככמה מצוות בדורות ראשונים, כי בדורות האלו הקליפה גוברת מאוד מאוד עד אין קץ, משא"כ בדורות הראשונים.

אנו "כנס הרוכב על גבי הענק"

ובאמת שכבר אמר החפץ חיים זצ"ל שאל יהיה פלא בעיני האדם לומר איך נוכל לזכות למה שלא זכו דורות הקודמים, דזה לא קושיא בכלל, דהן אמנם שאנחנו קטנים הרבה מאבותינו, אבל ידוע הוא שהקב"ה מצרף לכל אחד זכותו וזכות אבותיו, ואנו "כנס הרוכב על גבי הענק", שהוא רואה ומביט יותר למרחוק.

ולהמתיק את הדברים יש להביא משל שמובא בספר בזכרנו את ציון בשם ספר דברי אמונה: אנשים גיבורים ואנשי חיל רצו להפיל עץ חסון וגבוה. אך על אף כל המאמצים, לא הצליחו. לפתע הגיע מישהו חלש שנתן דחיפה, והעץ נשבר לפליאת כל הסובבים.

הדבר ברור שסיבת הדבר היתה בגלל שכל אחד מן הגיבורים עשה פעולה וגרם לעץ להחלש, והיתה חסרה רק דחיפה קטנה. והנמשל: כך גם לפני ביאת המשיח, גדולי ישראל בכל הדורות דחפו בכל כוחם ובכל מאודם, בכו והרעישו עולמות על הגאולה השלימה. וכעת, לפני ביאת המשיח חסרה רק דחיפה אחת קטנה. והאיש החלש שיתן את הדחיפה הזאת, יגרום לגאולה השלימה!

מעשה עם החפץ חיים זצ"ל

מעשה שהיה עם החפץ חיים זצ"ל.

רבי אברהם צבי גלינסקי זצ"ל שהיה תלמיד בישיבת החפץ חיים זצ"ל בראדין, יום אחד שמע כיצד פונה אחד מתלמידי הישיבה אל הח"ח זצ"ל ושואל אותו השאלה דלהלן: הזוהר הקדוש כותב "שכל מצוה שנעשית בלא יראה ואהבה אינה עולה לשמים" ואם כן מי יוכל לומר שמקיים המצוות עם היראה ואהבה הנדרשת?

החפץ חיים זצ"ל הרגיע את האיש הדואג תוך כדי שהוא מברכו, וביקש ממנו שירשה לו לספר לו סיפור שאירע איתו לפני זמן לא רב.

לפני המלחמה פגשתי את האופה של העיירה ושאלתי אותו כיצד מתנהלים עסקיו. אוי רבי, השיב האיש, הייתי שמח לומר שעסקי הולכים טוב, אך האמת היא שאני עובד קשה כל הלילה כדי להכין כאלף לחמניות, וזו עבודה קשה מאוד, ובבוקר אני שומע מכל הלקוחות רק תלונות. לקוח אחד טוען שהלחמניות אינם עגולות בצורה שווה, לקוח אחר טוען שאין הלחמניות אפויות דיו, אחר מתלונן ואומר שהלחמניות אפויות יותר מדי, ולכן אני מצליח למכור רק כשש מאות לחמניות ואת הארבע מאות הנותרות אני נאלץ למכור כמאכל בהמות במחיר זול מאוד, ולכן ביקש שאברכנו. בירכתי אותו, סיפר הח"ח זצ"ל וכך נפרדנו כל אחד לדרכו.

אחרי זמן מה, אחרי שפרצה מלחמה בעולם, שוב ראיתי אותו ושאלתי שוב איך מתנהלים העסקים? אבל הפעם הוא ענה לי: פשוט נפלא! והייתי מופתע שכל האחרים היו מדוכאים בגלל המלחמה, ולמה אם כן הוא טוען שהעסק הולך נפלא? ואז הסביר האופה, שכיון שזה זמן מלחמה, האנשים קונים כל סוג של לחם ולחמניה שרק יכולים להשיג בלי להסתכל אם היא עגולה, שרופה וכו', העיקר שיהיה לחם, ומשלמים גם במיטב כספם!

הראנו בבנינו

זהו - אמר החפץ חיים זצ"ל לתלמידו - מה שמרגיש הקב"ה כלפי הדור שלנו.

אנו כולנו נמצאים במלחמה נוראה נגד היצר הרע, הנסיונות והמבחנים שיש לאדם הם מחרידים מאוד, ובכל זאת האנשים מקיימים מצוות ולומדים תורה! ולכן אף אם לא תתקיים המצוה באופן הטוב ביותר, אבל אחרי שזה נחשב ל"זמן מלחמה" הקב"ה כביכול מוכן לקבל כל סוג של מצוה!

ולכן מי שיודע את זה יודע עד כמה שהקב"ה שמח ומקבל לרצון את כל מצוותינו ולכן על ידי זה נוכל בקלות, ואפשר לומר שגם יותר קל מדורות הקודמים, שעל ידינו תבוא הגאולה העתידה בב"א ולכן עלינו לצפות לישועה ולחכות למשיח, וגם שעצם זה שמחכים לו זו סיבה לקרב הגאולה.

משל נפלא מהחפץ חיים זצ"ל

לסיום, כדאי להביא משל נפלא שהביא החפץ חיים זצ"ל, שעל ידו אפשר להתחזק בענין זה של צפיה לגאולה. כי הרי, היום אחרי כל כך זמן שעבר, קשה לנו לצפות לישועה כי אנו חושבים: "כל כך הרבה זמן" ולא הגיע...

והיו זמנים שחיו גדולי עולם כגון תקופת הגאונים, הראשונים, האחרונים וכו', ולא הגיעה הגאולה, ואם כן למה שיבוא עכשיו בימינו?... אבל יש לדעת שמחשבה זו היא טעות ביסודה, וראיתי משל מהח"ח זצ"ל שמביא הרבה חיזוק בענין והוא:

משל לאיש אחד שנכנס לכספת של העיר, והיו שם אלפי שטרות של כסף, ולהאיש הזה גם כן היה שטר מאוד יקר, צ'ק חתום על סך מאוד מאוד גבוה. ופתאום היה רעידת אדמה חזקה וכל מה שהיה בתוך הכספת

החיוב לצפות לישועה

נפל עליו ויתערב שטרו עם כל שאר השטרות שהיו שם, אלפי שטרות דומים.

אותו בן אדם בידעו ששטרו היה שם התחיל לחפש אחריו אחד אחד ועבר על אלף, אלפיים, ג' אלפים שטרות וכו' ולא היה מוצא שטרו עד שכבר היו מעט שטרות שם. באותו רגע ניגש אליו ידיד שלו ואמר לו: "תראה, אם עברו כבר כל כך הרבה שטרות ולא מצאת את שלך שוב לא תמצא, ולמה לך להמשיך בחיפוש?"

אותו אדם שאבד שטרו שם ענה לו: אדרבה! אם עברו כל כך הרבה שטרות ועוד לא מצאתי השטר שלי, זה סימן ששטרי קרוב מאוד להמצא!

והנמשל מובן, אמר החפץ חיים זצ"ל: נכון, הרבה ימים כבר עברו, הרבה תקופות עברו, הרבה זמנים שהיו מסוגלים שיגיע המשיח בהם עברו, ובכל זאת עוד לא הגיע, אבל זה לא סיבה להתייאש, אדרבה זו סיבה לראות ולהתבונן ולדעת שהיום הגדול קרוב להגיע!

יהי רצון שנתחזק בזה ועל ידי זה נזכה לקבל פני משיח צדקינו בב"א. ויקוים בנו הפסוק: "ואמר ביום ההוא הנה אלוקינו זה קוינו לו ויושיענו" וכן "וקווי ה' המה ירשו ארץ".

הכנה לקראת בין הזמנים

הקדם דבר:

היות שדברנו עד כאן בענינים הנוגעים לתקופת בין המצרים, כדאי להתייחס גם לענינים הנוגעים לבין הזמנים הקרב, כדי שנוכל להכין את עצמינו לקראת ימים אלו ולנצל אותם כראוי ובלי שיהיו בהם נפילות וכשלונות בעבודת הקודש שלנו.

בין הזמנים – הזדמנות לעליה או סכנת אבדון?

ימי בין הזמנים מצד אחד הם הזדמנות נפלאה כדי שנוכל לגדול בתורה וביראת שמים, אבל מאידך גיסא מהווים סכנה גדולה לכל בן תורה שאינו מתכנן עצות לימים אלו.

לכן עיקר ההכנה לזה היא בסוף הזמן לפני שמגיעים לבין הזמנים, והדבר תלוי עד כמה שנתכנן את סדר היום ואת מקומות התפילה ושעות הלימוד שברצוננו ללמוד, ובגדר מה שכתוב במשלי (כד, ו) "בתחבולות תעשה לך מלחמה", ואז נוכל לנצל ימי הבין הזמנים ולהצליח בהם, וישמשו כמדרגה

הראנו בבנינו

לעלות בה, כדי שבזמן הבא נוכל להמשיך בעליה בתורה וביראת שמים ולא נצטרך ח"ו להתחיל מחדש.

וזה נקודה חשובה שצריכים לשים לב עליה, דהיינו, שמי שלא יודע ומכיר שאם לא שמים לב לימים אלו אזי הוא בסכנה לאבד את הכל, ובאמת יאבד את הכל ח"ו. משא"כ מי שמתבונן בענין זה ושומר את עצמו בענינים אלו הרי יוכל להשאר עם כל מה שהרויח בתוך הזמן ולא יאבד אותו בבין הזמנים.

והדבר דומה למי שמשתדל לעשות דיאטה להרזיה. כי מי שעובר תהליך זה יודע, שלפעמים צריכים להשקיע כמה חודשים עד שמצליחים לאבד ולהוריד משקל, אבל כשעוברים שבועיים שלוש של הזנחה ושל אי שימת לב לסדר ולכמות האכילה, אז במשך תקופה קצרה זו יחזור למשקלו הראשון. ויש לדעת שכמו כן הוא בעניני רוחניות, שמי שלא מתבונן כראוי, לאן ילך, מה יעשה, והיכן יתפלל וכמה ילמד לכל הפחות, אז יכול להיות בטוח שכשיגיע הזמן החדש, הוא יהיה ריק לגמרי מכל מה שהרויח בעמל ויגיעה רבה בתוך הזמן, ולכן כדאי שכל אחד מאיתנו יתבונן ויתכונן לדבר זה, ויסיק את המסקנות הראויות לו, כל אחד לפי מה שהוא.

הבחינה היא בימי בין הזמנים...

ימי בין הזמנים הם מבחן למי שבאמת מעותד להיות גדול בתורה, וכמו שהמשיל בזה הסבא מנובהרדוק זצ"ל ואמר, שכשרואים רכבת שנוסעת, לא יודעים ולא מבחינים מי נוסע בכח עצמו, כי כל הקרונות נגררים אחד אחרי השני ולכן על כולם אפשר לחשוש בהם שהם המובילים את כל הרכבת. אבל אחרי שפירקו אותם כל אחד בנפרד, רק אז אפשר לראות שכולם לא זזים מכח עצמם, ורק הקטר הוא החזק ומכוחו כולם זזים. והנמשל בזה הוא, כי באמצע הזמן כולם לומדים וכולם מתפללים ואז נראה שכולם חזקים, כולם הולכים ביחד, אבל המבחן האמיתי הוא בבין

הכנה לקראת בין הזמנים

הזמנים, שכל אחד לבד בביתו, שאז רואים מי החזק האמיתי ומי מתעלה מכח עצמו!

וראיתי בשו"ת תשובות ונהגות (ח"ב ס' תס"ד) שהביא את דברי הגמרא במסכת ברכות (דף טז.) שאומרת שדברי תורה נמשלו "כנחל", כמו שהנחל מעלה את האדם מטומאה לטהרה אף דברי תורה כן. וכתב לבאר על פי דברי הכסף משנה זצ"ל (בפ"ו הט"ז מאבות הטומאה) שכתב שטמא הטובל כשעולה מהמקוה נטהר, אבל לא כשהוא בתוך המים. והרמז לתורה הוא גם כן כך, שכשנמצאים בתוך ה"מים" של הזמן, לא מורגשת טהרתו, אבל כשיוצאים "לחוץ", דהיינו ימי הבין הזמנים, אם לומד ומתנהג כדבעי אז זהו הסימן שהוא טהור!

כתינוק הבורח מבית הספר

התוספות במסכת שבת (דף קטז.) הביאו שהפסוק (במדבר י' לה) "ויהי בנסוע הארון" בא להפסיק בין שתי פורעניות, ומהי פורענות ראשונה "ויסעו מהר סיני דרך שלושת ימים כתינוק היוצא מבית הספר שבורח לו והולך לו". כך היו בורחים מהר סיני דרך שלושת ימים לפי שלמדו הרבה תורה בסיני. ומבואר מדברי התוספות שהיה טענה נגד כלל ישראל על ש"ברחו" מהר סיני, מקום שלמדו בו תורה. לפי זה צריכים לשים לב שהיציאה מבין כותלי הישיבה והכולל לבין הזמנים לא תהיה בגדר של "תינוק הבורח מבית הספר".

איך צריכים לנוח

כולם מודים שלפעמים צריכים לנוח כדי להחליף כוחות, אבל השאלה היא "איך צריכים לנוח". ובכן התורה הקדושה מלמדת אותנו איך לנוח. כתוב בפרשת ויחי (מט, יד-טו) "יששכר חמור גרם רובץ בין המשפטים,

הראנו בבנינו

וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה ויט שכמו לסבול". רואים מכאן שהמנוחה הראויה צריכה להיות כמו מנוחת החמור שאין פורקים ממנו את המשא, אלא הוא נח כשהמשא עליו וזה "רובץ בין המשפתים". וכמו כן צריכים לדעת שהמנוחה של בני התורה "היששכר" צריכה להיות בצורה כזו, "עם כל המשא", דהיינו שלא מסירים מאיתם את ה"עול תורה" כדי לנוח.

איך נמדדת גדלות האדם?

דרך אגב ראיתי שמקשים סתירה בפסוק, כי בהתחלה כתוב וירא מנוחה "כי טוב", ולכן "ויט שכמו לסבול"? ולכאורה איך זה מסתדר ביחד? אם המנוחה היא טובה אז למה "ויט שכמו לסבול"?

וראיתי שהחזון איש זצ"ל פירש בזה (אימרה זו מובאת בספר לקט אמרים ח"א וכתב שם ששמע שהחזו"א זצ"ל בשמעו אימרה זו קילסה מאד, ואח"כ חזר עליה בכמה הזדמנויות) שגדלות האדם נמדדת עד כמה היה האדם מוכן להקריב בשביל הקב"ה. וזה שרואים פה ש"וירא מנוחה כי טוב", וכיון שזה דבר טוב הוא הקריב את זה להקב"ה ולכן "ויט שכמו לסבול עול תורה", ופירוש זה קלסו החזו"א זצ"ל, ובמשך חודשיים היה אומר אותו לכל מי שבא לבקר אותו.

מה זה מנוחה ואיך משיגים אותה

ובעצם צריכים לברר "מה זה מנוחה" ואיך משיגים אותה, כי אנו חושבים שמנוחה זה להתפרק ולהעלים עין מכל החיובים שלנו, לשבת על הספה בלי לעשות כלום, לישן הרבה הרבה שעות ולבלות את כל היום בדברים בטלים. וצריכים לדעת שלא זה מה שמביא את האדם למנוחת הנפש בכלל, ולא זה נקרא מנוחת הנפש, כי הרי גם אצל הקב"ה כביכול מצינו לשון זה של מנוחה, כמו שכתוב (שמות כ, יא) "וינח ביום השביעי", ואין לומר

שנח כי היה צריך לנוח ח"ו. וגם העולם היה חסר מנוחה ולכן כתוב (ע"י פרש"י בראשית ב, ב) "שבאה שבת באה מנוחה".

וצריכים לומר (ע"י בספר שפתי חיים מידות ח"ב שמאריך הרבה בענין זה) שמנוחה זו "בריה" שברא הקב"ה, ואם כן הדבר לא קשור לשביתת מלאכתו וכדומה, כי יכול האדם להעביר את כל היום בלי לעשות כלום, ולמרות כל זאת לא ישיג שום מנוחה, כי לא זו הדרך להשיג מנוחה. ומאידך גיסא יכול האדם להיות עסוק כל היום כולו ובלי שום רגע של מנוחה, ובכל זאת יחיה עם שלות הנפש ועם מנוחת נפש גדולה.

ונביא דוגמא לזה כגון למשל הגאון רבי משה פינשטיין זצ"ל, והרי לא היה אדם יותר עמוס ועסוק כל היום וכל הלילה מהגאון רבי משה פינשטיין זצ"ל, כי הרי לא פסק הטלפון לצלצל בביתו יומם ולילה, וגם היה צריך למסור שיעורים, וכן היו לו סדרי לימוד לעצמו וגם כתב אלפי תשובות לשואלים הרבים שפנו אליו עם שאלותיהם, ובכל זאת היה שרוי תמיד עם מנוחת נפש שלימה!

ולפי מה שאמרנו עד כה שאין משיגים מנוחת הנפש על ידי שביתה ממלאכה וכדומה, אם כן יש לנו לבאר איך מגיעים למנוחת הנפש.

על ידי מידת הבטחון משיגים מנוחת הנפש

החובות הלבבות זצ"ל (בהתחלת שער הבטחון) כותב: הבטחון בה' הוא הדבר הנחוץ ביותר מכל הדברים למי שעובד את השם, וזה מפני שעל ידי הבטחון בהקב"ה אפשר להשיג שלמות בתורה ועבודת ה' וגם אושר ושמחה בעולם הזה.

ובהמשך כותב שמי שבוטח בהקב"ה, יש לו מנוחת הנפש מהדאגות, ועל ידי זה יכול הוא להתמסר לעבודת השם. ועוד כתב שם שאי אפשר לו לאדם להיות משוחרר מדאגות, אלא אם כן הוא בוטח בה'.

הראנו בבנינו

יוצא שעל ידי שמתבוננים שהכל תלוי ברצון ה' ובטחים בו, בזה מסירין את כל הדאגות ומשיגים מנוחת הנפש.

ולפי זה אפשר להבין למה דווקא שבת זה יום מנוחה, וכמו שאומרים "באה שבת באה מנוחה", כי אין הכונה שזה יום בשבוע של מנוחה, וכגון להבדיל אלף הבדלות, הגויים, שביום ראשון מבלים כל היום כולו בלי לעשות כלום, ובודאי שזה לא נקרא מנוחה, אלא הביאור הוא כי שבת זה יום של אמונה, השבת מעידה על בריאת העולם על ידי הקב"ה, וא"כ ביום השבת זה הזמן הראוי והמתאים לחשוב על הקב"ה, על אמונה, על השגחה פרטית, ועל ידי שמתחזקים בבטחון בהקב"ה מסירים מהלב את כל הדאגות וכך משיגים את המנוחה. ולכן יום השבת זה "יום מנוחה", כי על ידו אפשר להשיג מנוחת הנפש.

ואם כן יוצא לנו שהמנוחה תגיע לנו, לא מלהתבטל כל היום בבין הזמנים ולהעביר את כל היום בטיולים וכדומה, אלא מלחשוב על הקב"ה, לחשוב על השגחה פרטית, להתחזק בבטחון בה' ולבקש מה' שיתן לנו מנוחת הנפש, וכמו שאנו מתפללים במנחה של שבת "מנוחה שאתה הוא רוצה בה יכירו בניך וידעו כי מאיתך היא מנוחתם ועל מנוחתם יקדישו את שמך".

יש בענין בין הזמנים שני ענינים שכדאי להשים לב אליהם:

(א) הנהגה הראויה לבן תורה. (כולל המלבוש, התנהגות כללית, איפה ללכת, איפה להתפלל וכו').

(ב) מה ללמוד, כמה ללמוד, ואיך ללמוד.

הנהגה הראויה לבן תורה בימי הבין הזמנים

ונתחיל לדבר על ענין ההנהגה הראויה לבן תורה והמסתעף מזה. הרמב"ם זצ"ל כותב (הלכות דעות פ"ה ה"א) וז"ל: כשם שהחכם ניכר בחכמתו

ובדעותיו והוא מובדל בהן משאר העם, כך צריך שיהיה ניכר במעשיו, במאכלו ובמשקו ובבעילתו ובעשיית צרכיו ובדיבורו ובהלוכו ובמלבושו ובכלכל דבריו ובמשאו ובמתנו. ויהיו כל המעשים האלו נאים ומתוקנים ביותר.

דברי הגאון רבי ישראל אליהו וויינטרויב זצ"ל

בספר עיני ישראל מהגאון רבי ישראל אליהו וויינטרויב זצ"ל (דף שסג) מבאר את עומק הענין של בין הזמנים של בני תורה, ומביא איך היה צריך להראות הבין הזמנים, וכדאי לצטט קצת מדבריו שם וז"ל: הנה כל הגיוון והצורה של ה"בין הזמנים" של הבני תורה כהיום לבש צורה חדשה הנוגדת לצורת הבן תורה. עיסקת טיולי בין הזמנים אינה מקרה או פרט, זה גיוון ואופי!

המושג "בין הזמנים" היה מקדמת דנא, גם בליטא ופולניא היה מושג זה, בחור שהתייגע בתורה ונחלש, ידעו כולם שצריך לנוח. נופש, אויר צח, ים, שהם טצדקי לחזור לכוחות הגוף, ואז משחזר לכוחותיו, חזר לשיבה. שום דבר לא השתנה אצלו כשיצא ושהה שבוע או שבועיים מחוץ לשיבה... מעולם! לא היה ציור כזה שבן תורה לא יהיה לו צורה וציור של בן תורה בשעת הנופש, שנראה כי התפרץ ונראה פרצוף אחר שבשעה שהיה בשיבה לא היה לו בכלל שום שייכות לזה... היו אלו דברים פשוטים הן בהשיבות בחו"ל, וגם בארץ עד לא מזמן...

היה מצב שהיינו הולכים ל"ועד הישיבות" בין ט"ב לר"ח אלול, מי פחות ומי יותר, כדי לנוח. בנופש שם, היינו מתעסקים בתורה ללא עיון חמור כדי לחזור לכוחות, אבל היתה צורה מושלמת של בן תורה ממש. שניכר בכל מציאותו, כשהולך, כשרוחץ, כשאוכל, אלא שנמצא בד' אמות אחרים מהשיבה המאפשרים לחזור בגוף מחודש ומרוענן...

מלבוש ה"בן תורה"

מִרְנָה הָרַב שֶׁךְ זצ"ל הָיָה מְאֹד מְקַפֵּיד שֶׁהַבְּחֹרִים יִלְכוּ בְּרִחוּב עִם כּוֹבַע וְחִלְיָפָה וְאִמְרָה שֶׁהַחִיצוֹנִיּוֹת מֵעוֹרֵר הַפְּנִימִיּוֹת כַּמְּבֹאֵר בַּמִּסִּילַת יִשְׂרָאֵל. וְעַל פִּי זֶה רָצָה לְהַסְבִּיר אֶת הַתּוֹפְעָה הַמּוֹזֶרָה שֶׁהִרְבָּה פְּעָמִים רוֹאִים שֶׁבְּבִית הַמֶּרְחָץ (מִקְוֶה), תְּמִיד יֵשׁ אֲנָשִׁים שֶׁצּוֹעֲקִים בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת וְכו', וְעוֹשִׂים דְּבָרִים שֶׁלֹּא הֵיוּ עוֹשִׂים בְּרִחוּב, וְהַשְׂאֵלָה הִיא לָמָּה? מֵאִי שָׁנָא תוֹךְ הַמֶּרְחָץ אִם חוּצָה לוֹ?

וְהִיא אֹמֶר שֶׁהַעֲנִין הוּא בְּגָלֵל שֶׁכְּשֶׁנִּמְצָאִים בַּמִּצְוָה שֶׁל "בְּלִי בְּגָדִים", אִם זֶה מְשַׁפֵּיעַ לַפְּנִימִיּוֹת שֶׁל הָאָדָם וּמַאֲבִידִים אֶת הַכְּבוֹד הָעֲצָמִי, וְלִכֵּן צּוֹעֲקִים כַּמּוֹ פְּרָא אָדָם, מָה שֶׁלֹּא מְסוּגָלִים לַעֲשׂוֹת כְּשֶׁמְלֻבָּשִׁים כְּדַבְעִי. וְלִכֵּן הִיא דוֹרֶשׁ מֵהַבְּחֹרִים לְהַקְפִּיד עַל הַלְּבוּשׁ.

וְכַשְּׂשָׂאֻלָּהּ הָאֵם זֶה "אֲסוּר" לִלְכֹּת בְּלִי כּוֹבַע וְחִלְיָפָה הִיא אֹמֶר: זֶה לֹא שְׂאֵלָה שֶׁל מוֹתֵר אִם אֲסוּר, זֶה שְׂאֵלָה שֶׁל רְצוֹן ה' אִם לֹא!

מַעֲשֵׂה נֹרָא מֵהַמִּשְׁגִּיחַ רַבִּי נֹתָן וּוֹאֲכֶטְפוֹיִיגֵל זצ"ל

הַמִּשְׁגִּיחַ דְּלִיִּיקוּוֹאֵד רַבִּי נֹתָן וּוֹאֲכֶטְפוֹיִיגֵל זצ"ל סִפֵּר מַעֲשֵׂה נֹרָא.

הוּא סִפֵּר שֶׁהָיוּ כַּמָּה פְּעָמִים אֲשֶׁר הִנָּאֲצִים יִמ"ש רָצוּ לְשַׁבּוֹר אֶת רוּחָם שֶׁל הַיְּהוּדִים, וּפְעַם אַחַת לִקְחוּ כַּמָּה מֵאוֹת יְהוּדִים וְהִרְעִיבוּ אוֹתָם כַּמָּה יָמִים, אַח"כּ הִבִּיאוּ אוֹתָם לְשִׂדָּה פִּתּוּחַ וּזְרָקוּ לָהֶם כַּמָּה חֲלוֹת לֶחֶם, הֵם רָצוּ שֶׁהַיְּהוּדִים יִרְצוּ וַיִּחַטְּפוּ וַיִּכּוּ זֶה אֶת זֶה, אֲבָל הַיְּהוּדִים הִבִּינוּ מָה הִנָּאֲצִים יִמ"ש רָצוּ לַעֲשׂוֹת, וְהֵם לֹא זָזוּ מִהַמְּקוֹם וְאָף אֶחָד לֹא חֲטָף...

הִנָּאֲצִים יִמ"ש לֹא נִכְנְעוּ לָזֶה, וְהִשְׁתַּדְּלוּ לַעֲשׂוֹת אֶת הַדְּבָר עוֹד פְּעַם, אֲבָל הַפְּעַם הַזֶּה הֵם הִפְשִׁיטוּ אֶת בְּגָדֵיהֶם מֵעֲלֵיהֶם וְרָק אַח"כּ זָרְקוּ לָהֶם חֲלוֹת הַלֶּחֶם. וְאִם לְהַפְתָּעֶתָם הֵם כֵּן חֲטָפוּ אֶחָד מֵהַשְּׁנֵי וְנִפְּלוּ אֶחָד עַל הַשְּׁנִי וְכו'.

וביאר המשגיח זצ"ל את הענין, כי האדם בלי בגדים אין לו שום כבוד, ואז מאבדים את השליטה העצמית ג"כ, ולכן חשוב מאוד להתלבש כמו בן תורה. והוסיף ואמר משפט נוקב: **אם אדם רוצה להיות "בן תורה", אז צריך להתלבש כמו בן תורה!**

כל ת"ח שאין תוכו כברו אינו תלמיד חכם!

עוד הביא את הגמרא במסכת יומא (דף עב:): שאומרת: אמר רבא: כל ת"ח שאין תוכו כברו אינו תלמיד חכם! ודייק המשגיח זצ"ל שלכאורה היה צריך להיות להיפך שהחיצוניות תתאים עם הפנימיות, החוץ עם הפנים, וא"כ מה זה שהגמרא אומרת שהתוכו דהיינו הפנים צ"ל כברו כהחוץ?

אבל התירוץ הוא פשוט. שבזמן הגמרא החיצוניות תמיד היה כמו שצריכה היתה להיות, ולכן חז"ל דאגו רק שהפנימיות תהיה גם כן מתאימה לחיצוניות. אבל על החיצוניות אין שום שאלה, שתמיד היתה בסדר, ואם לאו, אינו תלמיד חכם!

זהירות בשמירת העינים

וכן צריכים זהירות גדולה בכל מה שנוגע לענין של "שמירת העינים", כי מי שלא שומר את עצמו כדבעי, הרי בהסתכלות אחת של איסור, יכול לאבד כל מה שטרח להשיג במשך הזמן.

ורעיון יפה היה אומר הגאון רבי זונדל קרויזר זצ"ל כשהיה מדבר עם בחורים על הענין של שמירת העינים, שזהו יסוד הראשון לקדושה, והיה מצטט למימרא החסידית על הפסוק (בראשית לח, כא) "איה הקדשה היא בעינים על הדרך", דהיינו "איה הקדשה?" - היכן מתחילה הקדושה היהודית? - "היא בעינים על הדרך"...

הראנו בבנינו

בענין ראיות אסורות יש לדעת יסוד חשוב מאוד, והוא שא"א להנצל מזה אלא אם כן מעסיקים את המחשבה בלימוד, ולהיות כל הזמן (לפחות כשנמצא ברחוב) שקועים בלימוד.

וראיתי להמשגיח רבי גדליה איזמן זצ"ל שהביא ראיה נפלאה ליסוד זה בשם קדמון אחד זצ"ל שכתב, שהעבודה שהיתה לכהן הגדול בקודש הקדשים היתה עבודה גדולה מאוד, עד שחז"ל אמרו על זה שעבודתו בקודש הקדשים היתה מעבודות הקשות שבמקדש, והסיבה לכך שהקב"ה הטיל עליו עבודה כל כך גדולה וקשה היא, כדי שלא יזין את עיניו בקדושת השכינה שבקודש הקדשים! כי כל זמן שהאדם טרוד ושקוע במחשבתו אז אין לו שהות מלזון עיניו מדברים אחרים!

וזהו גם טעם ההיתר שיש לכל מיני רופאים שבשעת הצורך מקילים להם בשעת העבודה לראות ולנגוע אפילו במקומות המכוסים וכו', כי אנו אומרים (ע' בכר"פ יו"ד ס' קצה ס"ק ו' ובשו"ת שבט הלוי ח"ב ס' קמג) שכל זמן שהרופא עוסק באומנותו, אז מחשבתו טרודה בענין בו הוא מתעסק וממילא אין לו שהות לזון עיניו בענינים אחרים!

ולכן אם רוצים אנו להציל את נפשינו, מוכרחים להתרגל להיות שקועים בלימוד ברחוב כדי שעל ידי השקיעות במחשבה ממילא לא יתפסו במוחנו כל מיני הסתכלויות אחרות שהם אסורים.

וזה לימוד גדול שלומדים מהכהן גדול בעבודתו אשר בקודש הקדשים! נפלא!

למה היין בוגד בשליחותו?

וראיתי עוד דבר נפלא שהביא המשגיח רבי גדליה איזמן זצ"ל. האלשיך הקדוש בפירושו על משלי (כג, לא) מבאר את החסרון שיש

בשתיית יין: והוא מאמר החכם שנשאל, למה שנאת את היין? אמר, מפי שבגד בשליחותו. אני שלחתי אותו לבטן והוא עלה לראש!

והוסיף על זה המשגיח זצ"ל ואמר, שכן הוא הדבר בנוגע לכל מיני קריאות לא טובות שהאדם קורא, או כל מיני ראיות שרואים דברים שאם לאו אסורים הם אבל לא ראויים ג"כ. כי האדם הקורא דברים אלו או רואה דברים אלו הוא רוצה לשלוח אותם אל ה"בטן", כלומר "להנאה" גרידא, אך יש לדעת שהם בוגדים בשליחותם, ונכנסים גם ללב ולמוח, מגרים את היצרים ומשבשים את דעותיו של האדם!...

זהירות בענין "התפילות"

וכן יש להזהר בענין "התפילות". איפה להתפלל, באיזה מנין, באיזו שעה וכו'. יש להעדיף מנין קבוע של בני תורה. ואם מגיעים להתפלל במקום שמתקיימים הרבה מנינים אחד אחרי השני ורואים שכבר מאוחר למנין אחד ומוקדם למנין השני, אז יש להעדיף לחכות למנין השני ובינתיים לומר פרקי תהילים או ללמוד דבר אחר וכו', ואין להשתדל לרוץ ולדלג כדי "לחטוף" את המנין הראשון.

בחור המזלזל בזמן קריאת שמע מותר לומר עליו שאין לו יראת שמים!

כדאי להזכיר כאן מה שראיתי מובא בספר "ויאמר הנני" ונעתיק מלשונו: באחד השיעורים הזכיר הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל ואמר בהחלטיות: "בחור המזלזל בזמן קריאת שמע, לדעתי מותר לומר עליו בשידוכים שאין לו יראת שמים", ושוב חזר על המשפט. בין היושבים היה בחור שניסה להתווכח ולומר, כי יתכן שהבחור אנוס מחמת עייפות רבה ומדוע לפסוק עליו שאין לו יראת שמים, אבל הרב זצ"ל לא ויתר, שב על דבריו בתוקף "עדיין אני סבור שמותר לומר שאין לו יראת שמים על כל המשתמע מכך".

הראנו בבנינו

ומי כהגאון רבי אברהם זצ"ל שהיה מפרגן בשידוכים לשואלים אותו על הבחורים, ואף על אלו שלא הצטיינו כלל, ואילו בכגון דא יצא מכל הגדרים בחריפות לא אופיינית.
ודי לנו בהערה זו.

ענין "לימוד התורה" בבין הזמנים

לגבי הענין השני שזה כל מה שנוגע ללימוד, כדאי לציין כמה נקודות: מרן הרב שך זצ"ל היה אומר, "בבין הזמנים סוגרים את הגמרא וסוגרים את הראש גם כן!"

הסטייפלר זצ"ל: הכרתי הרבה אנשים שנהיו גדולים בגלל הבין הזמנים!

הסטייפלר זצ"ל היה אומר (מובא בכמה מקומות) שהרבה אנשים שהוא הכיר נהיו גדולים בתורה בגלל הבין הזמנים, והוא בגלל שתי דברים:

(א) בבין הזמנים יש יותר סייעתא דשמיא שאין אותה בזמן רגיל.

ובעצם זה מבואר בספר חסידים (אות ק"ה ורס"א) וז"ל הספר חסידים: כל מצוה או לימוד תורה שאין לה דורשין ואין מי שיבקש אותה לקיימה, המצוה מצטערת מאד ע"ז וכו'. וכשבא אחד ועוסק בה, הרי זה "כמת מצוה" ושכרו גדול עד שנוטל שכר כנגד כולם.

והנה אם נצייר לעצמינו "מת מצוה", שאחרי שהתעסקו בו התברר שהיה אדם גדול בתורה, צדיק נסתר, קדוש וטהור, פועל ישועות וכו', בודאי שאם היה הולך לקברו אותו שהתעסק בקבורתו והיה מבקש משהו מהרבנו של עולם בזכות הנפטר, בודאי שהנפטר היה מליץ טוב עליו.

ואם כן הם הדברים, כ"ש וק"ו כשהתורה עצמה היא בגדר מת מצוה

רח"ל, ועוד ש"תלמוד תורה כנגד כולם", ואם הוא יעסוק בתורה באותם זמנים שלא הרבה עוסקים בה, אז בודאי שהתורה תגן בעדו בכל עניו, וכן יראה הצלחה בלימודו, ובגדר מה שכתוב במסכת סנהדרין (דף צט:) "הוא עמל במקום זה ותורתו עומלת לו במקום אחר". ולכן זוכים לסייעתא דשמיא אח"כ חוץ מהרגיל, כי התורה עצמה מבקשת ומתחננת בשבילו.

ודבר זה הוא גמרא מפורשת במסכת קידושין (דף מט:) שהגמרא אומרת: "עשרה קבים חכמה ירדו לעולם ט' נטלה ארץ ישראל ואחד כל העולם כולו". והסביר בזה בספר שם משמואל (חנוכה) שהשפע היורד לעולם מתחלק בין אלו שרוצים לקבל אותו, ולכן בבין הזמנים ה"עשרה קבים" אלו של תורה, מתחלקים בין הרבה פחות אנשים ולכן מצליחים יותר בתורה ויר"ש בימים אלו.

(ב) בבין הזמנים אפשר ללמוד במקום שלבו חפץ (תרת' משמע), בין דברים שאי אפשר לו ללמוד באמצע הזמן וכן כי יכול ללמוד בכל בית מדרש שהוא ירצה, וזה דבר חשוב מאוד!

כמה זמן צריכים ללמוד בבין הזמנים

בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב ס' תס"ד) הביא ששאלו פעם את החזו"א זצ"ל כמה זמן יש ללמוד בבין הזמנים, וענה: "כמו בעל הבית". ושאלו כמה זה "כמו בעל הבית" ואמר שברמב"ם (הלכות ת"ת פ"א ה"ב) כתוב "בעל אומנות עוסק במלאכתו ג' שעות ביום ובתורה תשעה" וכשאמרו לו שאפילו בתוך הזמן לא לומדים ט' שעות נבהל...

ובמכתב שחתמו עליו גדולי ראשי הישיבות כתבו שלכל הפחות יש ללמוד ארבע שעות בבין הזמנים. ולמעשה הכל תלוי לפי המצב, מי פחות ומי יותר, אבל יש לדעת שצריך ללמוד בבין הזמנים.

פסק נורא מרבינו החזו"א זצ"ל

אחד שאל את החזו"א זצ"ל על שמציעים לו שתי הצעות א' להיות משגיח כשרות ברבנות הארץ, ועל ידי זה יוכל להכשיר את כל הארץ, וגם מצד טבעו הוא מוכשר לזה. וההצעה הב' היא שמציעים לו להיות מלמד.

החזו"א זצ"ל שאל אותו האם הוא חושב שאם יבחר בהצעה להיות מלמד יוכל להשפיע על שני בחורים שילמדו בבין הזמנים, וענה לו שחושב שכן. אז ענה לו החזו"א זצ"ל: "זה יותר חשוב ששני בחורים ילמדו בבין הזמנים מלהכשיר את כל ארץ ישראל!" (מובא במעשה איש ח"ב)

מעלה עצומה של מי שלומד תורה כלילה...

לגבי לימוד תורה כלילה יש יסוד חשוב שצריכים לדעת.

יש הרבה גמרות שמבואר מהם שלימוד התורה כלילה זה דבר חשוב מאוד ומעלה גדולה, וגם דבר הכרחי מאוד להשיג כתר של תורה, ונזכיר כמה מהם.

איתא במסכת בבא בתרא (דף י.): "מאי אשבעה בהקיץ תמונתך? אמר רב נחמן בר יצחק: אלו תלמידי חכמים שמנדדין שינה מעיניהם בעולם הזה, והקב"ה משביען מזיו השכינה לעולם הבא".

ובמסכת עירובין (דף סה.): "אמר רבי שמעון בן לקיש: לא איברי סיהרא אלא לגירסא". כלומר, שלא נברא הלילה אלא כדי ללמוד בה.

וכן במסכת מנחות (דף קי.) מובא: "שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי ה' העומדים בבית ה' כלילות - מאי כלילות? א"ר יוחנן: אלו ת"ח העוסקים בתורה כלילה, מעלה עליהן הכתוב כאילו עסוקים בעבודה".

במסכת תמיד (דף לב.): "תנא רבי חייא: כל העוסק בתורה כלילה - שכינה

כנגדו, שנאמר (איכה ב, יט) "קומי רוני בלילה לראש אשמרות שפכי כמים לבך נכח פני ה'".

והרמב"ם זצ"ל בהלכות ת"ת (פ"ג הי"ג) כתב (ומובא להלכה בשו"ע יו"ד סי' רמו סעיף כ"ג ובמשנ"ב סי' רלח ס"א) וז"ל: מי שרוצה לזכות בכתרה של תורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחת מהן בשינה באכילה ושתיה ושיחה וכיוצא בהם אלא בדברי חכמה ותלמוד תורה.

ויש להבין מה המיוחד שיש בלימוד תורה בלילה, והאם ביום לא כל כך חשוב ללמוד?!

לימוד תורה בלילה - "במצב של לילה"

וראיתי להגאון רבי מאיר שמחה זצ"ל במשך חכמה (פ' ויקרא ג, ב) שכתב שאין הכונה "לילה" לאפוקי יום, אלא הכונה בלילה היא, "במצב של לילה" כלומר שלומד בעת אופל, לא לכבוד רק בסתר, בצנעא, בעת הדחק, לא ע"מ להתכבד. ולימוד בבין הזמנים הוא גם באותה בחינה, ועל לימוד כזה הפליגו חז"ל במעלתו.

התענוג והמנוחה של האדם היא לימוד התורה

אבל אפשר להוסיף בזה ולהמתיק את הדברים על פי מה ששמעתי ממו"ר הגאון רבי ירוחם אלשין שליט"א לבאר בזה.

במשך היום, כל אחד עוסק במה שמחוייב לעסוק לפי עניינו, כגון הרופא עובד במרפאה, וגם הקבלן בבנינים וכן הסוחר בסחורתו וכמו כן האברך לומד בישיבה, כל אחד במקום השייך לו, מקום "עבודתו". אבל בלילה זה זמן של מנוחה, של רוגע, אין שום התחייבות, אין חיובים, וכל אחד עושה מה ש"אוהב" לעשות בשעת הפנאי שלו, אחד הולך למסעדה השני יוצא

הראנו בבנינו

עם חבריו, אחר יוצא לטיל ברחובות העיר וכו', כל אחד עושה מה שמרגיע אותו ומה שאוהב לעשות.

כמו כן על אותם אנשים שלומדים בשעות היום אין עדיין ראייה שהם באמת דבוקים בתורה ואהבת תורה נטועה בתוכם, כי הרי כולם מתעסקים במשהו במשך היום, ולכן הבחינה היא בלימוד הלילה. ולכן מי שלומד תורה בלילה מראה בזה שהתורה זה "העונג והמנוחה" שלו, וזה שייך רק במי שיש בתוכו אהבת תורה גדולה. ואם כן מי שמתענג בלימוד התורה כל כך, ולימוד התורה חשוב אצלו כ"כ, ולומד מתוך שמחה, וגם בלילות נזהר לא לאבד אותם בדברים בטלים אלא יושב ועוסק בתורה, הוא האיש הזוכה לכתרה של תורה. וזהו המכוון בדברי הגמרות שהזכרנו.

וזו וודאי גם הבחינה של "לימוד בבין הזמנים" שאין "מחייב", אין "סדרי הישיבה" אין "מסגרת", ולכן מי שיושב ולומד אז, ומראה שזהו העונג שלו, זוכה לכל המעלות האלו!